Al. Dumas Fiul

ACUZATUL

ROMAN

Domnului Rollinet,

Avocat al Curţii Regale

„Pentru că, de cum ai aflat de arestarea mea, fără să te întrebi ce e adevărat şi ce nu, din toate zvonurile care umblau pe socoteala mea, ţi-ai adus aminte de legăturile noastre prieteneşti şi m-ai hotărit, în numele copilului şi al onoarei mele, să trăiesc, să-mi prelungesc viaţa, încep azi, pentru dumneata, nu numai înşirarea faptelor, a căror cunoştinţă exactă e necesară avocatului care vrea să se însărcineze cu cauza mea, ci mărturisirea sinceră, scrupuloasă, neînduplecată a întâmplărilor, împrejurărilor şi gândurilor, care au pricinuit catastrofa din luna trecută.

Procesul n-are să se înceapă înainte de cinci, şase săptămâni. Până atunci voi avea timp să mă reculeg. Îţi voi spune adevărul, aşa cum i l-aş spune lui Dumnezeu, dacă m-ar întreba şi ar vrea, El care ştie tot, să-mi cântărească pedeapsa pe măsura sincerităţii mărturisirilor mele. Să iei din povestirea asta tot ce crezi că ţi-ar folosi la apărarea mea. Am să încerc s-o fac ordonată şi limpede, pe cât o să-mi îngăduie starea mea sufletească, mai puţin tulbure declt aş fi crezut că va fi. Talentul şi prietenia dumitale vor face restul.

Oricare va fi hotărârea juraţilor, eu n-am să uit niciodată cum ai intrat pe uşa celulei mele cu braţele deschise, şi ultimul meu gând, dacă voi fi condamnat sau nu, va fi împărţit între fiul meu şi dumneata.

Pierre Clemenceau 8 Mal 18…

Sunt dintr-o familie mai mult decât obscură. Cu- v intui familie cere o explicaţie. Familia mea era mama. Ţin totul de la ea: naşterea, învăţătura, numele, căci nici până astăzi nu-mi cunosc tata. Dacă trăieşte, va afla ca toată lumea, citindu-şi gazeta, arestarea mea şi se va bucura că nu l-a recunoscut pe un copil care l-ar fi târât intr-o zi pe băncile acuzării, admiţând că soarta mi-ar fi fost aceeaşi dacă el s-ar fi interesat de ea.

Până la vsrsta de zece ani am mers destul de regulat la un internat mic, ţinut de un moşnegel în catul de jos al casei care se îmbucă cu a noastră. Am învăţat acolo cititul, scrisul, un pic de aritmetica, istorie sacră şi catehism.

împlinind zece ani, mama a vrut să mă interneze, preferind binele meu viitor, fericirii sale prezente: căd greu trebuia să-i fie să se despartă de mine. Cfind numai atâta avea pe lume.

— Tu ivai tată, îmi spunea, dar nu fiindcă e mort. Şi mulţi te vor dispreţui, te vor insulta pentru o nenorocire care ar trebui să le deştepte simpatia şi nevoia de-a ajuta. De aceea numai de la tine să aştepţi, totul şi de la mine, care, vai, nu voi;: putea munci totdeauna. Şi să mai ştii că orice supărare mi-ai pri- cviui, sunt nevoită să te iert. De-aceea să nu abuzezi.

Sunt mai mult de douăzeci de ani de când anv auzit vorbele astea şi parcă ieri le-am auzit. Ce groaznic dar mai e şi memoria! De ce greşeală l-o fi pedepsii Dumnezeu pe om, când i l-a dat? Sunt amintiri fericitc, aud zicându-se. Da, când ai parte de fericire. Dar la întâiul doliu ori la primele remuş- cări toate amintirile zboară şi, dacă alergăm după ele, se întorc şi ne lovesc în inimă. Nu puteam pricepe, la zece ani, desluşit vorbele mamei, dar ghiceam, din instinct, o suferinţă a ei şi o datorie a mea.

O sărutam, – aşa răspund copiii înduioşaţi. Apoi cu un accent de hotărtre şi tărie mai presus de etatea mea: – Fii liniştită, mamă, ziceam, când vor*, fi mare, vei Îi fericită.

Mama ţinea o prăvălioară cu albituri, şi broderii în colţul străzii Grange-Bateliere, la etajul II, în faţa primăriei. Premieră la celebra Carolina, se înstelase la rindu-i şi gustul, exactitatea, caracterul ei, li atrăsese o clientelă puţină, dar aleasă.

Neuitat îmi e apartamentul modest, aşa de curat, "bona bătrină frecând din zori şi cu care, ca să-i -ajut chipurile, mă jucam dimineaţa. Prinzurile simple, când mama vorbea cu aceeaşi servitoare; vecinii pe care îi Întâlneam pe scară, când plecam la şcoală şi râdeau la mine; îin sfârşit cina şi cele două trei lucrătoare tinere şi vesele cărora le dădea mama lucrul, după ce-l tăia ea.

Fetele acelea mă răsfăţau’cât puteau. Fiindcă eram -copil din flori, mă iubeau şi mai mult. Femeilor din clasa lor li se întâmplă asemenea bucluc, de aceea compătimesc şi respectă. În ultimele seri de dinaintea intrării mele în pension, mă giugiuleau care de cc’e, doar voi uita exilul viitor; căd, cu tot cu- rajiL ~neu, vârsta îşi va avea drepturile şi eram oleacă sper. T.

Ajunul zilei celei mari: 1 octombrie. După masi mar 3 zice: Să sftrşim cumpărăturile; haide.

îmi cumpără nai intâi, Intrebindu-mă şi pe mine, tacimuri şi un pahar de argint. Eu alegeam ce era mai ieftin; inima e aşa de deşteaptă!’

Ne- ai ci întors de-a-lungul bulevardelor şi, fiindcă îmi plăcea să colorez poze (distracţia mea, ciad ma-’ tna lucra, iarna), mi-a cumpărat o cutie de culori. Apoi osfirlează, o funie de sărit, în fine toate jucăriile care mi-erau dragi.

Acasă, lucrătoarele plecaseră, era ttrziu. Lampa, micşorată foarte, ne aştepta cu grijă. Fiecare din ele înfăţişa o sumuşoară de bani greu ciştigaţi, o veghe “ îndelungată, până în zori adesea. Bărbatul care face o mamă dintr-o fată săracă şi care o lasă să muncească singură pentru copil, ştie dare el ce face?, Mama mă luă pe genunchi, îmi aşeză capul pe umărul ei şi şazurăm aşa un ceas fără să vorbim,. Ea visând la trecut, cred, eu jgtrtdindu-mă doar la cât de bine mi-era. *

— Vreai să fii bună, mâmico, i-am spus când veni vremea de culcat, lasă-mă să dorm cu tine.

Eram tare dlibiu în copilăria mea.. Mama, care mă alăptase, mă culca cu ea. Obiceiul ăsta se prelungise până împlinisem jase ani. Devenise apoi o recompensă sau o răsplată când eram foarte cuminte, sau mi se făgăduise o plăcere, şi, din economie de pildă, nu mi se împlinise. Ceream atunci mamei îngăduirea să dorm cu ea şi alergam la odaia ei, mă strecurăm în patu-i, în care mă răsuceam ca un peşte aruncat în apă de afară şi adormeam! apoi somnul acela din copilărie! Când îşi sfirşea lucrul, mama venea binişor lângă mine şi mă trezeam a. Doua zi cu buzele lipite de braţul ei. Deşteptarea asta, mai ales era o sărbătoare la mine; mă jucani cu mama, o despleteam. Hldeam amtndoi şi strângindu-mă în braţe, zicea:.

— Ce drag mi-eşti, copilaşul meu!

II.

¡Vorbe de clacă, nu-i aşa? Dar, repet, nu scriu ad numai pentru apărătorul meu, scriu şi pentru mine. Mi-ar fi peste putinţă să nu povestesc mai întU > prima mea wvaţă. Am nevoie de curaj. Unde să-l găsesc, dacă nu în amintirea primilor mei ani, aşa de tihniţi şi de duld?

ni.

A doua zi, la.. Şapte dimineaţa, mă aflam în cabinetul directorului, căruia mama mă recomanda a suta oară: „Nu l-am înstrăinat niciodată; are nevoie de cele mai mari menajamente; se obţine totul de la el cu bilndeţe; dacă se Îmbolnăveşte, să fiu numaidecit chemată; ea nu stă departe şi are să viului toate zilele la recreaţie, etc“. Clopotul sună, mama mă sărută iar şi rămăsei singur.

Ca toţi bărbaţii, aproape toţi, ştiţi ce minut este ăsta, în copilărie.

D-l Fr&nin, ca un părinte deprins să nu bruscheze, zise:

— Vino, băiete Şi mă duse în mijlocul ’noilor mei tovarăşi. Puntndu-mă în pensiune iar nu în colegiu, ceea ce ar fi fost mai simplu şi mai puţin costisitor, mama vrusese să amorţească şocul unei înstrăinări. Şi apoi instituţia aceasta, intr-un cartier sănătos, ia apropierea grădinilor din Ti voii, se părea că are şi higienă şi educaţie într-însa. Cuprindea aproape 300 de elevi, băieţi de oameni de mare finanţă, din marele comerţ, din nobleţea recentă.

Mama, care nu avusese: parte de învăţătură, vrea să mă facă tobă de carte. Întrebase pe o clientă a ei dintre cele mai bogate, unde-şi dase fiul la carte. Această simplă împrejurare avea să aducă primele întimplări din. Viaţa mea. Cucoana aceea fusese jignită că una din fumizoarele ei avusese îndrăzneala să-l facă pe fiu-său, care mai era din flori, camarad cu fecioru-său, conte al Restauraţiei

Mama nu bănui nimic. Spunindu-şi planurile doamnei d'Anglepierre, ea rostise naiv:

— Voi" fi fericită ca fiul meu să fie la olaltS cu

ACUZATUL

al d-stră. Aţi fost totdeauna aşa de binevoitoare cu mine, că sunt sigură că d-l Femand va fi şi el cu Pierre. Băieţaşul meu a fost veşnic lângă mine şi are mare nevoie să fie iubit.

Mama nu avea trufie, cum nu era nici slugarnică. Vorbele astea le-a spus aşa, unei cliente, arătindu-i broderii, pe când cu stam cu capul pe genunchii ei.

O mamă, când vorbeşte despre copil cu altă mamă se crede egală ei. Dragostea maternă s-ar părea că pune, col puţin momentan, pe toate femeile la acelaşi nivel, fiindcă la fel nasc toate mamele şi sunt iubiţi toţi copiii. Intr-asta, cel puţin, natura suprimă vădit treptele sociale, căci toate femeile sunt la fel mame, înttmpină aceleaşi pericole, au aceleaşi da-* torii.

Cucoana aceea nu gtndea aşa. Întoarsă acasă, povesti pesemne faţă de fiu-său ce auzise, adăugind reflecţii de pe urma cărora aveam să sufăr eu.

IV.

Pensiunea era mare, ca pentru două sute cincizeci de e^vi-Se împărţea în două, micul şi marele- colegiu. În primul, elevii de la clasele elementare până la a dncea, inclusiv; în al doilea, de la a patra pvnă la retorică, filosofie, matematicile speciale. Cele două colegii ocupau fiecare câte o clădire şi, despărţite prin balustrade, nu aveau nicio legătură. Aveau până? i ieşiri deosebite, pe două străzi paralele.

Câţiva elevi de merit se grupau în jurul d-lut Fremin şi alcătuiau un sţmbure de muncă, de întrecere şi de izbind ă, care ţinea pensionul în faima: lui de odinioară. D-l Fremin era numai al acestora, lăsind profesorilor mai mici pe cei care nu făceau sa le ocupi de ei şi carie, pentru asociatul său, om de afaceri numai, reprezenta partea de câştig a întreprinderii.

Ce se petrccea printre aceştia din urmă nu-i de crezut. Cărţile rele, aplecarea spre viciu şi necredinţă, stirnite poate de prea marile exigenţe clericale ale timpului, moliciunea şi trândăvia, libertinajul precoce, acestea erau viciile obişnuite ale acestei adevărate republici. În recraţii, cei mici se uitau curioşi prin grilajurilc care-i despărţeau de cei mari, la eroii scandalurilor aproape zilnice, despre • care se auzeau pţnă la ei. Şi-i arătau cu admiraţie.

Domnii ăştia, mindri în haina lor, îşi dădeau ifose sub privirea acelei gloate scunde, se foloseau, îşi chinuiau tuleble mustăţii, ca să fie admiraţi mai mult.

Răul se întindea şi avea să cangreneze şi pe cei mai nevinovaţi. Dacă eu unul am scăpat, a fost din pricina unor Împrejurări deosebite, pe care-le blagoslovesc, căci ar fi fost o nenorocire pentru mine.

Am spus că d-l Fremin mă lăsase în mij Icul noLW lor mei camarazi, după ce mă recomandase călduros profesorului nostru, pe care îl întrebai dacă- şcolarul d’Anglepierre se afla acolo. Îmi spuse că nu şi că pe semne vine a doua zi. M-am aşezat pe o bancă şi am aşteptat.

Vă puteţi închipui ce priviri aruncam spre marea poartă, închisă lâeodată între mama şi mine. Biata mamă! o urmam cu gândul în. Stradă. O vedeam, cu “batista la ochi, ca să nu-i vadă lumea lacrimile, um- Ijlind repede şi, acasă, lăsându-se pradă emoţiei, ştergindu-şi ochii şi, cu curajul de care ea ’mi dase a-tţtea dovezi, reluindu-şi munca zilnică şi lăspunz&nd prieteneşte întrebărilor, pe care fireşte că lucrătoarele aveau să i le pună. Toate lucruşoarele mele. Începuseră să treacă pe dinaintea ochilor mei, ca nişte prieteni. Era să încep a pl. Înge, dar mi-adusei aminte • că nu trebuia.

Mă uitai în juru-mi, ca peste o ’. Viaţă nouă. Toţi copiii îşi luaseră sau reluaseră obiceiurile locului.’ Se plimbau în cete, săreau în coardă, se jucau cu "bile, îşi arătau pe noi£; veniţi, Uşi istoriseau ce făcuseră; şase săptămâni, râdeau, îşi impăiţeau zaharicale.

Aveam şi eu, Intr-un coşuleţ, o provizie de prăjituri şi de jucării. Voiam să împart şi să mă joc. Nu cutezam. Cui să mă adresez din atiţia? Nu fire uita niciunul la mine. Dacă s-ar fi deschis poarta, aş fi zbughit-o.

Adică de ce eram acolo? Aşa de fericit fusesem cu un ceas mai înainte! Ce puteau ei să mă înveţe casă-mi uit mama?

Tristeţea era tocmai să mă învingă, când un copil, care vorbise rând pe rând cu toţi ramararii lui, se înfipse înaintea mea şi mă măsura, fără să zică ceva.

Drept, pe picioarele-i răşchirate, cu mâinile în buzunare, cu o mişcare a capului obişnuită şi graţioasă, îşi arunca pe spate părul lung, des, foarte blond şi ţa nişte fire de mătase şi mereu căzindu-i pe frunte. Mă uitam la el cum mă privea şi. De altfel, avea o figură plăcută. Foarte palidă, de o paloare de cretă, cu ochii albaştri, cu gene şi sprâncene castanii Ochii-i mobili şi care aveau aerul Că mereu caută un gând nou, erau împresuraţi de un cerc de fildeş a. Cărui fiece mişcare a globului lor le da o uşoară palpitaţie, aşa ca acele fulgere fără Zgomot şi fără trăzfiet, care deschid o clipă cerul. O gură frumoasă, deşi buzele aveau ceva bolnav ■şi el şi le muşca necontenit până la sânge, dinţi mici ca de pisică, nas drept cu nări sumese puţin, com- ple: tău această faţă cu adevărat feminină.

La răstimpuri, scotea o mână din buzunar şi-şi muşca unghiile. Era păcat, căci mâinile îi erau albe, nu se vedeau oasele, cu gropiţe, şi n-am mai văzut la fel la niciun băieţaş.

— Ce faci aici? mi întreabă cu o voce uşor învăluita, tăiată de o mică tuse nervoasă.

— Nimic.

— Eşti din ăi noi?.

— Da, dar tu?

— Eu sunt din ăi vechi. De uxuie eşti?

— Din Paris. Dar tu?

— Eu, din Charleston.

— Asta unde vine?

— În America. Cum te cheamă?

— Pierre Clemenceau. Dar pe tine?

— Andrt Minaţi. Ce face tatăl tău?

— N-am tată.

— A murit?

N-am răspuns nimic. El a crezut că a murit.

— Dar mă-. Tace face?

— Este albiturăreasă.

— Adică face cămăşi?

— Şi altele, răspunsei naiv. Dar a ta?

— A mea nu face nimic. E bogată, şi tata la fel. Călătoreşte de plăcere.

— Coţi ani ai?

— Doisprezece. Dar iu?

— Zece.

— În ce clasă eşti tu?

— În clasa domnului care se plimbă.

— Şi eu.

— Dar tu eşti mai vârstnic dectt mine.

— Vezi că am întârziat, fiindcă sunt străin. Ce ai În coşuleţ?

— R- Prăjituri. Vrei?

— Ia să le vedem.

Am deschis coşuleţul pe genunchi. Andre a băgat mina, a scos-o plină şi a şi muşcat ce apucase.

— Sunt bune, prăjiturile tale; tu de ce* numâ- A'Iad?

— Nu mi-e foame..

— Ce-are a. Face*

Şi punându-se Ja lucru, isprăvi 'degrabă cu-proviziile mele.

— Atâta tot ai?

— Da.

— Salutare. Eşli cam prosti".

• Intorcandu-se pe călcâie, mă lăsă năuc de acest inceput de cunoaştere şi, luându-şi vânt, alergă la alt topii, care nu-l vedea, era întors, u sări în spate şi amândoi se răstogoliră pe nisip. Dar numai celălalt se râm. La tot minutul, el făcea câte o poznă de acelaşi fel, cu băieţii mai slabi oleacă decât eL

Monitorul nu vedea nimic, sau se făcea. Se plimba în lung şi în larg, cu mâinile la spate şi visa; la ce? La asupru-i destin, ^. Desigur, întrerupt de vacanţe şi care îi încătuşa iarăşi.

V.

Fiindcă Andre era singurul copil care-mi vorbise, îmi ţineam ochii după eL Mai întâi, nu-mi puteam uita prăjiturile, apoi îl găsisem ciudat. II văzui pă- răsindu-şi camarazii şi, după. Ce se uitase în juru-l dacă îl băgă cineva de seamă, se îndreptă spre balustrada ce ne despărţea de marele colegiu şi privi în cealaltă curte. Descoperi desigur ce voia, căci făcu un semn şi sprijimndu-se de barieră, întinse mâna şi primi, de la un băiat de 18 ani, un bilet, pe care îl ascunse în buzunar. Apoi se pierdu iar în gloata copiilor.

După câteva minute merserăm la liturghia Sfântului Duh, pe care o rostea un preot în capela pensionului. Iar de acolo Intrarăm în sălile de studii. Aceea în care intrai eu era foarte mare. O catedră în fund şi o duzină de pupitre, cu câte zece şcolari, în mijloc.

Ca urmare a recomandării d-lui Frenrin, eram cel dintâi de la stânga profesorului, De banca întâia şi americanul era alături de mâne. Mi-ar fi plăcut altă vecinătate, căci ti promisesem mamei să nu pierd un minut şi să bag în cap tot ce se rostea. Desdiid deci ochii, urechile şi gura chiar, la glasul profesorului.

Vecinul meu altfel pricepea. Începu prin a-şi dtr bileţelul scris cu creionul, făcându-se că se uită în carte, apoi îl băgă în gură şi-l înghiţi, apoi îmi dădu cu genunchiul ca să-mi arate nu ştiu ce în pupitrul lui. Văzându-mi nepăsarea, se întoarse spre celălalt vecin; şi iar la mine se întoarse, îmi şopti, mă întrebă şi nu pricepeam ce şi nu-i răspundeam, ceea ce îl făcu să mă stropească cu cerneală pe vestă.

Când îmi văzui vesta nouă murdărită, şi care o costase mult pe mama, îi spusei hotărât să se as- tţmpere. La urma urmei, ştiam şi eu să dau un pumn. Primisem şi dasem în ’. Viaţa mea şi nu vream să mă las tă: băcit, ca copiii bătuţi de el în recreaţie.

El se miră o leacă. Îmi şopti c-o să am de furca cu el după clasă.

În curte, iată-l că se apropie de mine cu doi, trei camarazi şi întinzând pumnul, îmi zice negustor de cămăşi, mă întreabă ce-am vrut să-i spun şi să nu-i mai vorbesc niciodată. Îi întorc spatele, fără să-i răspund. Mă crezu fricos şi-mi dădu un brânci; * de era să cad. M-am întors atunci şi, până una alta, fără să-mi dau seama ce fac, îi trântii un pumn în mutra galbenă, că începu să-i curgă sânge..

Speriat de ispravă, m-am apropiat să-l ajut, când el îmi dădu, din toate puterile, cu ghiata în fluierul piciorului. Durerea mă zăpăci şi căzui peste nenorocit cu amândouă braţele. L-am culcat la pământ, i-am pus genunchiul pe piept şi, dacă nu mi l-ar fi smuls din mâini, l-aş fi strâns de gât.

Am gifiit câteva minute, gata de lupte noiT tremurând tot. Furăm întrebaţi. Am povestit tot adevărul, de la prăjituri până la provocare. Fusesem cei mai tare; mulţi din cei care aveau să se plângă de Andre şi care nu cutezaseră să se măsoare cu el trecură de partea mea şi,. În raportul lor, îl ponosiră c. Ât putură; alţii se depărtară, nevrând să şi-l facă duşman. Unii îl împresurară, făcându-se că-l plâng, dar bucurându-se pe înfundate.

Am avut, aşa iar, din prima zi de atingere cu oamenii, priveliştea laşităţii individuale şi a laşităţii colective. ExfK'rienţple melc nu av<? u, din nenorocire, să se oprească aiti.

Rănitul fu dus la cişmea. I se spălă obrazul. Nu zicea nimic, dar era lesne de văzut, după gălb «- neala lui şi mai mare şi privirile-i oblice, că n-» re să mă ierte niciodată.

VI.

Fiul doamnei d'Anglepierre se întoarse de la părinţii săi pe când noi dormeam. Nu vă mai spun ideile negre ce le-am avut până să adorm, în noul meu pat. A doua zi dimineaţa, il cunoscui pe 1*1 nărui viconte. Mi-a fost pe riată tot aşa de antipatic, ba mai mult, ca Minaţi.

Închipuiţi-vă un omuleţ de zece ani, sclivisit ca un om mare. Coafat, cu părul în două lipit de tţmple, cu' aere serioase, luate desigur după taică* său, a cărui creştere era. Nu se poate mai caraghioasă şi mai comică. Nobilul ăsta împrăştia un miros, de nobleţe proaspătă. Sclipea la soare. Foarte îngrijit la haine, sugrumat de guler ca un prefect în inspecţie, ţeapăn la corp, împingea solemnitatea p^nă la sentinţă şi morga pţnă la dispreţ. Văzându-l, alcă- tuiai lesne toată familia lui. Ghiceai din ce prost personaj avusese cinstea să iasă şi ştiai ce carieri va lua: marea administraţie.

" Era ceva din miile de nulităţi în floare pe care- conta Restauraţia în viitor. L-am mai văzut de atunci. Servea guvernul din iulie, cu care se rai ia se, ca şi tată-său, contele, şi păstra acclaşL chip, fţlasr port, ca la zece ani. Asemenea inşi mor comandori. Îi se celebrează virtuţiile, serviciile, darurile, înaintea mausouleului de familie şi pier, după ce au ’ avut parte de toate bunurile, dar nu lasă după ei nicio operă, nicio idee, niciun cuvânt. Te Întrebi cum de au ţinut atâta loc în lume şi aşa de mulţi vrane, fei- tr-o civilizaţie ce are nevoie de mişcare, de iniţia- ti vă, de progres şi tocrnai când te întrebi mai vârtos. Bagi de seamă că fiii lor sunt îh lume şi îi continuă nesupăraţi.

Indivizii ăştia alcătuiesc o forţă impotiiva căreia gemul lupţi zadarnic, de la constituirea primei societăţi omeneşti, şi-i găseşti onoraţi şi triumfători în toate clasele, în Nobilime, în Burghezime, în Ştiinţe, în Arte, în Armată, asociaţie de neînvi s şi de nedizolvat, care li recunoaşte şi-i l’ică pe ai săi pretutindeni, fără distincţie de rang, nici de castă: vxsnunitate formidabilă care duce de la familie la fa- Jijslie şi de la generaţie la generaţie, ca nişte cărţi perpetue de circulaţie prin ignoranţa umană, amorală, idei şi fraze pe acelaşi calapod pentru ei toţi; inşi care veghează pompos şi dogmatic asupra altarului sfintei martire, şi care se numeşte într-un singur cuvânt: Mediocritatea.

Noul meu camarad, care era din rasa pomenită, dobândise trecere la cei d? o vârstă cu el şi chiar la mai mari, într-atâta încrederea în sine poate să impună altora, când este sinceră şi nemeritată.

Mi-era destul să-l văd pe tânărul vi conte, ca să n-am nicio poftă de a-i vorbi. Dar, fiindcă mama dorea să-l cunosc şi mă aflam în buni termeni cu cei mai mulţi dintre camarazii mei, m-am’ dus la el şi mi-am spus numele, amintind legăturile dintre familiile noastre.

— Am prietenii mei, îmi răspunse el uscat, aproape fără să se uite la mine, şi nu vreau să mai am alţii. Ai prieteni printre egalii tăi.

Desigur, prostul ăsta mic repeta o frază auzită. Nu l-am întrebat mai mult, dar nu-mi explicam de loc ce vedeam şi auzeam de. 24 de ore.

Tocmai atunci venise mama. I-am povestit ^impresiile mele. Ca să n-o tulbur, nu i-am spus nimic de bătălie. Ea ghicţ îndată purtarea d-nei d’Angle- pierre şi mă sfătui să-i dau pace lui flu-său, adău- gtod:

— Dacă te supără careva cu ceva, să-mi spui, şi te mut în alt pension.

Drept vorbind, mi se fntâm plase ceea ce se putea întâmpla oricui. Ceeace numai mie mi se putea întâmpla, avea să vină.

VIL

Ca să nu mai am conflicte cu Andre, îl mutaseră din bancă. Aveam alt vedn, dulce ca mierea, atent metodic, curat. Repeta lecţiile şi recita, dimineaţa şi seara, tare, între două cruci sfinte, mari, rugăciunea pe care clasa o murmura printre dinţi. Dacă întâmplător, mi se adresa, o făcea pentru lucruri de neînlăturat, şcolăreşti.

Bernavoix îşi dobândi încrederea vorbindu-mi de părinţii lui săraci, compatrioţi cu asociatul d-lui Fre- mân, care-l primise cu preţ mai mic în pension, dacă însă se ţine de carte. Apoi îmi vorbi de copilăria Iul. La ţară, de tata, de mama lui, pe care o pierduse.

întrebat la rându-mi, mă dădui în vileag. De ce m-aş fi temut?

— Îi povestii tot ce ştiam de. Mine şi de mama, pţnă şi ce-mi spusese ea în privinţa naşterii mele.

Fiindcă taică-său, funcţionar în provincie, nu-l putea aduce decât în vacanţe, i-am promis să-l iau cu mine duminică. O să ne plimbăm şi are să mănânce cu noi. Casa noastră e mică, dar tot nu e aşa de singuratică, sărbătoarea, ca un pension.

Iată-ne prieteni, petrecându-ne recreaţiile împreună, jucându-ne, vorbind, citind.

Chiar în duminica următoare ne luă mama pe amândoi de la liceu. Ne urcă într-o diligenţi de cele care duc la bariere şi ne duse la Saint-CloucL Am prânzit în grădiniţa unui restaurant modest şi ne-axn Întors toţi trei pe jos, să cinăm acasă la noi.

Prietenul meu părea încântat, iar eu îtai făgădu- iam să repet petrecerea. Adusesem notele de pe săptămâna aceea. Cu vizitele dese ale mamei, cu ie-

2

şirea săptămânală, cu plăcerea mea de a învăţa şi cu u3f prieten ca Bemavoix, era cu putinţă, la vârsta mea, să-mi placă pensionul M-am întors acolo deci plin de curaj şi aproape vesel.

Andre nu-mi mai vorbea; Femand, de asemenea. Erau singurii din camarazii cu care nu eram în bune raporturi. Intr-o luni, apropiindu-mă de unul din cei cu care mă jucam de obicei:... îl văzui, până să nu apuc a-i spune o vorbă, fugind şi strigând:

— Carantină!

Crezui că-i o glumă şi mă apropiai de altul. Aceeaşi ispravă. Şi aşa, toţi cei care mă vedeau venind spre ei. Numai Bemavoix nu fugi la apropierea mea. L-am rugat să mă desluşească. A luat un aer serios şi mi-a spus că nu e glumă: că am fost condamnat.

Condamnat! Carantină! Ce vorbe sunt astea? îmi spuse că şcolarii împrumutase obiceiul ăsta după legile marinei, adică să nu aibă nicio atingere, timp de 40 de zile, cu camaradul căruia au ceva să-i reproşeze. În principiu, carantina era decretată şi aplicată, pentru o hoţie, o trădare, un furt ori şarlata- nie. Asta la început, apoi deveni mai arbitrară şi să depindă de fantezia celor mai tari şi cu pică personală. Câţiva copii decretau pe alt copil în carantină; vesteau pe ceilalţi de hotărârea luată şi legea se împlinea.

Americanul meu dorise răzbunarea asta, mirosind că Femand are să-l ajute. Il întrebase mai întâi de ce nu-mi vorbeşte. Acesta repetase tot ce auzise a- casă. Eram ăşa dar scos din comunitate, fiindcă n-avusesem tată, ceea ce în ochii copiilor acestora era Lot una cu ciuma, ori cu scorbutul. Prezicerea mamei se împlinise; dar nu se gândise niciodată că atât de curând şi prin verdictul unor inimi aşa de tinere.

Fără să-mi dau seama de acea stranie condamnare, i-am spus amicului meu că nu vreau să-l stric cu tovarăşii şi că era slobod să nu-mi mai vorbească. Şovăi un pic, plecă ochii, frământă batista în mâini, dar sentimentul ccl bun Învinse. Răspunse că-i era tot una şi că, de altfel, va face tot ce va putea ca să se micşoreze pedeapsa, cum se întâmplă adesea, când se cere iertare.

La vorba asta mi se urcă sângele la cap. Nu tir cusem nimic ca să fiu dispreţuit şi nu voi" face nimic ca să-mi redobândesc stima. Conşcolarii mei nu vor să-mi vorbească 40 de zile; bun! N-avein nevoie unii de alţii în toată vremea asta.

— Dar trebuie să te vestesc, îmi spuse Bemavoix, că, dacă osânditul vrea să lupte, 1 se dublează, i se triplează timpul şi asta poate să ţinu şi un an întreg.

— Fie. Şi un an.

— Dar nu se mulţumesc numai cu atât.
— Dar ce-i mai fac?
— Tot felul de lucruri.
— De care?
— Ai să vezi, căci şi-au pus de gând să ţi le facă.
— Bine, voi. Vedea.

Bemavoix nu-mi spunea că el chiar dasc informaţii asupra mea, asupra casei noastre. Că buna lui credinţă fusese amăgită, că el povestise tot ce-i împărtăşisem eu şi că el otrăvise armele de care midi ticăloşi aveau să se folosească împotrivă-mi, ca sfi varieze puţin monotonia jocului lor.

Iată dar că se găsea unul care să râdă de sărăcia mea, fiindcă el era bogat; altul de munca mamei mele, fiindcă maică-sa trândăvea; altul, că eram fiu de meşteşugar, iar el de nobil şi altul – că de ce nu aveam tată, când el avea doi. Niciunuia d>n copiii aceştia nu ie spuseseră părinţii cum să se poarte cu semenul său. Dimpotrivă, unuia dintre ei mă arătase maică-sa ca pe o fiinţă răufăcătoare. Astfel prejudecăţile care au poate în lume raţiunea ori scuza lor, în antagonismul intereselor ori al pasiunilor, ies la suprafaţă fără chibzuială, fără scuză, brute şi diforme, printre copii, dintre care cel mai mare abia avea 14 ani, şi primele simţăminte pe care trebuia să le descopâr la oameni, intr-o vârstă de inocenţă şi expansiune, erau nedreptatea şi cruzimea. Fie. Îmi făgăduit să mă fac mai degrabă fărâme, decât sS nu resping toate atacurile, curr îl respinsesem pe cel dinţii. Se înţelege, era greu, la rece ani, să fie nevoie să te aperi

VIII.

M-am aşezat pe Învăţătură. Îmi petreceam recreaţiile vorbind cu pedagogul, care mă simpatiza, dar nu avea curajul să mă ia sub protecţia lui făţişă aflând că eram victima unei conspiraţii. Bietul om trăia numai din funcţia aceea a lui şi ştia că, dacă hotăwsc elevii să fie dat afară, pot, cum o mai făcuseră şi cu alţii. Deaceea, o simpatie mută, şi deci încurajarea dezordinii.

Putea doar să mă iubească mai mult ca pe alţii, să mă plângă şi să mă încurajeze la învăţătură.

Asta o făcca şi i-am purtat recunoştinţa meritată. ’A decăzut cu vremea. Bea. Ca să se tâmpească. L-am ajutat o leacă, şi eu l-am îngropat, acum cinci-şase ani.

Curtea şcolii era spaţioasă. D-l Fremin rezervase, de la ridicarea clădirii, aproape un sfert diji loc pentru grădini particulare, care să fie cultivate de elevi şi unde aceştia să studieze faţă în faţă cu natura, pentru ca să n-o vadă numai prin uscăciunea cărţilor autorizate

Obiceiul acesta util dispăruse, ca şi «Iţele de acelaşi fel şi jocurile zgomotoase ale copiilor năpădiseră teritoriul liniştitelor recreaţii. Rămăsese totuşi un colţişor, în care s-ar fi putut face o grădină mică. Pământul ora bun. Meditatorul meu mă po- văţui să-i cer. Ca să-l cultiv. L-am obţinut uşor de la d-l Frimir.. Care ar fi fost fericit să vadă că renaşte gustul plăcerilor simple şi instructive. Mi se dădu o greblă. O lopată, un hârle’y, nişte lujeri care puteau fi plantaţi şi-mi începui lucrul după sfaturile portarului, care fusese grădinar.

Felul ăsta de-a pricepe carantina era natural să-i îndârjească pe inamicii mei.

Poate că ei ar fi obosit, dacă Andre nu i-ar fi aţâţat. Dece mă persecuta aşa? Nu-şi putea uita înfrângerea, avea conştiinţa că nu are dreptate şi era o fire vicioasă, avea poate în sângele lui amintirea chinurilor, la care supusese taică-său oameni de alta: cidoare.

începură prin a-mi strica somnul. Noaptea, azvârleau cu câte ceva în mine, şi mă trezeam speriat. Sau, la culcare, găseam cearceafurile ude. Unde-i vinovatul? Simţeam lovitura, fură să văd mâna. Să mă plâng? Eram prea mândru ca să denunţ. Tăceam,

La sufragerie, a trebuit să ajung în coada mesei. Şcolarii se serveau singuri, aşa era obiceiul. Nu primeam farfuria, decât când nu mai era mâncare. Spuneam servitorului, căci mi-era foame; dar apucau să facă rugăciunea, până să răspundă sluga la cererea mea şi, de altfel, el ajuta complotul, fiindcă luase bacşiş Prânzul şi cina mea erau adesea un codru de. Pâine şi un pahar de apă. Se înţelege lesne că, de câte ori vedeam de grădiniţă, dădeau cu pietre în mine şi că, lunea, la întoarcerea de-acasă, găseam totul răvăşit de cei carie, ţinuţi duminica, primiseră de la camarazi misiunea să continue războiului fo absenţa mea

Aş fi putut părăsi pensiunea, dar mă gândeam că în altele ar fi tot aşa, şi apoi nu voiam să păgubească mama, care plătise pe un trimestru înainte. Războiul nu contenea, mă hărţuia din zori şi nu ml cruţa nici noaptea. Nu adonr? am şi nu mă trezeam decât cu spaimă. Veşnic de >ază. Caracterul, sănătatea, mi se stricau. Devene_: n bănuitor, îngrijorat, duşmănos. Simţeam nevoia răzbunării, acea pe potriva celor slabi şi obijduiţi: răzbunarea tainică şi josnică. Oare aveau să mă facă laş? Oricum, sufe ream atâta, că le vream răul tuturor copiilor ace* lora; dar ce puteam face? Să: nă încaier cu ei toţi era peste puterile mele şi, de altfel, nu tot aşa mi atacau ei. Aş fi provocat pe unul, pe doi şi să vină apoi rândul şi al celorlalţi. Când se întâmpla să treacă o noapte, liniştit, prindeam un pic de curaj şi eram gata sa uit tot. Dar răgazul ăsta nu ţinea mult; era pricinuit ori de osteneala, ori de neglijenţa duşmanilor, nu de remuşcarea ori de iertarea lor. Iertare la ce? vă întreb.

Ajunsei să trăiesc ca un vinovat. Aveam bătăi de inimă care mă năbuşeau. Când se umplea paharul, plângeam intr-un ungher, unde să nu-mi vadă lacrimile şi să bucure pe alţii.

Nu erau toţi deopotrivă de îhverşunaţi împotrivă-mi. Erau unii care nici nu ştiau ce se unelteşte. Cei mai mulţi însă, fără complicitate activă, lărâu lucrurile cum se porniseră, din nepăsare sau lene. Când li se ura cu barul ori cu capra, era destrl ca unul să zică: „Cu Clemenceau, nu ne mai jucăm?”... şi atacurile Începeau. Avea unul o idee ’rjtââ.

Într-o seară, nemai ştiind ce să ssxmească, cum rămăsesem să-mi aşez cărţile şi să-mi închid pupitrul, al cărui lacăt era zilnic sâcâit, găsiră mijlocul să stingă lampa de pe scară şi să împiedece-trecerea cu o funie. Am căzut pe mai multe trepte, cu caputnainte. Era să mor. Am ţipat de astă dată, atât a fost de vie durerea şi profesorul, văzând că se îngroaşă gluma, s-a hotărât să-l vestească pe d-l Fremin. Acesta veni, a doua zi, în sală, după rugăciune şi ros i o cuvântare straşnică, ameninţând cu un arest general şi cu excluderi parţiale. Mă întrebă de faţă cu ei de cine anume am să mă jeluiesc şi ce pedeapsă vreau să li se dea. N-am spus numele niroă- nuia. Refuzul meu îl făcu să-mi constate mărinimia. Mă autoriză să-mi fac dreptate singur, prin orice mijloace, dacă asemenea mişelii se repeţi şi dacă nu voiam să mă plâng lui.

Or **l acesta de ispravă era snişcat plângeam, dar.. Am fericit, gândindu-mă că totul se sfârşise. Avui parte de un răgaz. Fui lăsat să mănânc, să dorm, să lucrez, să-mi cultiv grădina. Atâta ceream, nu mai mult.

TX.

Într-o dimineaţă, săpam de zor în grădiniţă, când un nume de botez, foarte cunoscut şi drag mie, Imâu trecu pe la ureche de mai multe ori. Ascultai, fără să'î mă dau pe faţă şi săpând mereu, conversaţia a doi '; din camarazii mei, dintre care unul era Andre. Era i vorba de o întâmplare, a cărei eroină se numea Felicite. Felicite era tocmai numele '*• ' botez al mav mei, şi povestitorul îl rostea foarte tare, de câte ori trecea, plimbându-se, aproape de mine şi-i mai adăuga un epitet, care nu ştiam ce înseamnează. Dar acel epitet era. Sigur" batjocoritor sau ironic, fiindcă cel care asculta scotea când exclamaţii de uimire, când hohote de ros exagerate. Era vorba, după câte puteam prinde, de dragoste. Incheiară că povestea se putea intitula: Fericirea în amor. Dar numele meu nu fusese rostit şi nu surprinsesem nicio aluzie directă, nici chiar o privire aruncată spre nune. Cei doi băieţi parcă ar fi vorbit între ei şi numai pentru ei. Am intrat în clasă, nădăjduind că totul fusese numai o întâmplare.

Trecuse o jumătate de ceas de când eram cu toţii in-clasă, când unul dintre şcolari puse profesorului o întrebare. Se întreba des şi uneori se făcea un. Joc de întrebări.

— Domnule profesor, ce poreclă avea frumosul Dunois?

— Bastardul din Orleans.

— Ce e aceea bastard?

— E…

Profesorul se opri, gândindu-se că îl duce departe explicaţia.

— E un copil care n-are tată, răspunse alt elev, ca să se arate tot aşa de curajos ca şi cel dinţii.

La vorba asta înălţai capul. Simţii vrăjmaşul. De altfel toate privirile erau întoarse pe sub gene, spre mine, ca să nu mai fie nicio îndoială. Dar eu tot nu înţelegeam.

Nu aveam tată, ştiam şi nu ascundeam, fiindcă nu-mi spusese nimeni să ascund. Mama îmi împăcase până atunci toate avânturile inimii, nu simţisem până atunci nevoie de tată. Era numit „bastard11 un copil în situaţia mea. Bun, eram bastard, o vorbă' ca toate vorbele. Fiece lucru are un botez. Şi nu eram numai eu pe lume, iată că eroul de la Orleans purtase porecla cu fală. Dacă nu era decât atât, aş fi răspuns foarte simplu cui m-ar fi întrebat asupra familiei mele: „Sunt bastard". Dar nu ăsta era ţelul tovarăşilor mei şi ei voiau să-mi desluşească vorba în fel şi chip.

— Cum se poate să _n-aib5 cineva tată? întrebă acelaşi elev dinţii,

— Taci odată, boule! strigă al treilea, unul Constantin Ritz, cu scirbă şi ameninţător.

Fu prima dovadă de simpatie, primită în lăcaşul acela. Se făcu tăcere.

Aproape că-mi părea rău, fiindcă şi eu aş fi vrut să aflu. Cum asta? O, naivitate a copilăriei! am deschis dicţionarul şi am căutat: bastard; hăscut -în • afară de căsătorie. „Adică cum, ce-i asta? Căutai la căsătorie: unire legală a bărbatului şi a femeii prin nuntă”. Toată vremea de clasă am sucit şi răsucit aceste două explicaţii În cap. Nu pricepeam nimic. Răminea pentru mine o enigmă.

Ce e aceea născut? Cum se naşte cineva? Toţi cei din jurul meu se născuseră altfel decât mine? Desigur, fiindcă îmi reproşau că nu m-am născut ca ei. Cu toate astea, eram la chip la fel. Ba eram chiar mai tare, mai deştept, mai bun decât mulţi din camarazii mei. Dar la ei venea un tată să-i vadă, dfe care vorbeau sau pe care îl cunoscuseră, pe când eu nu aveam. Asta era deosebirea. Dar deosebirea • sta era o nenorocire, nu o crimă!

Din ziua aceea, fui poreclit frumosul Dunois şi numele ăsta, laolaltă adesea cu Felicite, sluji de temei. Glumelor celor mm

Când mi-aduc aminte acum vorbele al căror înţeles nti-I pricepeam atunci şi pe care oamenii de treabâ nu le spun nici la nrinie, nici la beţie, scir- lifivii • care se scriau pe ziduri de idioţi, mă întreb ce tainic şi neînvins duşman al lui Dumnezeu poate pţngări Ito halul acesta cărţile, mintea şi inima mieilor făpturi abia ieşite din mâinile sale.

Ne mirăm de imoralitatea, scepticismul şi depravarea vmnilor noastre! Intraţi în oricare liceu, rt— tfiţi aparenta tinereţe, chemaţi la suprafaţă ce dăinuieşte la fund, analizaţi nrâzga aceea şi nu vă veţi mai mira. Izvorul este de multă vreme otrăvit şi p&ni nu eşti copil, nu ajungi om.

Porecla ce mi se da, numele’ de botez al mamei, mi pjhnuia necontenit, şi n-aveam cum să mă pftng. Umil din camarazii mei acceptă pseudonimul Felicită, ca să petreacă cu toţii. Era strigat tare Felicite- şi el răspundea râztad şi atunci începea o scenă desfrânată, de la care întorceam ochii. Apoi, reintrat în clasă, găseam în caietele şi în cărţile mele desene porceşti, de-asupra cărora era scris numele mamei

X.

Destul, nu-i aşa, groaznic, şi nu mai vreţi amănunte. Poate că nici nu credeţi şi socotiţi că exagerez ca să; -cobor, eu criminal,.pe cei care circulă slobozi prin oraş acum c’lnd scriu spovedania aceasta. Nu exagerez de loc şi sute de martori pot să afirme. Tot ce-aş fi putut face, ar fi fost să nu pomenesc amintirile acestea, inutile cauzei mele, cu at^t mai mult cu cât par neînsemnate alături de eveni-

— Mentele de care am să dau socoteală. Şi, de altfel, t-am iertat de mult pe toţi ce» iii aceia.

XL

Nu, n-am iertat.

De această primă rană primită de la umanitate nu m-am vindecat de tot şi nu vreau să mă arăt mai Imn decât sunt. Nu, nu i-am iertat pe întâii mei vrăjmaşi. Ciuda mea nu se trezeşte deodată sub evo- -carea amintirilor grozave, în umbra temniţei. Ea adormit de tot niciodată, nici chiar În cde mal fericite zile ale mele. Întâmplarea m-a pus în legături mai apoi cu unii din vechii mei camarazi. Uitaeefi, fireşte, ca toţi cei cară mu dreptate ţi nu cereau -decât să refacă cu mine şi să aduci omagiu, ziceau ei, reputaţiei şi talentului meu! N-axn putut şi mi • sustrag unei asemenea întâlniri, dar n-am Întins -mâna niciunuia dintre ei, când mi-a întins-o pe a lui. Au ştiut atunci de ce. Mă îndoiesc că şi-au adus -aminte. Au crezut că orgoliul succesului mă oprea, nu amintirea trecutului.

Totuşi ceea ce inima mea nu iartă, judecata explică: – Societatea cere, atât din part «a ooolnetamţilor, cât şi a interesaţilor, fonduri egale şi garanţii • echivalente. Dacă unul aduce avutul sau Inteligenţa, ţelilalt nobleţea sau relaţiile, altul interesul, altul plăcerea; până şi josnicia şi ipocrizia intri u socoteală în acest schimb necontenit şi care na tetoca- ieşte, la cei abili, capitalul real Care le lipseşte.

În loc să povestesc naiv camarazilor mei dl n-aveam tată, daci le-aş fi spus ci a murii, sau 4adl le-aş fi cerut iertare pentru accasti ţreşali Ori voia mea, aş fi restabilit, prin minciuni sau umfitnţi. ’egalitatea între noi şi, nemai având a răspunde die- - cât de cursurile mele personalei poate ci aş fi trittt în bune raporturi cu eî, şi după câtva timp i- «ş’ fi • dominat. Dar, mărturisindu-le situaţia mea adevt- xati fără să roşesc, le dam dreptul să nu mi cotişi- dere egalul lor, ’ fiindcă nu aduceam comunităţii antecedentele cerute de familie şi impuneam printr-o compensaţie utilă nevoilor sau realităţii lor. Deveneam-pentru el o făptură. Aparte ca un cocoşat, nu mai eram din rasa lor şi, respins de la sinul lor, nu le mai puteam servi decât ca amuzament.

Aveau oare dreptate ei, la o vârstă în care binele ţi răul sunt cun instinct şi. În care spiritul de dominare este nedespărţit de necesitatea de a te supune? Şi, -in sfţrşit, eram oare egalul lor, al acelor copii născuţi sau crezţndu-se născuţi în situaţii regulate? Nu, e adevărat, trebuie să mărturisesc. Se va des-bate încă mult timp chestiunea copiilor din flori şi, pentru «Marea umanităţii, se va ajunge, poate cu- rtad, să se îzgonască din lege şi din părerea lumii prejudecata care-i apasă. Dar această prejudecată, şi daci s-ar distruge pretutindeni, o veţi regusi la însuşi copilul din flori. Greşeala de care este nevinovat, când i-o va fi uitat toată lumea, nu şi-o va ierta eL Vor dăinui pururea, intr-adevăr, copiii legitimi cu cari* el să se compare în toate împrejurările, căci nu putea să aibă o atât de mare inimă, încât să nu reproşeze nimic bărbatului care i-a dat viaţa fizică, neiftgri j indu-se de cea morală, bărbat de la care n-a primit nid nume, nici mângâieri, nici poveţe? Şi mamă-sa. O va iubi el cum este iubită o mamă legitimă? Poate că judecata îl va face să iubească mai mult; dar va stima-o destul? Nu, în tot cazul.

În ziua în care un nedibacrâi va reproşa naşterea şi-i va insulta mama, prima mişcare a acestui fiu va fi să sară la beregata omului acela. Dar, în actele cele mai obişnuite ale vieţii, când va fi nevoie, înaintea celui mai obscur funcţionar public, să se declare copil din flori, fiu de domnişoară şi de tată necunoscut, avea-va un ton foarte calm, o conştiinţă tot aşa de tihnită ca unul care prezină un act de naştere în regulă şi nu va fi încurcat, ca să nu zic ruşinat, o clipă, că dă pe faţă greşeala mamei? Şi chiar mama, oricât de inteligentă, pocăită, onestă acum», putea-va ea să ia, în mijlocul. Nei societăţi regulate, o poziţie demnă, fără înjosire dacă se dă la o parte*, fără cutezanţă dacă e la faţă în societate? Recunoştinţa ce va păstra-o de primirea ce i sa făcut nu. Va uovtdi copilului că acea primire este cu totul voluntară şi că în fondul acelei simpatii este ceva dureros; mila? În sfârşit, când copilul din flori, va fi în vârsta de a cunoaşte treburile vieţii, raţiunea cea mai onorabilă pe care o va putea da naşterii sale, va fi tot amorul. Va fi suficientă, va fi consolantă, mai ales când va cunoaşte prin el însuşi; avânturile, slăbiciunile, atitudinile particulare amorului? Cu aceste emoţii secrete şi senzuale, ca a— ceste mistere atât de adesea respingătoare ale voluptăţilor trupeşti, imaginea unei mame poate fi ea. Amestecată? Se va amesteca totuşi, căci unuia din, aceste mistere i-a datorat viaţa.

La copilul legitim, dimpotrivă mijlocul de crea-, ţiune. De care natura se slujeşte, dispare În maies--’ tatea căsătoriei, şi jista face ca copilul să separe pe maică-sa de celelalte femei. Când acesta zice: femeile, nu vorbeşte de maică-sa. Nu-i recunoaşte nimic comun cu ele. Naşterea lui, nu trezeşte în spiritul Iul şi în inima lui decât tabloul unei dureri no- . Bile, al unei datorii sacre, al unei bucurii pure. Nu- deşteaptă decât sentimente de recunoştinţă, şi veneraţie. Copiii ăştia nu-şi cunosc fericirea! Nu, atât’ timp cât căsătoria va fi una din temeliile sociale „oricâte încercări ar face moraliştii, creştinii şi drepte.;, va fi o pată de neşters, o nenorocire fără vinde- cire, o fatalitate, ilegimitatea naşterii.

Am văzut totuşi, indivizi care, născuţi din flori, t rau mândri auzind şoptindu-se în juru-le că sunt discuţi aşa şi că un adulter Ilustru le colorase vinele- cu sânge excepţional, princiar, regal. Lumea îi privea cu curiozitate, adesea cu invidie, uneori cu respect. Prin ce sofism un fapt se. Jmbă numjle şi ur*

mările schimbtnd mediul şi, dispreţuit în popor, devenea onorabil în nobleţe? Aici dezonoarea maternă ascunsă ca o bubă, dincoace aceeaşi necinste revendicată ca un titlu şi purtată ca un ponpon! Iată.’ b stranie asociaţie între ruşine şi truiie.

xn.

Ah! eu n-aş fi cerut at. Îta onoare. Să fi fost tata un lucrător şi să-l fi cunoscut şi eu, şi mi-ar fi fost de ajuns! Ctt l-aş fi iubit, ce fericit aş fi fost! Poate că avea el un temei: ca să nu poată s-o ia pe mama <Se nevastă şi să nu mă recunoască. Mi-ar fi spus mie dece, şi eu l-aş fi Înţeles. De ce n-a făcuta oare? Şi dece mama nu mi-a vorbit niciodată de el? Numi datora ea o spovedanie, o desluşire, o scuză? Dş ce tăcea? Remuşcare ori demnitate? Era prea vinovată, ori prea mtndră?

— Şi el, de ce tăcerea aceea şi mai încăpăţânată?

— De ce credea că nţi-mi datorează nimic?

— N-avea mama drept să ceară nimic?

— Se îndoia el că mi-e tată? — îmi ignora poate şi existenţa? Poate!

Am ajuns astfel, din deducţie în deducţie, p» n£ la presupunerile cele mai josnice pentru ace^a care mă născuse şi, îhspăimtntat de ceea ce întrevedeam cu putinţă, să-mi chem disperat inima în ajutorul minţii şi să-mi strig: „Nenorocitule! e mama ta, n-ai nevoie să ştii mai mult. Ce-ai fi zis dacă te lepăda şi ea? Putea s-o facă! Dar ea te-a crescut, dar ea te-? Iubit şi numai pe tine te-a iubit, şi munceşte zi ■/ noepte ca să te hrănească şi moartea ta ar ucid? —o! Care-femele este mai bărbată? Şi mai erU. Şx. Ru- moasă şi ar putea încă iubi un bărbat şi fi iubită, dacă ar voi. Dragostea pentru tine. I-ajunge, şi nu-i va rupe nimeni inima, în care tu eşti stăpţn şi în care nu ai văzut niciodată o faptă indoelnică! CiţJ orfani legitimi ar vrea să fie în locul tău! Clţi copii născuţi legal ar schimba-o pe mama lor cu a ta! A- runcă-te Ia picioarele ei şi plângi cu hohote. Nu vei avea niciodată destule lacrimi să-ţi speli conştiinţa”. Da, de o mie de ori la: împiedică de poţi glodul care, în curiozitatea lui, ciocăneşte până şi porţile cerului şi-l întreabă pe Dumnezeu asupra cauzelor făptuirii sale, compara, se îndoieşte plinge, şi mai ales se anină de alţii când sufere!

N-am putut atla adevărul asupra niciunui neam de-a] nostru. N-am cunoscut nici bunic, nici bunică, nici unchi., nici mătuşă, nici veri. Era şi mama un copil lepădat? Fugise de la părinţii ei? Fusese izgonită pentru isprava ei? Nu ştiam nimic, absolut ni-mio şi nu cred aă fie, pentru o fiinţă inteligentă, o situaţie mai nesuferită decât aceea în care mi s-a Zbătut toată tinereţea. Omului îi place să se lntoartU în trecut la străbunii lui, să se simtă cu rădăcini în familia universală: „Tata mare zicea aşa; bunica avaa cutare obicei Mi-adufe aminte că unchiti ţfl mătuşa...” Fraze de-astea schimbă oamenii între d Inşii pomenind trecutul şi eu nu le-am roctit şi mi-a lipsit cât nu vă puteţi închipui.

XHL

Astăzi iată-mă singur cuc, după o scurtă existenţi plină de lupte, muncă, pasiune şi crimă. Ştiu mult despre. Viaţă. Şi o sută de ani de aş ma» trăi, nu aţ mai avea ce învăţa. Mă judec aşa dar sinder, plaă & nu fi judecat de oameni. Adevărata mea crimă, aceea pentru care justiţia pămtnteaseft nu mă va urmări şi pe care nu-nri veţi ierta-o nici mia, rdd «4or care m-au împins la ea, vreţi s-o cunoaşteţi? Este c8 m-ata îndoit, că mi-a fost ruşine de mama mea.

bine, dacă însăşi nenorocirea scabroasă a unora e necesară, în decretele Providenţei, spre fericirea cele r mulţi; dacă Dumnezeu n-are alt mijloc de per* fecţionare, puţin clte puţin, a omenirii şi n-o poată face să dobindească experienţa decât sacrificlndtt-l. Ctţiva oameni; dacă eu suit unul dintre triştii ale^U ei bine, să primim misiunea ţi să încercăm a sluji binele general cu răul pe care l-am făcut ţi cu riuL pe care mi l-au făcut alţii

Sunteţi un om de talent, iubite maestre, baroul nu vă va ajunge şi, intr-o zi, de pe înălţimea tribunei veţi înălţa glasul, nu numai pentru apărare» indivizilor, dar şi pentru răspindirea ideilor, pentru societatea întreagă, pentru civilizaţie. Luaţi Ln roinâ chestia copiilor din flori E interesantă, urgentă din punct de vedere moral şi civilizator. Situaţia ler În legislatură e o cumplită nedreptate fiindcă, cer Irul de la ei totalitatea datoriilor, nu li se recunoaşte decât o parte din drepturi. Nu-i nemaipomenit, barbar, absurd? De ce, de pildă, li se cere singele pentru patrie, dacă singele lor nu-i la fel de curat ca al copilului legitim? Din ce pricină nu iau parte la moştenirea părintelui lor, chiarcind acesta vrea să le lase ceva,. Dupi ce i-a recunoscut? De ce să recurgă acest tată la substituiri, la viclenii, la făţărnicii?

Poate, i adevărat, pune tot în rinduială litnd pe mamă de nevastă şi legitimind copilul prin căsătorie. Dar, daci mama e moartă, sau este nevrednl<* de un om cinstit, căci trebiresă prevezi totul, reparaţia deci nu mai e posibilă?

— Tata poate să adopte copilul! La ce vjrstă? După 50 de ani. Dacă el are- 20 la naşterea lui fiu-său, să aştepte acesta 30 de ani fără stare civilă? Şi dacă tata moare subit înainte de vârsta legală? De ce toate şovăielile astea, toate- aceste amtnsri În Lege? Sunt, îmi veţi spune, piedici pase isteţ de legiuitori, în calea patimii omeneşti. Legiuitorii au socotit că o rea star» pentru copil, i-ar opri pe nişte oameni de la ispite. Ce gre- şalâ!

Ar trebui şi pună în alea tatălui o primejdie- imediată, Iar nu una nesig’ rS ţi care ar putea să vini odată şi odată. Ce poate tace o mamă? Legea care-l protege pe bărbat, cum o protejază pe femeie? Ce sfat li dă? ce refugiu? NidunuL Îi rămine, diupft poziţia ei socială, sinuciderea, copiii găsiţi, mu no», mizeria, ruşinea, uciderea pruncului şi prostituiiea reglementară, unde dă iar de îlege care-l proteja pe bărbat, care poate veni la femela de stradă făr2 a-şi spune numele şi, pentru o sumă oarecare, să toarne la copii nelegitimi ctt o vrea. Priviţi-le făţiş asemenea obiceiuri şi spăimtntaţi-vă.

Şi copiii ăştia, la r£ndul k>r, ce devin?

Căutaţi În temniţe, în casele de toleranţă, în toate cuiburile vidului şi, dintr-o mie de paria de aceştia veţi găsi nouă sute care se pot scuza cu greşeala mamei lor, cu tată necunoscut, cu lipsa de familie. Ari este o mare parte din răul actuaL Ad ded trebu; tămăduire.

Protejată printre lege, care a crezut că face bine, o mulţime de oameni fără de inimă aruncă pe trotoare un morman de făpturi fără de nume care răspândesc la nesftrşit tradiţia năcatului. Căd de ce ar face aceştia altfel decât taţii lor? Vedeţi dar ce moştenire întunecată şi anonimă, în schimbul, eredităţii publice care li se refuză, şi cum se lăţeşte pata de la obirşie din generaţie În generaţie, greşeală mai Intţi, viciu mai apoi, crimă în sffc'Şit?... Ce trea- păd de la mansardă la spital, de la spital la bordel, de la bordel la temniţă, oela temniţă la eşafod 1

Cum! societatea are În trupul ei şâncărul acesta rozător şi ea îşi urmează calea fără să-4 pese „uimindu-se şi pitagându-se totuşi, din când în eţnd, de o durere surdă, de o slăbire anormală, de degenerare în rasă, semne toate acestea a căror cauză, se fereşte să caute?

Cajza aceasta este în demoralizarea femeii, sursă b omenirii; ocupa ţi-vă ded de femeii! Garantaţi-o, Lr» sfârşit, împotriva bărbatului! Legea prevăzătoare, care II face pe proprietar răspunzător de stricăciunile ce le pricinuieşle haznaua, sluga, câinele lu! i, să-l facă răspunzător pe bărbat şi de copilul său, în orice fel l-ar fi adus el pe lume. Să proclame sus şi tare că: a da vieaţă unor fiinţe numai din. Pasiune şi plăcere fără să le dea un nume, o cinste, o familie, un cămin, o muncă, un exemple, fără să accepte în vreun fel solidaritatea cărnii şi a sufletului în fiinţa pe care a scos-o din profunzimile cele mai fntime ale făpturii sale, este o atingere a siguran tei obşteşti, delict prevăzut de articolul cutare şi pedepsit cu pedeapsa cutare; şi-a turtei ta (îi uituci ori uşuratici, stricaţii clntaţi de vodevilişti, se vor împuţina repede.

Complicitatea Legii voastre creează moravurile a- cestea. Autorizaţi femeia să denunţe pe tatăl copilului ei şi pasiunilor inspirate de femei, bărbaţii vur rezista atunci cu o tărie de care nu s-ar fi crrzut capabili, tot aşa cum rezisfă de-a răpi aurul unu; zaraf, fiindcă există o lege -are pedepseşte hoţia. Cinstea femeilor şi fericirea copiilor preţuicsc cât un pumn de aur!

Unde mergem atunci? întreabă filosofii. Femeile vor abuza de tinereţea şi de credulitatea bărbaţilor şi mai ales de-a tinerilor fără experienţă.

— Isu, fiindcă familia fiind constituită mai bine, femeile mame ▼or feri pe copiii lor de celelalte. Apoi experienţa nu se dob. Indeşte fără luptă. Şi-apoi ceea ce va asigura grabnic triumful Binelui, va fi Binele pe care comunitatea îl va avea drep* ţintă, şi pentru care se găseşte aci în lume ca să-l înfăptuiască.

Căutarea paternităţii ded?

— Foarte simplu.

— Lucru foarte grav.

— Pentru ce? Din moment ce societatea se amestecă în treburile naturii, ea nu tre- bue să-i lase omului dreptul nici a crea rău nici de a distruge, şi nu ştiu dacă întâia crimă nu-i mal mare ca a doua. Ocupaţi-vă de această chestie, repet, căd este vrednică de int» resul şi de talentul d-voas- tră. Aceluia care o va re: "siva îi va da nemurirea.

XiV.

Atitea zguduiri, atâtea lupte, atâtea cugetări mai presiu de virsta mea, după ce-mi dogiseră sănătatea, începură să-mi datine mintea. Căutam un duhovnic. L-am găsit în preotul care ne învăţa cate- hjaniil şi ne spovedea îmi veni ideea să mă încre-

S

dinţez cu totul părintelui Olette. I-am povestit toate necazurile, i-am cerut lămuriri, l-am rugat şi aţi sprijincascâ. Fie din otnceiu, fie fiindci îmi soco- ţea inteligenţa destul de detvoltată de durerea mea timpurie ca să pricep ce-mi spunea ei, abatele mî-a vorbit de suferinţele lui Isus, faţă de care, zicea el, ale mele erau mărunte, dar a căror cunoaştere trebuia să-roi dea curaj şi resemnare.

Nu mă uitasem la cer decât ca să vău norii trecând, sau dacă se face vreme frumoasă. Mama îmi opusese totuşi că este un Dumnezeu în cerul acela, un Dumnezeu care răsplăteşte pe cei buni şi pedepseşte pe cei răi; că Fiul său a murit pentru mintuirea noastră; că mama hii bus era u biată f€tneâţ, ceea ce va fi o eternă mângâiere şi slavă a celor ndd şi umiliţi. Mă deprinsese să dau de pomană şi şi înger» unchi în biserici. O întovărăşeam mai totdeauna şi am văzut-o plâingând uneori. Jni spunea atunci că acolo trebui» să te dud când vrei să pungl la largul tău şi sa găseşti o mingiiere În lacrimi. Făceam semnul micii ciad tuna, salutam carele mortuare. Aduceam busuioc sfinţit acasă în dura’neca Floriilor şi mâneam post în vinerea cea mare. Dar nu ştiam că trebuie să cer mai mult. Această. Religie curentă. Care la ţară se schimbă în superstiţie iar în oraş în practică maşinal „nu era încă pentiru mine decât un instinct, dulce şi vag, firi temere şi fărS încheere al unor lucruri superioare.

La întlile vorbe spuse mie de abatele Olette despre Isus Cristos, a cărui vieaţă de lumină nu-o istorisi la "rână apropiere ce o făcu Între suferinţele Mântuitorului şi ale mele, închipuirea mea, gata să se exal teze crezu că a găsit cheia problemei de care suferea. Începeam şi cred că sunt ursit, ca Fiul Mariei, unor mari jertfe şi unor mari chemări.

— Da, îmi ziceam robotind în grădină, sunt ca Isus, tată. Sunt fiul lui Dumnezeu. Înţeleg a- cum, şi oamenii, cart nu cunosc taina asta, mă persecută, precum l-au persecutat Mă vor osindi la moarte mai tindu, dar fmpărâţia cerurilor va fi a

i

mea şi-i voi.. — mistui pe persecutori Biata va fi veoerată în hune. O, dulce frate Isus, ctt te iubesci

ŞW întrebam pe afasge, şi vream să ştiu, şi mfe>en sete de revelaţii. Onttl de ispravă, fericit de credinţa nea aşa de fierbinte, mă încuraja c\t putea. Ixnt vorbea de sfinţi, de apeduwÂ, de martiri. Ce mic mă ved'.. ~în raţă de ei1 Clte odbrtă aş fi vrut îi., uds cu pietre ca af Intui Ştefan, ori cu săgeţi ca sfintul Sebastâan. Zlntbind şi cu ochii în extaz primeam ocările tovarăşilor mei, ocări ce le credeam acum în- cercări binefăcătoare şi binecuv întări de Sus. Nu mai dormeam, nu mai mincaan; mă gtndeam la rai. Şi la cum aş putea intra Sn eL Duminica stam ceasurt întregi în tăseică, înaintea icoanelor.

îmi cercetam cugetul în toată clipa şi negăsindu-mă niciodată nepiihănit, mă canoneam cu posturi straşnice. Inginaro rugăciuni şi cfntam dăscăleşte de dimineaţa p&nă seara. Camarazii rtdeau de mine. Toate acestea se sfârşeau cu crize nervoase de două, trei ceasuri.

Odată im prins o durere de cap şi un tremur în tot trupul. Se răivrătea corpul. Fui dus la infirmerie şi trimiseră după mama. Când sosi ea, era prea tirziu ca să pot fi dus acasă. Nu-i rămtnea declt să stea l&ngă mine şi şezu pini ce îmi venii în fire. Aiureala nu mă părăsi vreme de cinci nopţi şi cinci. Zile. Dumnezeu ştie ce năluci vedeam! Una'mal ales ' se înverşuna.

Vedeam că aşază, întrân pat vecin cu al meu. Pe un bolnav de aceeaşi statură cu mine, al cărui chip ira-l vedeam, aşa de multe pete de singe avea. Şi cearceaful de pe el, la fel de singerat Nu făcea nid e mişcare. Şi «a lume ăn jurul lui, şi mama. Oamenii aceia se îmbulzeau spre patu-i şi nu fă- ceau'zgomot, ca spectrele. Ce mă uimea mai mult, e că priveliştea aceasta o vedeam ca printrâ p'inză şi oamenii îşi schimbau Capul necontenit.

Unul avea figura d-lui Fremin; dar figura lui trecea de* grabă pe umerii altui ins, 5. El se făcea infirmiera pe când iccasta se metamorfoza la rindu-i. Şi iuciun cuvint; o adevărat! jeenă de fantasnja- gorie luminată de o singură. Vetazi, a cărei văpaie tremurată făcea sa joace umbrele acestor umbre pe marile perdele albe cu cute drepte şi ronde, ca nişte ţevi de orgă. Apoi, mama se pleca spre mine şi nu mai vedeam nimic. Vream să-i vorbesc, peste putinţă. Încercam să 'strig, îndată persoanele părăseau celălalt pat şi veneau la al meu. Primeam ca
0 lovitură de ciocan în cap şi totul se ştergea pentru un timp; dar scena cu patul iar începea.

Adesea bolnavul era neclintit, adormit sau mort, Bolnavul era Andre. Nu mai avea stnge În obraz. Dimpotrivă, faţa lui, lucioasă ca fildeşul, o pată albă pe o mare pernă albă, iar mina lui, mina a cărui străvezime mă minunase, sta moott& de-a- lur gul trupului său slăbit şi se topea fia toată albi- mea aceea.

închipui ţi-vă acest tablou pus sub raza unei luni de primăvară, şi veţi şti culoarea vineţie pe care o vedeam eu. Uneori o siluetă neagră trecea printre pat şi mine: era a băetanului de la care primise Andre o scrisoare în ziua venirii mele la pension. Se plimba cu paşi mari, mai largi decât s£ poate, pe f işia da covor aşezată, de la uşă la alcovul cu geam-
1 te, unde se culca infirmiera. La răstimpuri se oprea şi se apleca spre bolnav, ca pentru a asculta, apoi iar umbla şi vorbea în şoaptă cu garda chinctită la sobă. Mai mi se părea că-l văd pllng&nd, ţinindu-se de cap.

Ce făcea flăcăul ista acolo? Ce voia?

Aceste diferite înfăţişări al arplirinyi lucru atât de mult stăruiseră În mintea mea, ta ceasurile de friguri, că prima mea mişcare, venindu-mi În simţiri, a fost să mi uit la crivatul care slujise de sceni. Patul era gol, 2n cearceafurile sale albe, şi foarte nevinovat. În aparentă, de tot ce văzusem. Nimeni în infirmerie, afară ie mama, Infirmiera şi eu. Visasem pe semne. Nu-mi r’rulnea din frigurile rele decât conştiinţa că fuseseră. Înav o vreme şi că nu mai acuzatul eram. Simţeam o sfirşeală aşa de completă, şi aşa de binefăcătoare, că aş fi vrut să ţină în veci. Nu eram în stare de cea mai mică sforţare de trup ori de minte. Mama mă ţinea de mină, îmi sur idea cil lacrimi în ochi, făcându-mi semn să nu vorbesc, sa nu mă obosesc în niciun feL Îi răspundeam printr-^o privire de recunoştinţă şi priveam soarele tinăr de ijpril, care râdea afară şi proiecta în zigzaguri pe perdeluţele ferestrei umbra cercevelelor. Nu cred să-mi fi fost vinodată *v’ne.

Nu-r"; ^. Uirktesc nimic de trecut. Paresi-atunei mă năşteam, nu cu amintirea şi obiceiul unei existenţe precedente, dar cu priceperea, cu organe proaspete st desăv irşite, a vieţii generale, ignorate până atundr Eul meu întreg se absorbea în dulcea lâncezeală a convalescenţei. Dacă ar trebui să analizez starea a- ceea, aş zice că auzi. Vezi, simţi toate moleculele vi-taie pe care boala le-a împrăştiat, întorc Indu-se una după alta, răspunzând unei chemări tai fiice şi re— alcătuind încet, îincet, timpul, ca albinele stupul lor „acel Tot nedefinit, ce numim viaţa.

Dacă astfel se intră în a doua existentă promisă, ce dulce trebuhe sa fie moartea, fiindcă senzaţia mai trebuia să fie şi eternă. De altfel, din regiunile

— Situate în mijlocul drumului spre cer. În care duhul mă legănase 120 de ceasuri, mă întorceam aşa de calm şi de senin, că niciodată, de la epoca aceea, moartea nu m’a mai speriat. Şi acum, când iar ml se înfăţişează, dezonorată şi furioasă, o privesc în faţă şi nu mă intimidează. Moartea n^are ce-mi face; ea are numai sarcina să degaieze. Cu sau fără zguduire, puţin importă, materia şi so ducă în altă parte. Vădit că nimic nu-i netrebnic în fire. Totul îi serveşte totului. Moartea fiind şi ea în natură, este necesară. La ce? Nu ştiu şi n-am timn să caut; dar nu se poate ea singură sustrage deia legea evidentî a lumii. Asta mi-ajunge.

Cu todte acestea mă apăr azi pentru a întindă cu câteva zile moartea de care zic că nu mă tem, pentru a întirzia pe cât posibil Binele acela de neînlătu--

rat. Nu. În povestea de faţă nu-mi apăr decât ru moria înaintea judecăţii viitoare a fiului meu dacă inceiv. Aii-mi trăiesc toate zilele mele, e pentru ca să repar pe cât posibil răul ce i l-am căşunat. Dacă ar muri astă seară, aş arunca în foc toate mizgălelile astea şi aş lăsa justiţia omenească să facă ce-o pofti, fără să răspund la întrebările ei.

XV.

Mi-am petrecut convalescenţa la Marly, unde am stat 1 tngă mama o lună încheiată. Inchiriase pe deal, aproape de pădure, două odăi, una spre răsărit, alta spre apus, cu faţa la două grădini de pomi. Era tot ce ne trebuia şi tot ce-mi putu da ea. Proprietar al căsuţei era un olar şi treceam prin prăvălia lui ca să intrăm la noi.

îmi dădu şi mie lut. Să fac oameni. Îmi plăcea şi

i se părură aşa de izbutiţi, că mă puse să copiez Pre- clsta de.’. Deasupra uşii bisericii. Zile întregi stăteam împresurat de copiii din sat, care se uitau şi mă admirau. Admiraţie fără valoare, dar care mă îmboldea la lucru. Laudele sincere ale olarului, uimit, mă bucurau grozav.

Când Precista fu isprăvită, o arătă ajutorului de primar şi popii, cari mă încurajară şi-mi. Făgăduiră

• s^o dea la cuptor, ca sk) pot păstra, fiindcă o să-mi facă mare plăcere în ziua când voi-’, fi un maresculp-

— Tor. M: am uitat la mama mândru; dar ea, fericită parcă de ^prorocire, nu părea să aibn încredere în

’ părerea domnilor acelora.

M-am pus iar pe învăţătură, păstrându-mi pentru

— Recreaţie noua mea plăcere. Nu se ştia ce se putea întiinpla.

Afidre nu mai era printre camarazii mei. Murise, dar întimplarea asta mi se -ascunsese, ca să nu mă ettioţioneze în starea în care eram. Nenorocitul copil vărsase de mai multe ori stnge şi parcă tot ce-l ţinea în picioare se fărâmase. Nimic nu folosise constituţiei lui firave. În două zile murise sub ochii unui

t

camarad, care ceruse cu stăruinţă să-l vegheze. Dacă internatul dă pildă, de ură, ca aceea pornită asupra mea, dă şi priveliştea unor afecţiuni vagi cărora nu Ji se poate da un nume tehnic şi care, la acea vârstă nehotărâtă în care începe nevoia de a iubi 9n afară de familie, plutesc fără sex, ca să zic aşa, între amor şi prietenie. Afecţiunea aceasta unea aşa de mult pe acel copil şi pe acel tinir, că, după moartea celui dintâiu, celălalt părăsi pensionul şi numai căminul părintesc îi msntui tristeţea. Cât despre mine aflând întâmplarea, am simţit o adevărată remuşcare. Nu-l bătusem? Nu-l însângerasem? Şi poate că sângele acela i-ar fi ajuns ca să scape ue moarte! Mărhirisî temerile mele abatelui Olette.

EI mă linişti; dar printre rugăciunile mele şi mereu pregătindu-mă de o nouă spovedanie, m-am rugat şi pentru întâiul meu vrăjmaş, cu care aveam să mă regăsesc mai târziu ia un adversar, sau mai degrabă la o adversară mult mai de temut decât el.

Mă spovedeam cu o credinţă, mai bine zis cu un entuziasm sincer, căci credinţa este un fruct al v*. Rs- tei coapte. La copil, ea nu-i decât o floare. O împăcare desăvârşită. Jn ziua aceea se comrnicau şi mai multe pensionate de fete, din cartier. Unii din tovarăşii mei le şoptiră câte ceva trecând pe lângă ele. Alţii le aruncau bilete sub scaune. Doi sau trei scuipară împărtăşania, strimbându-se.

Mama se afla şi ea în gloata celorlalte mame. Îmi spusese unde va sta, ca s-o văd fără să fie nevoie să mă întorc. Lucrătoarele ei voiseră s-o întovărăşească şi să ia parte la emoţia ei şi a mea. Câţ despre mine, lacrămile mă scăldau ca o rouă şi în zadar aş fi încercat să le stăpânesc. Din epoca aceea, ideile mele asupra religia au putut să se schimbe, dar mă bucură că am putut să mă spovedesc ca atunci şi-l pling pe cei cari nu au amintirea aceasta. Aducfo- du-mi-o aminte, şi azi lăcrimez. Unde mai sunt acum acele lacrămi, nu importă de unde veneau; le binecuvântez şi este multă vreme de când n; am putut plânge.

XVI.

Ajung acum la Întâmplarea care a hotărit deplin vocaţia mea. Unul din camarazi a pierdut un ptţ*~ gol –, pe care-l domesticise, şi pe care tot pensionul il -vuea pentru drăgălăşenia lui şi aş zice şi pentru aeşteptaciunea lui. Păsărică a murit subit, după ce cincase toată ziua, nu se ştie de ce, poate ca Ana o con, de un bob de strugure înghiţit Strirnb. A fost un doliu general când a fost găsită moartă În colivie fi profesorul ne-a dat moartea ei ca temă. Şi s a mai hotărî t să i se ridice un monument, pe care să-l fac eu.

Dintr-o cutie de domino sla făcut un sicriu pentru răposata, şi grădina mea i-a servit de cimitir. Am început lucrul. După mai multe proiecte de mormânt, nu eram mulţumit. Unul în sfirşrt plăcu tuturera. Era şi vremea. Părerile în privinţa moartei începuseră să se schimbe;’ apologia se făcea satiri şi nu lipseau nici caricaturile. Îi luase locul un vrăbioi: *, de care spuneau că e mai isteţ ca elşi se prea putea ca acela care dăduse cutia de domino s-o ia înapoi şi nenorocitul piţigoi.; să fie dat pisicii. E bine că morţii sunt îngropaţi repede şi departe.

— Monumentul mai însufleţi un răstimp amintirea meritelor eroului.

Monumentul era înalt de vreo opt palme şi înfăţişa o colonadă circulară de stil doric. În mijlocul colonadei se ridică un fel de altar cu o urnă sfărâmată Tâe d, ca o draperie flotantă. Pe colonadă ua vers r tin, pe care nu-l mai ţin minte. Se Unt&nplă că pir prietarul piţigoiului era Constantin Ritz, cel care 1 tase odată apărarea mea în plină clasă. 13 povesti mi tatS-său, sculptor cu faimă pe atunci, şi el voi sa vadă minunata operă. Maestrul găsi la el un sentiment naiv şi se rosti ca şi (darul, dar cu autoritatea unui artist celebru.

Mă chemă şi mă lăudă, tot î ricî adu-mă ce-mi place şi ce vrea familia mea să ’

Mama nu se oprise la nichtu ■<-. ■, ittel eram fără stare şi aveam să trăiesc muncind. Dar cuvintul muncesc era vag în mintea mea. Ce fel de. Muncă? Ca toţi copiii, credeam că e destul să vrei să lucrezi şi primeşti.

— Aşa ar trebui să fie, ase d-l Ritz, dar nu-u Cere voie mamei tale să vii duminică cu Constantin aici.

În duminica următoare, la orele nouă, eram la d-l. Ritz. Văduv de multă vreme, îi rămăsese din căsătoria lui, Constantin şi o fată de vreo 16 ani, frumoasă, care îngrijea de gospodărie ca o coconiţă, şt care fu cu mine foarte bună. Era o fiinţă foarte veselă’ şi de câte ori rţdea, i se vedeau dinţii albi ca laptele şi gingiile de culoarea cireşilor. Dar ceea ce mă uimi fu coafura ei făcută cu monede de aur ca a femeilor* din Alger, cu care de altfel aducea. Coafura aceea „îndrăzneaţă, ridicolă la o fată de casă bună, părea firească la fata unui artist, în mijlocul obiectelor din toate ţările ori din toate epocile, care făceau din casa aceea un muzeu.

Nu aducea de loc cu locuinţa mică din strada Gran- ge-Bateliere. Căscam ochii şi nu-i mai închideam, iar d-l Ritz şi copiii lui, obişnuiţi cu bogăţia lor, rl- deau de admiraţia mea. În atelier, alte minuni. Când văzui ipsosurile, marmurele, bronzurile, o lume de statui în atitudini felurite, solemne, manierate, dramatice, n-am r^şi respirat. Totuşi, încet. Încet mi se deprinse ochijl, trecui de la un subiect la altuL începui să despart şi să amănunţesc. Am suris mobilelor şi nepăsătoarelor figuri luminate de raze care le priau. D-I Ritz mă trată ca pe un băiat Riare. Întoarse intra parte şi alta unele din figuri. Crezut mai întii că-şî bate joc de iu ne, dar el mă studia.

— Ce-ţi place mai mult? m întrebă la urmă.

— Asta, spusei fără şovăiai—

Şi înroşindu-mă că scăpasem vorba, îi arătai o> statuie de bronz.

— Şi dace.?

— Fiindcă e un cm frumos şi văd limpede ce face.

— Ce face?

— Se bate.

— Cu cine?

— Cu alt om.

— Dar nu-l vezi pe omul celălalt

— Dar îl bănuiesc.

— Ai ales bine, băiete. Statuia asta este copia celebrului Luptător, din antichitate. Şi ai dreptate, aţmbi, căci preţuieşte mai mult decot celelalte, care -sunt la mine.

Mi-era ruşine. Poate săvârşiseră o obrăznicie. Dimpotrivă, dobândisem simpatia, fiindcă-i răspunsesem -sincer şi avusesem_ dreptate.

În aceeaşi vreme, Constantin şi soră-sa se juca 1 ca doi copii În imensul atelier în care ar fi putut

■ intra un om călare şi sări. Fratele alerga după sori, care se ascundea după grupuri şi, când el o prindea ca pe-un coleg, o auzeam pe fată aproape supărată:

.

— Prea eşti brutal. N-o să; nai mă joc cu tine.

Şi se recoafa, căci cu coafura ei avea el ce avea.

Mi se dădu cărţi,.’stampe, dar încet, îhcet ziua -mi se păru lungă şi se făcu gol în jurul meu. 113 Întristai. Dincolo de belşugul de acol<>, de luxul, de voioasa familie care nu era a mea/ o vedeam pe mama înaintea cinei ei sărace. D-l Ritz cunoştea inima omenească, fiindcă-mi spuse:

— Acum, micul meu prieten, să te duci Eo săruţi pe maică-ta. Are să te ducă servitorul ptnă acasă.

Nu mnun putut stipini şi am sărit de gitul d-lul "Ritz.

— Ai inimă, Îmi şopti el îmbrăţişindu-mă. E mare lucru, chiar îh artă. ’

Şi aruncă o leacă o privire tristă sore fiul său, ocupat în acel moment să-l înveţe o figură pe un " câine de vinătoare.

xvn.

Am găsit-o pe mama singură, cum mi-o închipui- • sem şi, creztnd că vin mai târziu, rinduind facturi, scrisori " e rupea pe cele mai multe. Proiitase de singurătate, ca să pllngă la largul ei, răscolită de amintirile culese din scrisorile acelea.

— Al fost bine primit? mi Întrebi.

Ua* tnami..

începu şi ani Itatrebe. Îi Înşirai toate minunile văzut* ţi o lisai şi înţeleagă ceva despre vocaţia mea.

Stil ci nu te-aş împiedica de la nimic. Ai minte; situaţia mt-o ştii. Sprijin de la mine n^aL În ziua iff care îmi vei spune: „Uite ce vreau şi fac.»” ţe ajut cât pot Intreabi-ţi gusturile şi decide. Eu ne te pot sfătui, sunt o proipti.

Tot vorbind cu mama, ml se îndreptară ochii spre Un gol, – simţi că lipseşte ceva.

— Unde e pendula? întrebai.

Pendula era singurul obiect de artă şi de lux la noi. De când deschisesem ochii o văzusem şi lipsa ei ml-adusese aminte ci tocmai una la fel văzusem la d-l Ritz; o pendulă Ludovic al XIV-lea de Boulle, cu arămuri fine, înfăţişând jos pe cele trei Parce ■şi *în v£rf Timpul cu coasa lui-

— Se stricase, răspunse mama. Am dat-o la dres.

Nu ştiu de ce nu i-am crezut vorba, deşi mama

’nu mă mintise niciodată şi rrv-am întors la d-l Ritz preocupat de pieirea acelei pendule. Era în vară. Trimestrul pensiunii mele se sfârşise; mama fusese nevoită să vsndă lucrul acela, păstrat de mult, ca şi-i plătească d-lui Fr&mân. De unde să ştiu eu? Ea numi spunea. Era o povară peste puterile sale. Fără nicio altă indicaţie, gândul ăsta se făcu în nuntea mea siguranţă şi amărăciune şi mă hotărâi chiar atunci ■asuora a ceea ce aveam de făcut.

Si-apol aveam 13 ani. Ştiam istorie, latini, greacă, matematică, puteam să continui singur învăţătura, Invăţând şi ceva din care să-mi fac o carieri, aşa ca (tnama să nu mi mai hrănească, să mă îmbrace şi găzduiască. Când am revăzut, după această emoţie neaşteptată, atelierul d-lui Ritz şi m-am uitat bine ~la operele sale, mi s-a părut că repede aş putea şi aşa ceva. Atsta puteam ambiţiona atunci, fiindcă operele acelea dau autorului lor un venit anual de la 30 la 40 mii de frafidL

Nu mi se pâre* de loc gitaJD-1 Bit» ivn un adâae şi respectuos anat de arta aa, tbţefegeajvunocta}, n ciuta, II voia, dar au avt* acea KÎ&i&e misterioasă căzută nu ştiu de unde, C*re dă lot natarbo? de elită. El ştia mal mult ca oricare, « «ferea şi, mal apoi, mi-a Încredinţat mie deacurajertie şi mumirae oale. Nu este mai mare durere, cred, pentru un artist, decât de-a avea Intuiţia, voinţa şi neputinţa lucrurilor mari.

înzestrat cu o mare îndemânare, d-l Rite dobândise faima Un lumea aristocraţiei, lume care intuieşte pripit şi superficial. Făcea, după tinerele din. Saint-Germain şi Chauss^e-d'Antin, busturi graţioase, cu asemănare măgulitoare, dar care n-ar fi avut trecere la artiştii serioşi. Era destul pentru nişte oameni de lume, era mediocru pentru meşteşugari şi ceea ce e mai rău, chiar pentru autor.

La început, Thomas Ritz dase mari speranţe. Este la Luxembourg o statuie de el cu linie frumoasă, cu execuţie sinceră, de compoziţie fericită. Apoi, se lăsase pe-o ureche, nemai avtnd ce da. Ingeniozitatea înlocuise ştiinţa, Îndemânarea luase locul originalităţii. Dar era la modă. Lucra pentru un succes lesnicios, dar suferea, fiindcă, nelnvidios cum era, capodoperele, chiar ale celor vii, 11 pasionau'şl, după ce le vedea, intra acasă entuziast şi abătut.

O fată bogată se îndrăgostise de el la Începutul carierii» şi-i deveni soţie. Aducând confortul în casa artistului li speriase inspiraţia? Poate. Arta are nevoie de singurătate sau de nmerie, sau de pasiune. Atmosferele călduţe o veştejesc repede. E o floare de stâncă şi cere vânt aspru şi pârelnt sterp.

— Visul lui Thomas Ritz era să faci fiul său sculptură şi el să-l fadrumeze, să-l iniţieze În marile principii şi, ca alţi ma. Eştri, să-l dea fiului său ceea ce fi lipsea lui. Din nenorocire, Constantin n^avea gust ' pentru nicio artă, nici sculptură, nici muzică, nici pictură. Armele îi plăceau.

Vă lămuriţi acum simpatia ce-o simţi d-l Ritz pentru mine. Găsise oare elevul visat? Ori nun.. Î – ' ^ bine înzestrată pentru a-i îi prieten? Răspund meu ir privinţa Luptătorului îi dase o nădejde şi, când ir>-am întors cu o hotârire la dânsul, şi el se decisese.

După tină, im luat de-eparie şi m-a întrebat dacă socotesc că am o adevărată aplecare spre sculptură, spuinnd că sunt tocmai la virsta când se începe şi că el mi-ar da bucuros lecţii. La răspunsul meu energic, îmi promise că va vorbi cu mama. Fiindcă eram în iunie şi trimestrul era plătit, aveam să părăsesc internatul în vacanţă, când să lucrez &n voie, apoi în. August, să intru la d-l Rit?, care voia. Să-mă <ţi găzduiască şi să mă trateze părinteşte.

Alama primea, gindindu-se, ca totdeauna, numai la binele meu.

XVIII.

Am mers repede.. Mă născusem cu dragoste de muncă. Se văzuse de pe când eram în. Pension şi spori, când intrai în cariera pentru care fusesem menit Mă sculam în zori. Nu lăsam atelierul dedt în asfinţit şi desenam adesea la lampă. Nu ieşeam declt să văd muzee şi galerii. Ambiţia mea era sS populez la rindu-mi cu făpturi de ale mele lumea veşnică şi nepăsătoare a artei, prin mijlocul căreia cei vii trec aşa de mici. Să las posterităţii una din cugetările mele în bronz sau în marmură, în faţa căreia să viseze alţi artişti, acesta mi-era visuL

Cât de fericită era mama, când îl auzea pe d-l Ritz de aptitudinile mele extra irdinare şi prezicindu-mi un viitor strălucit! Vene:, uneori să mă vadă lucrind; nu pricepea, fireşte, aar era destul să fie -opera mea, ca să fie superbă.

De îndată ce am putut modela puţin singur, i-am făcut bustul. Vream ca întlia mea operă, chiar Imperfectă, să aibă o legătură cu mama Superstiţie r: Murală la un copil ca mine. De altfel, mam> ţi lu- crul îşi impărţeau toată vremea mea. Câte odată ră-minea să cineze cu noi, dar era sfioasă. Şi mai des petreceam eu serile acasă în atmosfera copilăriei mele. Regăseam aceeaşi lampă, aceeaşi mamă, aceleaşi lucrătoare, care nu mai erau vesele acum. Viaţa începea să apese. Fiecare din ele, cu grija, cu amintirea, cu regretul şi doliul său! Nu mă mai tratau ca pe un băieţel, deşi nu mă tratau ca pe vn om. Aduceam creioane şi ceară şi le făceam portretul sau medalionul. Întârziam, n; în cam castane ori beam cidru, iarna. Vara le tratam cu îngheţată ori prăjituri, din banii ce începusem să-i ciştig lucrând şi pentru d-l Ritz. Pe la 10—11, plecam toţi la casele noastre. Întovărăşeam pe domnişoare puţin şi mergeam în casă întrebând stelele şi aspir ind \v raţa din tot plămânul, Mergeam iute şi, singur iiind, îmi tăia calea, cu vrere ori nu, câte o femeie. „Pardon, doamnă” şi treceam la dreapta ori la stingă, cu gin- dul la lucrul de mâine. Femeia mă socotea inocent, căci, la 15 ani păream de 18.

Şi adormeam acasă visând la pământ ars, valori,

, proporţii, etc.

XIX.

Natura Insă nu cunoaşte piedici. Are şi’ea operă ei de alcătuit, şi oricare făptură vie îi este roabă. Presentimentul dragostei trecea la răstimpuri prin. Nuntea mea. Domnişoara Ritz, care se făcea tot mai frumoasă, părea pusă acolo ca să-l realizeze.

Ei bine, nu. Mai întâi, ea era cu trei ani mai mare, deosebire însemnată la virsta noastră. Apoi taică- ssu nu s-ar fi gândit de fel să mi-o dea, cu toată bunăvoinţa lui pentru mine. În sfârşit, ea îmi inspira numai o mare prietenie, şi-mi plăcea să stau Hngă ea ca lângă o soră. Nici să mă laud măcar nu pot că aş’- fi respectat în ea ospitalitatea pe. Care o primeam. Nu aveam de luptat împotriva niciunul sentiment. De altfel, veşnica ei veselie era o platoşă împotriva oricărei dorinţe de iubire.

Vesela, %i dragoste, e o nevoie a sufletelor puţin blazate. Tinereţea e elegiacă.

Mai vedeam şi alte femei venind în atelierul d-lui Ritz, şi fticä pe cele mai aristocrate, pe cele mai cu- nosc" *., dar ele îmi păreau, pe lângă Venerele de marmură şi bronz ^ erau plini ochii, un fel de mari păpuşi mecanice, încărcate cu dantele, funde, nimicuri. Afară de asta, îl mai auzeam şi pe d-nul Ritz, spunând, după şedinţă, la masă:

— Doamne, prost e făcută d-na cutare. Ce braţe scurte are, ce încheieturi groase, ce umeri ascuţiţi!

Aş’, spune despre luxul care le împodobea, ceeace am spus despre veselia d-rei Rit? ’ " se potrivea cu sentimentele, cu ideile mele. Să iubesc pe cineya de pe aceste înalte trepte ale societăţii, mi s-ar fi părut o ingratitudine faţă de umila mea mamă, care îşi petrecea nopţile brodind gulerele şi jupoanele atât de uşor preţuite de aceste femei, ca să trăiască şi să mă crească.

Cred că toţi marii artişti sunt făcuţi astfel şi în mine se întâlneau dorinţa de glorie cu nevoia de a rămâne în întuneric. Aş- fi vrut să zămislesc capo- d opere şi să trăiesc necunoscut între mama şi nevasta mea, pentru că atunci când idealul meu lua fiinţă, făceam din el un tovarăş pentru toată viaţa.

Asta era şi nădejdea mamei.

— Munceşte, dragul meu, îmi spunea ea, şi ai să găseşti într-o zi o fată tânără. Frumoasă, cuminte, bine crescută, care are să te iubească. Ai to iei de nevastă şi o să trăim toţi trei împreună. Bucuria bătrâneţii mele şi răsplata pentru tot ce am făcut pentru tine (dacă merită vrea răsplată ce am făcut), o să fie să-ţi cresc copiii.

Aşa fncerca ca să-mi întoarcă gândurile de la ispitele printre care trcceam. Şi eu aveam aceleaşi dorinţe ca şi ea. O ştia, dar tot îi era teamă. I se părea că la cel mai mic prilej nv-ar putea pierde.

Ori, prilejul acesta se prezenta de câte ori Constantin ieşea din p<-.. Sion. Era mai mare decât mine cu doi ani şi nu avea în privinţa dragostei aceleaşi teorii. Singura lui preocupare era 9ă treacă cât mal ■curând la practică şi nu vorbea declt despre asta, cum eram numai noi singuri. Nu poetiza nimic, şi se gândea mai mult la dragoste decât la femei, mai mult la cauză, decât la obiect. Mă credea pe mine iniţiat de mult, pentru că nu mai eram la şcoală, şi făceam sculptură, pe când eu ştiam şi voiam să ştiu mult mai puţin decct el. Mă Întreba amănunte pe • care atunci le aflam de la el.

Nu înţelegea cum de n^aml nicio iubită, când veneau atâtea modele la taică-său. Să ai o iubităl Asta era ideea lui fixa. Oricare, numai femeie să fie! T>egeaba îi spuneam că modelele intrau lâ d-l Ritz pe o scară dosnică şi că eu nu le vedeam niciodată, -nu voia să mă creadă. Când, în sfârşit, fu convins de sinceritatea mea, fu întâi uluit, apoi îşi bătu joc de mine. Scotocea toată ziua în cartoanele mele -şi ale lui taică-său, ca să găsească studii de nuduri. Cum: eram singuri în atelier, începca să facă declaraţii statuilor, intr-un stil care ar fi ruşinat şi marmora. Eu mă prăpădeam de râs când II auzeam, ţinând ca un nebun, discursuri caraghioase acelor divinităţi neînduplecate, care il ascultau totdeauna în aceeaşi atitudine, cu acelaşi gest

Pomenind atâta de pornirile lui Constantin, * am aerul că, vreau să mă laud pe mine În paguba Iul. "Nici nu-mi trece prin gând. Între el şi mine era o deosebire: el i>o cunoscuse pe maică-sa, iar eu fu- • Sesem- ci scut de mama. Nu avD_a de ce să fie prudent pentru viitorul lui, care era croit dinainte, pe când eu trebuia să mi-l clădesc singur pe al meu..’Firea lui îl purta spre vâltoarea luptei, pe când natura mea mă îndemna la visuri şi la artă. Insfârşit, lui îi era sortit să iubească femeile, eu eram născut • să ador una. Mă păstram deci pentru acea necunoscută pe care trebuia s-o întâlnesc într-o zi şi până atunci, revelaţiile şi bucuriile artei îmi ajungeau.

D. Ritz începuse să fie mândru de mine. Îmi arăta studiile şi compoziţiile confraţilor lui. Eram Încurajat, sfătuit, lăudat sincer, ceeace îmi făcea lu-

4CUZÂJTJL 49

vşat £ pi$cut 1fetn£ pini atunci nu copasem. 4>dt â90d «iţa lucrasem din lnchipirire, na avase- ia cb notară.

searl, p* ctod fala lui cS&ta la pian, îd-nul tnft iţrtriit neaşteptat: • —’ Iftin* ai sg mtoSŞ&i diq>i naturi Sunt curios di vid «tta ai»-o eooţi la eăp&t. Pregăteşte-ţi pă- itrinfari de ois-diinineaţă, pentru că modelul vine devreme.

— Modei? întrebai eu, cu inima V* • * ** emoţia acestei mari noutăţi; un modei bărbat sau iemet’e?

— Femeie.

— Cukartl, sau ih picioare?

— În picioare.

Tiiiaaa îmi juca În piept

Tastă noaptea n-am putut d>smi-

A dona zi, pe la şapte, când luă frământam păci în tul, yeni d-l late.

— Eţti bine d^ras?

— Dai i-am răspuns sigur.

— Stai să ne ben repede cafeaua.

XX.

Ctod ceasul bătea ora nouă, cineva ciocăni uşor tu uşa atelierului. Era modelul.

O femeie de vreo- douăzeci, douăzeci şi doi de ani, îmbrăcată cu o rochie de lină fibastră, cam scurtă, cu o pălărie de pai, cu panglici violete, intră în odaie. Nici broboada cenuşie cu pătrăţele negre, nki guleraşui mic, destui de curat, nici pantofii cu nasturi şi mănuşile de mătase cu vârfurile roase nu ml uimiră, pentru că nu-mi închipuiai^ că un model >lătit cu 6 franci şedinţa p^ate să se îmbrace în catifea şi dantelă, şi pentru că eram deprins din copilărie la lucrătoarele mamei şi chiar la mama cu o astfel de îmbrăcăminte. Nu mă făcea să rid, nki s& mă mir, mai curând îmi insufla veneraţie. Dar toate astea cădeau atât de ţepene pe domnişoara

AL. DVtfAS FIUL.

i

Maneta, că m-ora întrebat prin ce minime s^ar pnsteâ scoate <&* C’d U Yeneră.

Capul d n-avea nimic deosebi. Ochii erau blânzi, părul castaniu, obrazul cam roşu, dinţii obişnuiţi, nasul turtit, profilul comun, vocea p&eu8»

Fireşte, d-nul Ritz, se purta cu modele eu cea mai mare blândeţe ţi amabilitate.

— Ai răcit, fetiţă dragă? o Întrebă el, peatrucS lata tuşea puţin.

— Nu e nimic, am răcit puţin, ieri la d-4 P». Lui

ii e totdeauna prea cald şi lasă focul să.» stilai. Pentru că el Îmbrăcat, nu-şi dă seama ctod se face

— Ce lucrează acum?

— Nu ştiu.

— Nu te-ai uitat?

— Nu. Nu-i place să-i priveşti tablourile. Tot re ştiu t că eu pozez în genunchi, cu braţele în sys, cu un aer de spaimă. Trebuie să fie iar un „Leu din Florenţa'*..

Nu mă putui îknpiedica să nu rid.

— Nicio grijă, spuse d-l Ritz, azi n-o să ai braţele în aer.

— O, nu-i nimic, aici e cald.

— Ei, hai să începem!

Domnişoara Marieta se depărtă de soba de care s€ lipise de cum venise. Încercam să par liniştit, dar frământam cam nervos pămintui. După ce îşi scoase pălăria şi broboada, ea se aruncă pe estradă şi îl întrebă pe d-l Ritz:

— Ansamblu?

— Da.

Atunci, î! n chip îii'esc ca şi cum ar fi făcut lucrul cel mai simplu din lume, fata îşi desfăcu corsajul, îşi descheie mânecile, lăsă rochia să-l cadă apoi o ridică şi o puse pe un scaun. Îi scoase gulerul şi îi întinse deasupra cu grijă şi, desfăcându-şt juponul, rămase în cămăşi, pentrucâ n-avea, se friţetate cor-

i

care Pradier a dat-o unda din cele mai Inimoase statuete ale hdL Apoi Şi scoase cămaşa, şi o awâri» ia «mi ea piciorul foL Insfkrşit, dreaptă, ' arun- c-Tbdn-s* " tpui pe spato, şi ridicfndit-şi milnile ca «â->* jftnâk fftrâ csdea pe umeri, întrebă:

— Com trebuia* pozez/

Mă iafcorsei către <J*-nul Ritz, $1 ca să nu-mi pierd cumpătul şi ea să-i ştiu părerea. El nu mă părăsea din ochi, tntto pe canapea.

— Afegetp iu peza! fmi spuse eL

— Asta pe care a şi luat-o domnişoara, zisei eu, cu o voce nesigură.

— Bice!

Dar Marietâ lăsase braţele în jos.

— Mai prindeţi-vă odată părul ca adineauri, domnişoară, i-am spus.

Ea refăcu gâtul, dar nu mai era acelaşi.

— Capol mai pe spate, nu aşa, aşaî

Şi fără să-mi dam seama ce fac, sării pe estradă, o luai de mlinl şi i le aşezai În poza în care aş Îi vrut s’o scuiptez.

— Atunci, zise ea, se pare că tot am să ţin braţele în sus.

Mi-am scos haina, mi-am suflecat m tnecile, o>aro suit pe scăunel ca să fiu la înălţimea „corpului meu“ şi am început să modelez blocuL

— Am să lucrez şi eu, spuse id-nul Ritz, treci nd în atelierul lui. Nu lăsaţi focul să se stingă..

Printimin fenomen ciudat, spiritul meu dăduse -n

▪ lături orice altă preocupare afară de aceea de a plămădi ceea ce vedeam, din nou.

IntM clipă, ceea ce se petrecu atunci mi se păru perfect moraL încercam să reprezint acest model viu, «şa cum reprtzentasem p*nă atunci modelele neînsufleţite. Dar nouă, în mine, era acum nerăbdarea de a prinde -viaţa din acea clipă, de a da trup unei impresii, care putea să-mi scape dintrân moment în altoi. Ardoarea lucrului era acum multiplicată de o lţiptă cu realitatea fugitivă, de nouă admiraţie pentru acest scop, pe care pentru prima dată puteam

33 ~ AL^DUKAS FIUL \

să-l contempla. Admirare Bberatf 4» «de» idee «fr-:

«imli

O. Oe poţi» sunt:

creaturii Atunci «m takfet «tt «rrfaM* *e «f* * aurisem de atâtea <ri ntfft» 4* ni» nfrn>l «im A

prietom lud: „Matur* e Atuact (ga priceput mulţime» 4e artitti cam, tietudo-ee £* tt*- diţie, «e mui^awc sft cdţ «e*e toi» ’. *taţa opm ţăranilor, decât şi Joceroe 4 repet* opera hiidwn-nezeu. Sigur dl din punct âe «ofer» «1 jmpocţK. R, nicio fooee nu e attt de perfecţi c» * ftatuitşi tă dacă Dumnezeu, primind statul todtaect al «aaoivl, ar însufleţi dmtrk) dată o statui celebri, ea ar & cea mai compl^ă şi cea mal gtxuttdtoare frumuseţe, pentru că ia ea s^r înttini gţulul artistului cu datele dunsnezeeştL Dar Dumnezeu ofere nevoit de aceste minimi păgâne, şi cea mai fooomplatg dttttre operele lui, este şi va rămâne o sfidare veşoică peft- tru cea mai periectă operă a noastei, pentru că «ţa are ceea ce noi nu putem da: privirea, surisul, caida respiraţie a vieţii.

Primele două ceasuri ale şedinţei &orarS ca o clipă. Emn fatavit ţi na-ai dădeaa seama, cum nu vedegn aici oboseala Mtarfetei, eţrefe au-i înmiisem decfe de vreo. Trai «fi să-şi cobenet*’braţele ttth gindu-i mereu: „nu te mişcaP A£ fi YTttt să pe^d, să redau respiraţia care fi rfefica egal £ graţk* liftul, tofiorarea pielii 1* cea mai taklk senzaţie de frig, singde tinăr şi bogat care B luneca fieroate pe sub pielea mată, ai reflexe faywjnwmft. Ewm c* beat, nu mă mal naârj^neaaa 1* cocyoelţla pe ea «o aveam sub ochi, trai treceau prin minte oase de linii, de atitudini, de contate, de mişcări. Capul mi- era plin de statui.

— Dacă» *ţi odihni puţin? spuse deodată în spatele meu ii-nul RitxT

— Bună idee! Am şi înteţesc şi f: cyl în vmnet asta, spuse şi Marieta.

, îşi puse juponul, îfci înfăşură umerii goi în şal $ aşezindu-se în faţa sobei, începi. S< umple cu căiv buni. Eu îmi ştergeam obrazul de năduşeală şi mă uitam la D-nul Ritz să văd dacă era mulţumit.

— Uimitor! şopti el, mutţndu-şi ochii de la statuie la mine. Uimitori Vasăzică na SMun înşelat în privinţa tal

— Adevărat?

— Da. Acum trebuie să-ţi fac şi ci teva observaţii, deşi de azi înainte rv-ai să mai ai nevoie de nimeni. Ai să mergi singur şi ai să ajungi departe, pentru că iubeşti natura. Dar adu-ţi aminte: natura nu e singure în artă. Ştii ce e arta? E Fntmosul încadrat în Adevăr, şi după acest principia an* şi-a creat regule absolute, care În natură nu există. Dacd singură naturp ar putea răspunde acestui principiu, iwd avea decât să mulezi un model din cap ptnâ m picioare. Încearcă s-o fad, ai să realizezi un lucru grotesc. Talentul complectează natura, culege de ici şi de colo indicaţii minunate dar parţiale şi le a- dună într-un ansamblu omogen, căruia îi dă un gând şi un sentiment, drept suflet. Deci cel care Inchistn- du-se în legile neiertătoare ale Frumosului se apropie În cea mai mare măsură de Adevăr, e artist mare: Phidias, -Michel -ângelo, Raphael. Te-am pus. Azi la o Încercare hotărâtoare, din care ai ieşit mai. Voiniceşte decât mă aşteptam. N-ai şovăit, ai pornit cu emoţie, cu elan. Ai sorbit, cu nările crispate mirosul adevărului, ca un pui de leu, mirosul deşertului. Foarte bine! Aşa se cuvine. Acum însă trebui* să organizezi acest elan, fără să-l slăbeşti.

— Ridică-td Maneta, aşează-te în poziţia de adineauri Bine.

— Atitudinea este firească şi a plăcut de la început, copilul-meu. Ai surprins natura Intr-o mişcare naivă, şi ai vrut s-o opreşti în drum. Ai ochi de artist. Dar atitudinea asta, potrivită pentru o schiţă, nu mai e pentru o statuic. O femei*care îşi adună părul poate fi tema unei statuete de o şchioapă, de pus pe poliţă sau o pendulă, dar nu e un subiect de artă mare. Şi pe urmă nu te-ai uitat decât la o parte a mişcării. Intoarcc-te pe loc, Marieta, fără să-ţi schimbi atitudinea. Uită-te, apropierea omoplaţilor e dizgraţioasă.

capul intră între umeri, ceafa se încreţeşte, spatele se scobeai*:. \j statui*, trebui să se întoarcă în jurul ei şi noi să-i putem da ocol. Linia el trebuie ded să fie pură de orice parte am privi-o. Dar ceea ce îţi dă natura aici o unt, diform chiar, în unele părţi. Ce poate să facă arta cu acest material?

— Coboară braţele, Marieta. Dedesubtul braţelor nu e niciodată iuat în seamă, nici în artă, nici în viaţă. Ridică braţele înainte, făctnd puţin cot, ţine corpul drept, ridică ochii în sus. Vezi clte lucruri se schimbă din atât de puţină mişcare? Capul se izolează şi îl vezi întreg, Ln loc să-i vezi numai bărbia şi nările ca adineauri. Mtinile îl precedă cu un gest dulce? i. Suplu, pe CLnd adineauri dispăreau în păr, ascuţind coatele, păreau nişte toarte. În loc de o femei? care îşi adună părul, ai o ttnără martiră, castă, deşi goală, care înălţuidu-şi braţele şi ochii la <er, iiji dărueşte lui Dumnezeu viaţa, şi ochilor noştri muritori frumoasele ei linii. Uită-te şi din spate. Omoplaţii sunt la locul lor, gttul e drept, spatele neted, coapsele sigure. Acum, când ai găsit subiectul, poţi să te mărgineşti la natură? Din unele puncte de vedere da şi din altele nu. Aici – continuă D-nul Ritz atră^end-o pe Marieta ca şi cum ar fi fost un manechin, dar surizându-i, ca s-o facă să înţeleagă că nu ei personal, ci naturii în general se adresau observaţiile^lui, – aici braţele smt prea subţiri pentru tors, miinile prea puternice pentru braţe, gttul v gros. Picioare subţiri pe gleme groase, dar restul minunat proporţionat. Vezi ce trebuie să iei şi ce trebuie să laşi. E gata? Nu. Din ce ţară vine martira dumitale? E o ttnără Grecoaică, venită la Roma pe urmele Sfintului Pavei? E o fată din >? ord, cobo- rită odată cu Atila, în Galia lui Merovee, convertită de primii episcopi? Vezi câte tipuri diferite! Pe. Care il alegi? Şi după ce l-ai ales, unde îl găseşti viu, în ziua jie azi, corespunztnd idealului tău? Toatp astea nu smt uşoare, mai şopti D-nul Ritz, ^trecvndu-şi mina pe frunte, vorbind mai mult cu gindurile lui intime, decvt cu mine, – şi cei ca^ trec prin viaţă i'^că să eaule mmic dincolo de ea şi nu i&u în &r triida noastră, stat feţidţi, fără îndoiala.

Marieta se Inibrăcă kj*. Aşa de încet cum iv <! *• » bracase, intră rând os rând în toaî? hainele ti gri— sofere, ca un negustor care prne una cupi alt.. Într-un sac de piele to. /. E pietrele preţioaso pe car*» le-a arătat, şi placă iară să Îi în'^les, de sigur. Nimic, din tot ce auzise.

XXI.

îtaş putea să cxplic sentiraeniul taure m-neaprias după ce ca închise uşa. Eram impresiou.it felurit de tot ce auzisem şi văzusem. Măreţia &i greutatea artei începeau să-roi fie limpezi. Din clte închipuiri trebuie şi mă deştept’ Cât trebuia iă învăţ! Am sa am curaj? timp?

Şi pe urmă fata asta care îşi purta din aieiişr în atelier tainele frumuseţii, pentru o fărunâ de pline, care avea şi moară ir. Tr-o. Zi intr ua spital – pen- trucă unde putea muri dectt în spital? — şi să slujească la. Demonstraţii anatomice pe masa unui amfiteatru, căreia ştiinţa îi va desface şi risipi membrele în armonia îmbinării cărora arta a jţă&it un izvor de inspiraţie, fata asta îmi lăsa o Desluşită tristeţe. Începui să mă gândesc, pentru prima oară, de soarta^a mii de nenorociţi cu care nu mă înrudeam prin singe. Aşi fi vrut să-i fiu de folos acestei Marieta, căreia îi datoram prima mare senzaţie de artist. Nu mi-era străină şi păstram o amintire recunoscătoare acestej fete, căreia probabil Constantin nu i-ar fi cerut decât un moment de plăcere, poate pentru că mă regăseam cast după încercarea asta şi, pnntihin sentiment ciudat, imş! fi vrut să mai vadă şi alţii acest trup care mi se părea că îmi aparţine de acum înainte în chip materia!.

Era primul presentiment al omului, care vrea ca tot ce i-a aparţinut o clipă, să-i rămmspe veci. Şi îmi spuneam în mijlocul acestor gânduri:

— Uite vasăzică ce înseamnă o femeie!

D-l Ritz vedea că se petrece ceva cu mine. Priveam fix peretele şi nu spuneam nimic. Mă întreba, părinteşte, la ce mă qindesc. I-am spus drept.

— Foarte bine, îmi răspunse el, foarte bine, şi mă felicit că am încercat această experienţă. Am. Vrut mai mult dectt să aşez un model sub ochii unui artist, am vrut să pun o femei? sub privirea unul bărbat tinăr, care sigur că se gindeşte din câni în cind’la femei. Am stat de vorbă şi cu mama ta. Îi era teamă de încercarea asta riscată. Cine avea. Să fie mai tare, artistul sau bărbatul? Artistul a învins, cum speram şi eu. Omul n-a văzut născind în el, în faţa acestui spectacol, ^decât idei generoase. Eşti bine înzestrat băcte, şi s int încintat ci te văd sub impresia care te stăpineşte acum. Totuşi, domneşte o părere generală că moravurile artiştilor sunt mai uşoare dectt ale celorlalte clase sociale, că pa* siunea, viciul şi desfrtul domnesc la ei, ca la ele acasă. Ar părea adevărat la oamenii care nu ascultă de cât de imaginaţie, s$ se desfacă încet, încet de prejudecăţi, chiar de principii comune şi ca organismul acestor oameni excepţionali, ridicat de tensiunea spiritului la un diapazon mult mai ridicat decât cel comun, să aibă nevoa* în intervalele muncii, de excitaţii supranaturale, care nu pot fi satisfăcute dectt de plăceri exagerate. După unii aceste condiţii sint chiar indispensabile geniului. Artistul, ca salamandra, n-ar putea trăi dectt în foc, şi ar muri intri nd în atmosfera comună. Când însăşi natura lucrului ’or, îi obligă, pe pictori şi sculptori să sr» apicce oasupra cărnii, se pare firesc să sufere ma. Mult d ’Ctt alţii de influenţa ei. Ai văzut prin tine însuţi,: ă nu c adevărat. Acolo unde arta, unde sentiment frumosului există, el stăpâneşte sufletul ca şi imaginaţia, simţurile ca şi spiritul. Armonia morală există cât şi armonia fizică. Nu există nicio asociaţie durabilă între geniu şi viciu şi, când se îfettlnesc într-un individ, una sau ccalalUT învinge.

Cercetează viaţa intimă a celor <’ r’ merită pe drept cuvânt numele de artişti, ai să-i joaoşti toţi oameni de bine, toţi eredindoşi, 9! unii curaţi ca sfinţii Adevăratul ge&ra e cast Opera lui, orice formA ar a «ea, e cafti fi ta. Imoralitatea intto operă de- ptodb da lacajfecitatea autonihii, care neputind a-fatoka la lucruri mari, aleargă la curiozităţi tainice şlâeftenic tulburătoare.

Totuşi, marii artişti, oricât ar fi de mari, rămla oameni, şi daci scapi de viciu, desfrtu şi pasiune. Du pot ocofi iubirea. Ştiinţa poate să-şi facă adepţii şi site ptniyi existenţa fen&îi (Newton e o pildă), arta ru*. Bicbfantte imaginaţiei sunt În suflet. Daci s-ar putea «nalba chimic, inima unui artist, s-ar găsi un sfert de nebunie şi copilărie la trei sferturi. De dragoste. Dragostea asta, după ce a rătăcit prin spaţiu şi a Întrebat infinitul, se adună într-o singură fiinţă, care pentru iubit, întruchipează toate exigenţele visului lui.

Nu-ţi spun, copilul meu, şi nu iubeşti dectt marmura, ar fi zadarnic. Îmi dau seama că vei iubi, că vei iubi adine, dar aşteaptă cât poţi de mult această iubire, care alături de muncă, va fi toată viaţa ta. Lasi natura, să dezvolte încet puterile de care ai să ai nevţM atunci, ca şi primeşti acel oaspe de nesnlâ-turaţ şi ca şi suferi poate. Ai să te înşeli crteodată, Crezându-i ca mulţi alţii înaintea ta, ai să-ţi deschizi inima unor străini, „marele prieten”, dar vei iubi Pe dne? N-are Însemnătate. Şi iubeşti! Asta e tot

Vezi că Îţi vorbesc ca unui om mare. Dacă ai să poţi şi fad din femela pe care o iubeşti tovarăşa vieţii tale şi să rodeşti capodopere la lumina dulce a unui cămin liniştit, ai rezolvat marea problemă: Herul contopit cu Puritatea, Frumosul cu Binele. Eu ţi-o doresc, pentru că te iubesc din toată inima. Con-skferft-aiS ca pe tatii tău şi spune-mi mie, tot ce nu-i poţi spune mamei tale. Experienţa, prietenia şi sfaturile mele sunt fin serviciul tău, pentru că ai să (dungi mai departe decât mine, ceeace (D-l Ritz surise trist) no să-ţi flegfefet!

Aşa mi-a vorbit xi-nul Ritz şi ziua asta mU rămas însemnată în amintire. Am povestit-o pe lar<?.

pentru că c data intrării mele definitive în carieri. Am inchciat-o cu mama, pe care am liniştit-o com~ plet în privinţa mea.

Seara, când m-am întors de la ea, ţineam, capul -sus şi mergeam sigur. Mă simţeam un bărbat gat* la toate luptele nobile» ’^! * de cele mai înalte sentimente. Aş. Vroi să aibă cineva nevoie de mine-, -numaideclt. Sufletul wl-er» plin. Eram iubit! M se făgăduise talent, glorie, avere, aveam sănătate, curaj şi nădejde. Când m^aiu întors în odăiţa, mea, ara -descins fereastra şi am privit cerul străveziu, liniştit Am pl ins aproape un ceas, fără să-mi dau seama ţi pe urmă am adormit ca un copil.

Din acea zi, d-l Ritz şi prietenii lui începură şi se poarte cu mine. Ca nişte camarazi. Cei mai cunoscuţi artişti se interesau de mine şi mă chemau la ei acasă. Eram încurajat din toate părţile. Încet, Încet, am fost iniţiat la viaţa acestei generaţii entuziaste, tumultoase, aprinse, a Restauraţiei, ca ttre • posteritatea va mai avea de furci înt&o zi. Miiltoraj dintre cei căzuţi, nerecunoscuţi în noaptea uitării, ! viitorul le va aduna, recules, osemintele şi le va păs- -tra numele. Generaţie exagerată poate, dar sincerjj -chiar în greşeli şi excese.

Am văzut în curând câtă dreptate avea D-l RitzJ; Niciunul dintre oamenii superiori ai acestei epoch pe care şi timpul i-a recunoscut, ita trăit o viaţa -care să nu poată fi dată la iveală. Nu căuta dar, ca să mă aperi şi să-mi micşorezi crima, vreo• • scuză În vreun exemplu prost ce l-aşi fi avut sub ochi sau în lumea excepţională în care am trăit. Şi nu lisa, ’i rog, această teorie comună să fie întoarsă de advc d: sari împotriva mea. Nu o primesc drept argumexJ -nici pentru, nici contra. N-am avut şi n-am fost pildl ■de viciu.

Vinovaţi de acest prost renume al „artistului”, sun indivizii dezmăţaţi, corupţi şi leneşi, care se numes. Aşa pentru că asta nu-i obligă ’a nimic şi Il explic în ochii lumii. I-am văzut şi eu, lângă mine, dimi neaţa prin ateliere, seara prin cârciumi, noaptea pesl tot. În totdeauna în ajun de a crea o operă mare, şi după ce au urlat toată viaţa împotriva a tot ce le-a fost superior, dispar, fără să lase o urmă mai însemnată decât fumul pipei lor. Ăştia sunt tot atât de artişti, pe cât sunt faliţii negusori şi dezertorii soldaţi. Orice clasă socială îşi are pleava ei, ăştia sunt pleava noastră…

xxn.

Am recitit prima parte a acestui memoriu, sau mai curjnd, acestor memorii. Sunt prea lungi, au prea multe ocoluri, amănunte inutile, încetiniri. Se vede că mi-e frică Tă ajung la fapte. Totuşi, trehu să mă hotăiisc. Haide, curaj! să încerc să uit că e vorba de mine!

xxm.

D-l Ritz primea G^ată pe săptămână. Pentruci. Făcea parte şi din clasa artiştilor, şi. Din clasa aristo craţieî, le oferea amândurora un teren neutru pe can se Sntâlneau cu plăcere. În prima lună a Camavalu lui, lumea se bătea pentru invitaţii. La unul din a ceste baluri, ultimul pe care l-a dat, d-ra Ritz l-> întâlnit pe contele Niederfeld, un suedez tinăr ţ bogat, ataşat la ambasadă, cu care că căsătorit'pest câteva lunii

La acelaşi bal, Constantin, care era atunci elev k Saint-Cyr, purta unul din acele costume excentric, pe care Gavami l-a popularizat. N-a stat acasă d «- cât puţin, apoi, către ora două, s-a făcut nevăzuti s-a dus să-şi sf lrşească noaptea la teatrul de vanităţi, unde se dădeau pe atunci baluri mascate u mare faimă. A doua zi, luă un aer dezgustat şi dez- măgit, care cerea întrebări. Ca să nu-l întristez pna mult, l-am întrebat îmi povesti despre. Prima lui dragoste, născuă la ora două noaptea şi moartă în zori, al cărci ca- turn şi-l aducca aminte, dar căreia nu-i cunoştea numele.

Printre doamnele pe care le cunoscusem la bal, una, d-na Lesperon, păruse să aibă multă simpatie' pentru mine. Era o femeâţ plină de lirism, ca să nu spun. Pedantă, cu un mic aer de ţicneală, dar în fond bună, şi care alcătuia versuri nici mai bun& nici mai rele decvt cele ale epocii, în genul romantic ai lur Lamartine, Hugo, Musset.

Acea epocă a fost plină de poeţi din care azi n-a mai rămas nici ridicolul misterioasei lor celebrităţi, poeţi car» aveau toţi o durere tainică, o iubire necunoscută. Toţi ascundeau, sub un colţ acoperit de iarbă al unui cimitir de ţară, mormintui neştiut al unei Elvire, la care veneau să plingă, să întrebe cerul, să-l blesteme pe Dumnezeu şi să încheia cu un imn către creaţiune. Clopotele, brazii, luna, umbrele, cadavrele şi liturghiile erau la ordinea zilei, consumate dezordonat.

Această incontinenţă poetică şi acest patos, – în care se amestecau puţin Byron, puţin Yoltaire, o leacă de Goethe, de Ronsard şi de Chateaubriand, şi căruia nu-i lipsea decât Moli&re ca să-l imortalizeze în bufon – îşi avea hotelul lui Rambouillet şi sucursalele lui. Astfel, în fiecare seară de la ora nouă la miezul nopţii câte un mic salon literar, satelit umil: al stelei Recamier, primea, şi acolo, rezemaţi de cămin, cu obrazul palid, cu părul răvăşit, cu ochit tnnecaţi, cu vocea când muiată în lacrimi, când sonoră şi vibrantă, un poet sau o poetă, aruncau ir jurul or, peste capetele reculese şi ciufulite a vreunei Sapho bătrtne, sau tinere Corine, vasta şi puternic i lor poezie. Apoi. Urmau strigăte, lacrimi, elanuri, itrângeri de miini şi îmbrăţişări.

D-. I. Lesperon avea şi ea un asemenea salon. Era convinsă că luptă cu templul în. Care autorii lui Renâ, cu fruntea încreţită, cu privirea fatidici, încununat de lauri, cu sulul de Memorii în mM, înfăşurat de fumul tămiitl, aşteaptă cu pu: i. Ibdnrc să se surpe lumea, ca să-i facă un mor. N’L.. Tv» Ie el.

D-na Lespâron era primită la d-nul Ritz ţi el se -ducea la ea. Înghiţea acolo elegie, un pahar de apă -cu zahăr şi se întorcea acasă rizând de acea lume -cinstită şi ridicolă.

Totuşi, d-nul Lesperon, director ftitr-un minister, «el mai de treabă om din lume, o rugase pe nevas- tă-sa să-şi publice „Dureri şi Speranţe” sub alt nume decât al lui. D-nui Lesperon făcea mai muit parte din şcoala Desangier. De cât din a lui Byron. Li plăcea să mănânce bine şi apoi poeţii şi muzele, însufleţiţi de exemplul celorlalţii se amestecau şi se distrau ca nişte muritori de rând.

În timpul aceloraşi ierni, caro aveau să influenţeze atâtea vieţi, d-na Lesperon dădu şi ea, la mijlocul carnavalului, un bal costumat, la care am fost şi cu. Poitit.

Pe la ora 11, văzurăm intrând o doamnă de vreo 40 de ani, costumul Mariei de Medicii, aş? cum a pictat-o Rubens, salutând în dreapta şi s*inga cu o măreţie de circumstanţă. Avea părul blond-cenu- şiu,. Carnea pufoasă şi grasă ca a unei regine hrănile cu prepeliţe şi dulciuri, dinţi frumoşi, gât rotund, puţin cam scurt, şi închectuii fine. Iu tinereţe trebuie să fi fost de o frumuseţe exceplionau, jude- când-o după cât de remarcabilă era încă acum, care nu lăsau să se piardă nimic din tot ce era bun în natură, şi care când pritniivara viitoare, se bucurau de rozele lui decembrie Strecurate printre frunzele ofilite.

Dar din nenorocire pentru ca, Maria de Medicis ura urmată de un paj, care-i ţinea trena. Pajul era chiar fetiţa ci, un copii de vreo 13 ani. Plămădită din trandafiri, auroră ţi zanar-, îjnbrâcaţl în. Catifea şi mătaso • noa^că cu.mu! cp cv l*; icic da aur Sub toca intunec. Lil. Ducă maicu-sn era un Rubens, copila era un Van Dyck, Unde: 7 pui-:., găsi comparaţii, nu ca i: ; o simţi, s*o rei- i.:,

Inchipucşte-U că trandafirul ar ro «’i >: r. Fruct df* culoarea’ lui, " de o f- -i:. «%i cu i; wst rn- ’ ci: cui*’-., rea, cu liniile, cu mireasma f; cr:: cart i. E: ar: s*ve* totdeauna, deşi se vorbeşte prea mult de ea. Primele clipe în care floarea se preface în fruct, încă străvezie, dar fermă, în care mirosul e ca beat şi gustul se naşte, şi poate că ai să simţi a suta parte dit] ceeace a simţit toată lumea ji mai ales eu, la îngereasca ei arătare. Pentru mine, ea nu era o fată, niciun copil, nicio femeie, era Femeia, Simbolul^ Poema, Abstracţia, Enigma veşnică, ce face şi v^ face totdeauna să ne tremure, să ne doboare şi şi| ne îngenunche minţile, filosofiih, religiile, umanitatea. Tot sufletul mi se adunase în ochi. Am încercat atunci pentru întâia oară ceeace îmi rămăsese neînţeles: femeile care dărâmaseră imperii, tipurile feminine create de poeţi, care pasioni soră’ generaţii întregi şi cărora eu nu admirasem decit’ existenţa epică. Nimic nu mi se păru atunci mai simplu decât să schimb faţa globului pentru, o femeie şi să primesc de la. Ea o încurajare sau o degradare, încununarea geniului sau ocara. Eva, Pandora, Madeleine, Cleopatn, Phrynea, Desdemona, Manon Lescaut, Emma Lvonne, trecură prin faţa mea, şojtindu-mi: „Acum înţelegi? *4 „Da, înţelegi*1 le-am răspuns.

Regina şi pajul ei dădură ocol clonului, ea cu o înclinare din cap, el cu un suris ce-i ridica colţurile gurii roşii. Ceilalţi invitaţi jucau şi ei, tot atât de solemn ca cele două actriţe, aceeaşi comedie, şi se înclinau până la pământ în faţa lor, ca nişte sup’işi şi vasali. Am trecut în primele rinduri şi sorbeam cu ochii grupul acela, sau mai cur ind pe fată, pentru că maică-sa r. U mă mai interesa.

începusem chiar să am pentru ea un fel de furie. Nu-i puteam ierta că se ivise aşa în public într-un costum de o mi* de ori mai indiscret decât cea mai uşoară rochie şi ccl mai mare decolteu, cu frumuseţea precoce a iie-si. Trecură pe lângă mine fără să mă vadă. Nu bănuia că, începind din acel ceas, intram în viaţa lor; nimic nu le spunea cu ce ciudată menire pătrundeau ele în destinul meu. Eu însă am simţit $ am tresărit ca la atingerea unui fluid electric, când privirea vagă a pajului ne-a mulţumit colectiv. Da, acum îmi aduc aminte. Zidu. BaI.on. JuiEa deschis şi ca într-un fulger am văzut intr-o clipă viitorul.

Dansul începu. Pajul dansa cu regina. Când se Isprăvi cadrilul, mă apropiai, ca chemat, de fată şi o invitai la cadrilul următor. Aveau-, nevoie să fie puţin a mea, ctt de puţin.

1 — Dar bine, d-le, zise ea, bărbaţii nu danseaz;!

2 — Între eL

îmi întoarse spatele, ca să se ducă să invite o fată. Nu îmbrăcase numai costumul, era hotărâtă sa joace şi rolul de băiat. N*am fost supărat. Nu vrea să danseze cu mine, dar n-avea îă, atingă decţt mlint de femei. Ca toţi ceilalţi, n-o mai părăseam din ochi. Era pentru toată lumea punctul central al serbării. Maică-sa se aşezase întrun colţ, unde vorbea, respira şi îşi făcea vânt zgomotos. Privind-o mult,. Îmi păru că descoper trăsături rele pe faţa ei, simp-itică 1? început. Ochii ei erau reci şi goi, fără acel punct luminos căutat de pictori şi care, roză sau rouă, însufleţeşte şi îndulceşte o privire. Buzele îi erau subţiri şi băteau ca două ciocane vorba. Vocea, adică sufletul exaltat şi trimis prin sunet, adică expresia cea mai înaltă şi esenţială a fiinţei gânditoare-pentrucă poţi să te consolezi când ai pierdut vederea, dar nu când nu mai auzi – vocea ei suna metalic, În murmurul general, ca sunetul scos de un îocilar în zgomotul unui oraş de provincie.

În conversaţia ei, sau mai degrabă în monologul ce-l spunea necontenit, ca o păpuşă mecanică întoarsă, reveneau ca un refren aceleaşi cuvinte: „fata mea”, „cealaltă fată a mea**,. Tată-său”; „fata mea“; „bărbatul celeilalte fete a ir. -la”.

Câteva persoane mai în virstă, resemnate să-şi petreacă bine sau rău noaptea acolo, până când copiii lor aveau să se decidă să plece, aveau aerul că o ascultă şi dădeau ritmic din cap, prefăcandu-se a- feenţi.

În tot acest timp, pajul dansa şi versul care cir-

cula attt de mult pe atunci ar îi putut să le fie avertisment, şi ei* şi maică-si, care era attt de mindră • de ca:

, Ji plăcea prea mult dansul.

Şi asta a pierdut-o/1*

I

În adevăr, fata se arunca cu atâta Sete În vârtej, 1 îşi pierdea aşa de mult capul, incit trebuia dini când Sn când să treacă îhtr-un mic budoar gol, să. Tespire un aer mai curat. Acolo, cu. Ntna pe piept/ Îşi dădea căpşorul pe spate, cs o pasăre care bea ’ t> picătură de apă şi caută deasupra ei aerul care-i] lipsea. O priveam fără ştirea sa. Fiecare gest îi era graţios, fiecare atitudine un tablou. Îi plăcea să-ai vadă orice mişcare repetată de multele oglinzi care -o înconjurau. Se aşeză jos la un moment şi, scoţind din corsaj o batistă brodată şi parfumată, începu -să-şi bată cu ea obrazul, ca un adevărat copil de casă. Apoi privi în jos şi acompanie cu mici înclinări ale capului muzica, dansul, per că şi cu gindul. Apoi jjura îi rămase întredeschisă, privirea nehotărâtă, capul se î nefină pe-o parte, respiraţia i se făcu regulată, picioarele se destinseră, batista U căzu din tntnl. Copilul adormi.

XXIV.

Stăteam En uşa budoarului, oprind trecerea. Vo- ’iam şi păstrez numai pentru mine priveliştea «ceea, cm atât mai mult cu cât, de c£teva minute, chipul «1 mi se părea cunoscut. Ştiam sigur ci nu-l văzusem niciodată, pentru că m-a uimit din prima clipă, ■dar lud semăna cu cineva cunoscut. Cu cine? Ciudat, amintirea îmi aducea aceeaşi figură în haine băieţeşti, era chipul unui băiat adevărat, şi numele lui îmi era pe buze, fără să mi-l aduc limpede amin-, te. Mi se părea că îşi bat joc de mine: „Cumj nu mă cunoşti? Uită-te bine, vezi cum semănăm! Nu se poate o asemănare mai mare!“

Aş fi rămas acolo toată noaptea, dar Iza (aşa o chema rf’minutiv de la Izolda) nu putea să dispară – din bal, fără să se observe. Clteva fete veniră s-o caute. Le-am făcut semn că dormea. Somnul ei lu respectat şi lumea veni să-l admire, aşa cum. Admira tot c*> făcuse ea timp de două ceasuri. Dansul Jncetâ, orhestra tăcu.

— Fă o schiţă, îna zise aeodată d-l Ritz.

L-aş fi îmbrăţişat în faţa lumii de bucurie că îmi ţhicâse atât de bine gând urile.

Atam dus să caut hârtie, peniţă şi cerneală pentru că numai cerneala putea da tonurile tranşante de negru. O fată se aşeză la pian şi, acompaniindu-se cu jumătate de voce, începu să cânte o Berţeuse de Chopin. Unii priveau, alţii asculta, ’-aţi tăceau. Hespiraţia copilului începuse să se ia după. Ritmul, acelei muzici în surdina, ce ne înfăşurase pe toţi în aceeaşi senzaţie, ca după o baie maură, când toate simţurile se topesc armonios.

Ctteva persoane grupate în spatele meu îmi încurajau inâna, ce devenise iute ca gândul, cu murmure:, 3ravo! Aşa e! Tocmai aşa!“ Sst! Tăcere! şopteam eu, ca să nu se trezeascăi frumoasa adormită, începuse să se lumineze -de ziuă şi raze albe de lumină făceau să pălească lumina artficială. Un invitat deschise pe neaşteptate obloanele, iar altul stinse În acelaşi timp luminările, ca să vadă ce impresie va avea lumea. Femeile „surprinse, fugiră ţipind, ea – şi cum hainele le-ar fi căzut d eodată de pe umeri.

Fata se trezi la zgomot, privi împrejuru-i ca să-şi dea seama unde se află, se ridică dreaptă în zorile luminoase, care jucau pe floarea chipului său şi care dăduseră celorlalte fete o culoare de mormint. Lumina o îmbrăca asemeni unei mângâieri şi ea nici iru-şi dădea seama de triumful delicatci sale frumuseţi. Îşi dădu seama că fusese în timpul somnului eroina unui eveniment. Se apropie de mine, să vadă. Ce putusem desena în mijlocul unui bal. Se recunoscu şi fu îneântată.

— Mi-l dai mie?

întindea mina cu o nerăbdare de copil.

— Sigur, domnişoară, dar trebuie să-l lăsaţi să se usuce. Chiar în dimineaţa asta am să-l încadrez. Eacă mama d-voastră îmi fnguduie, am să vi-l aduc eu însumi.

— Azi?

— Azi.

Mama şi fiica se priviră neliniştite.

— Vă previn că suntem încă prost instalate, rpuse mama, înroşindu-se mai tare sub roşul care,. Acum la lumina zilei, părea o mască.

— Asta nu înseamnă nimic, d-nă, dar dacă totuşi vreji să vă trimit cu desenul…

— Nu, vino dumneata, glăsui fata.

Ne despărţirăm. Mi se strânse inima când le văzui în plină zi costumele de catifea de bumbac, cam roase..

Până să ’ se urce în trăsura ce le fusese adusă, mamq Se înveli Intr-un şal cu carouri roşii şi cenuşii, iar fata îşi puse pe umeri o haină de lină neagră, din a cărei căptuşeală, tăiată pe ici şi pe colo, atţrnau bucăţi de molton. La porunca maic&-si, îşi scoase toca şi î! şi înveli capul Intr^un fular de lină albastru, pe care îl scoase dintr-un buzunar. Maria de Medicis îşi puse galoşii şi, ridic. Tndu-şi coada rochiei, îşi arătă picioarele, ciorapii groşi de aţ& 0 pantofii de satin uzaţi. O împinse pe fată în birjă, zictad:

— Suie-te iute, să nu răceşti 1

Se urcă şi ea în urma fetei, ajutată de două persoane. Cu toată demnitatea ei regală, se vedea bine cS n-ar fi fost supărată dacă le-ar fi condus cineva şi ar fi plătit trăsura. Eu muream de dorinţă să mă Ofer, dar nu îndrăzneam Doi, trei băieţi, cam stăteau în drum; cu nasul roşu ţi dârdâind, în loc să se ducă la şcoală, îi aruncară reginei-mame apostrofa tradiţională a carnavalului parizian. Birjarul cu haină cafenie, cu guler triplu, cu boneta de lină trasă peste urechi şi cu şapca pe-o ureche, cu cuinile mari şi. Stingace strinse în nânuşi croşetate, verzi, cu margini roşii, plesni cu biciul În aer şi caii porniră. Copiii, râzând, o rup- seră de fugă. Pajul scoase capul prin uşa trăsurii şi îmi spuse:

— Să nu uiţi de portretul meu!

Mama strigă:

— Cheiul de l’Ecole, n-rul 78.

Birja se depărta, ductndu-le pe amtndouă şi toată viaţa mea cu ele

XXV.

Mram întors de la bal, cum mă şi dusesem, cu Constantin. Nu-i vorbeam decât de Iza şi mă miram că nu e şi el tot atât de fermecat ca mine.

— Nu vezi că e un copil? Lni spunea eL -Doar n-ai să te. Îndrăgosteşti de ea.

— Nu pot să mă îndrăgostesc de o fată de trei-, şprezece dar o admir. E cea mai frumoasă fiinţă ce se poate visa.

— Ştii a ce ftni seamănă? E ca o statuie de Saxa, ţi-e mereu frică să nk) zdrobeşti.

Avea dreptate. Apoi adăugă râzând: – Nu e operă de artă mare, cum ar zice tata. Dar ia gândeşte-te, cu cine aduce?

— Ţi se pare că seamănă cu cineva?

— Da, chiar extraordinar de mult.

— Spune repede. Şi mie îmi umblă prin cap un nume, de două ceasuri'.

— Cu. Un coleg al nostru, căruia i-ai dat odată un pumn.

— Ctj. Minaţi! Adevăraţi Minaţi! Cum de nu mi-am dat seama la început?.

— Dacă îi seamănă la r oral, r* la fizic, straşnică fată trebuie să fie! Şi oaică-sal Ah; maică-sa! Ce tip! Asta trebuie să fi avut la aventuri!

Schimbai vorba. Cu toate că nici femeia aceea,

— Nici fata ei nu-mi erau nimic, nu puteam să aud vorbindu-6e rău de ele

Nu m=am culcat şi, retuşindu-mi desenul, am aşteptat momentul vizitei la cheiul de l'Ecole. Timpul se scurgea încet.

K-aş putea exprima sentimentul şi nevoia ce simţeam s-o văd pe Iza. Nu, nu eram Îndrăgostit Nu puteam să fiu amorezat de c fetiţă, pe care aveam s-o găsesc poate acum cu rochiţă scurtă, ghete cu şireturi şi şorţ de uniformă. Nu, făptura ei abia schiţată mă făcuse să pricep ce e dragostea, dar nu mi-o inspirase.

De altfel, nu ştiam să fac nimic jumătate. Sau rămâneam în întregime nepăsător faţă de orice şi. Lumea putea să se năruie în jurul meu, fără să întorc măcar faţa către ea, sau mă aruncam cu capu-nainte. Am avut o fire extremă în orice, care n-a cunosc t' calea de mijloc, o fire nervoasă, ce mi-a poruncit, zn-a înflăcărac, m-a dobori', şi pe care n-om lost -niciodată în stare s-o stăptnesc. Întâmplările, amărăciunile şi gândurile copilăriei mele, mi-au dezvoltat aceste dispoziţii, din care s-au tras toate greşelile, dar şi bucuriile şi succesele.

Trăiam deci în acele clipe, acel zbucium bolnăvicios, ca un avertisment al soarteL Eram atras pe chei de l'Ecole, prin una din acele afinităţi elective de care Goethe a vorbit, poate prea pe larg, dar care sunt indiscutabile. Mă duceam – de ce mă duceam aşa, ca împins? — să văd un copil pe care 11 cunoscusem în ajun, care avea să plece În curţnd, pe care poate xtaveam să-l mai revăd; dar pe care va

• trebui, totuşi, să-l mai văd, ctt mai repede, acum! În graba mea am călcat peste convenienţe şi chiar Ia prânz am trecut pragul casei IzeL Casa -avea un aer sărăcăcios şi oricui, afară de mine, 1 ht fi pirat ciudat că pasărea aceea fermecătoare Îşi făcuse cuibul acolo. Dar rindunelele se cuibăresc oriunde şi duc pretutindeni primăvara şi speranţa.

XXVI.

Casa era îngustă şi lungă, cu două ferestre, în. Faţă la fiecare etaj, cu jaluzele dislocate şi cu gemu leţe ver:.’, pe care soarele vtnăt de februarie le făcea de cositor.

Chichiţa portarului, dibuiai mult pe sub scară, ca s-o. G&seşti şi, după ce-ţi spărgeai capul de pragul de sas, <1’rj, ^i de o făptură de care aflai că e bărbat o-i femeie, numa. H-\? N • "♦’deai hainele. La întrebare răspundea surd, fără să se clintească:

— La al treilea.

Am urcat în silă, cu toată ’siguranţa picioarelor de- douăzeci de ani, ţin&ndu-mă de plimb ul scării răsucite. Casa asta era un puţ răsturnat. Lumina venea, de jos -hi sus.,

Ajuns la al treilea cat, nu-mi mai ajungeau două. OTini ca să pipăi şi nrâm izbit cu capiu ue uşa. La care trebuia să sun. Am răsuflat de odihnă şi am, descoperit apoi minerul soneriei.

— Cine-i acolo7 rosti de după uşă o voce pe care o recunoscui a pajului şi care parcă arunca mărgăritare pe scară.

— Eu, Pierre Clemenceau; îţi aduc portretul.

— Ah, vezi că sunt singură şi mă îmbrac;’aşteaptă- puţin.

Şi auzii nişte papuci, depărtându-se de uşă.

Adăstaiclteva secunde şi uşa se deschise spre un antreu întunecat. Văzui mai intli. O mogtideaţă neagră în dreptul ferestrei. Apoi capul se desluşi mic- Îli umbră, ca un nimb, ca al icoanelor bizantine. In- somn. Părul i se cifulise şi-i strălucea..

— Mama nu-i acasă. Dar poftim, totuşi. Nu va- aşteptam aşa curând. E dusă după treburi, mama. Intraţi în salon.

Odaia cinstită de ea cu numele de salon, da spre girlă, spre „Samaritaine“, spre Institut, spre podurile şi toate monumentele pe care ceasurile zilei le colorează aşa de variat. Am înţeles că se mulţumea cu acea casă neagră şi murdară pentru privelişte, tovarăş acum grav, acum zâmbitor, pururea poetic, al muncii singuratice, confident al amărăciunilor şi visurilor tuturor acelo —’. Cari sunt încătuşati de pământ şi al căror duh are mai multă nevoie de spaţiu. Cerul ar trebui să fie uzat în această parte în care toate tinerele prwri l-au străpuns necontenit, întrebi ndu-l de viitor. Această laturi a Parisului a văzut, vede şi va vedea născind şi trudind generaţii stăruitoare, al căror singe ’-oşu şi viu reînnoieşte, la câte 15 ani, vigoarea intelectuală a Franţei.

Am intrat în salonul tapetat în cenuşiu, cu buchete alburii, tapet rupt pe alocuri, murdar. Un mare portret, nici bun, nici rău, fără cadru, ce înfăţişa pe un ofiţer străin, cu mustăţi mari, cu crud. Multe, acoperea peretele principal, de-asupra pianului încărcat cu caiete de muzică, în neorânduială. O măsuţă de acajou, o sofa galbenă, un fotoliu i la Vol- taire, de catifea roşie, trei scaune cu spetează şa» bredă, o masă de lucru aşezată Ungă fereastră şi. Plină de gheme de mătase şi de mărgele de oţel/un -covoraş al cărui desen ajunsese hieroglific, aruncat în faţa căminului, care era împodobit cu o pendulă de alabastru şi de două sfeşnice aţgjntate, epoci Ludovic al XVI-lea, se reflectau intr-o oglindâ negricioasă. Acesta era, şi nişte perdeluţe veştejite de -soare- şi de jilivească, mobilierul odăii. Pe fiecare din mobile se găsea ctte o parte din costumul negru, dezbrăcat în grabă de fata obosiţi şi, ta. Mijlocul „tuturor acelor vechituri, acelei dezordini, acelei pri- fiiii, Iza, adică tinereţea, graţia, primivtira, viaţa.” Era înfăşurată întivun fel de halat lung de eaşmtr albastru, cu guleraş de lebădă, pe care II ţinea cu mina stingi pe piept, pe etod cu mina dreaptă fi ’ridica mereu, ca şi nu-l calce fe pidoire. Era uşor -de văzut ci sub aed halat nu avea dectt rinuţl «I jupon, care se iveau din când în când, eu toati grija • ce-o avea fata-si le ascundi. Orice arfi nu ar fi În stare’si repete ondulaţiile uşoare şi graţioase, ale acelui trup, care vibra sub stofa moale a halatului, făcut pe semne pentru cineva mai voinic.

Iza ajunsese la virsta la care pudoarea luptă ctt • nevinovăţia şi nevinovăţia învinge, din ouţnstaţi. ’Curiozitatea, care o muncea să-şi vadă portretai Jtt- rămat, o făcea şi uite la răstimpuri de precauţiile pe care trebuia să le menţină, când era astfel Imbricată. Când a desfăcut desenul din hirtie, i-am văzut, fsrâ să vreau,. Umerii mkd şi decolteul. Intr^o eoişca^e mai repede, pe care o făcu să-şi salte puţin fusta, Bji pierdu un papuc, şi piciorul el intră grabnic la loc, ea o pasăre în cuib. Plictisită în cele din urmă de alţtea precauţii zadarnice, luă pe de un scaun, o eşarfă, se încinse cu ea, şi scăpă de grijă.

— Stai să văd! stai să văd! spuse ea dând fuga la geam. Ce frumos e! Păcat că dormeam! Nu rai te văd ochii.

Ridică spre mine ochi; ’ ’ albaştri, cu lungi gene iiâgre, ochii lui Minaţi. /

— O să mai facem unul, două, zece, dacă vts.

— Când?

— Şi-acum numaideclt.

— Nu ud; nu e la îndemtnă; în atelierul d-tate mai bine.

— Atunci an să-ţi fac şi bustul.

— Adevărat?

— Adevărat!

— Numai vezi că-noi plecăm peste opt zile.

— Avem destul timp.

— În ce ai s£-l faci?

— În lut şi am să-l ard.

— Cum. Se face asta?

I-am explicat.

— Şi ai să mM trimiţi mie?

— Da.

— În Polonia?

— În Polonia

— Are să se spargă pe drum.

— Nu, sui ţi-l păstrez, până te fatprd.

— N-am să mă mai întorc niciodată.

— Nksodată? ’

— Nu. Am să mă mărit acolo.

— Te gţndeşti de pe acum la măritiş?

— Eu na ftfat, mtma spune aşa. Ar fi bine să-mi fed şi muaile. Se s|muu? ei stet foarte frumoase.

Îşi arată mlinile, care erau, Ia adevăr, minunate;

mici, pline, cu degete subţiri, cu unghii trandafirii, cu închei**’” 4 moi, mâini care pireau că se topesc, pe car? frigul le face. Mai al’ue şi de care trebuie şi te * fereai rari tare decât degfaiorele de tigru. Poala ca în geuulacesta de moni a indicat natura mai limpede ca oriunde gustul, caracterul şi pasiunile unor femeL

— Ce albe sint; la vsrsta d-tale asta e rar!

— Dorm cu mănuşi. Mama are mare grijă de mif— nile mele, spune că ele şi picioarele sfnt frumuseţea cea mai însemnată a femeii.

Era gata să-mi arate piciorul, dar se opri. Ce amestec de nevinovăţie, cochetărie şi orgoliu! Câtă graţie în defecte ca şi în calităţi. Spus «

— No să putem să-ţi plătim bustul, uu stntem. Bogaţi. Am să-ţi lucrez însă o pungă. Uite ce pungi frumoase fac!

Îmi arătă ce lucra, când uşa se deschise cu zgomot. Un bărbat năvălind să-şi prindă nevasta, n-ar fi intrat altfel. Era mama. N-am putut să nu tresar. Iza întoarse abia-capul.

— Tu eşti, mamă? De ce intri cu asemenea zgomot?

— Portăreasa mi-a spus că e un tinăr aici.

— Da, ei şi?

— Ei şi, nu se cuvine.. *

— De ce?

— Pentru că nu se cuvine, şi nu înţeleg dece domnul a venit la o asemenea oră, la nişte femei cumsecade, pe care nu le cunoaşte, şi de ce stă cu fata, dnd maică^Sa. Nu e acasă.

Murmurai câteva scuze.

Iza îmi tăie vorba şi-i explică maică-si ceva în limba polonă. Contesa se îmbitnzi numaidectt, luă portretul şi zise:

— Du-te de te îmbracă, fetiţo. Înţelegi d-ta, d-le,

— Şi puse portretul pe masă, fără să-l privească – o fată tinără e lesne compromisă. În situaţia noastră, "* cea mai mică bârfeală ne poate face mult rău, îzei mai ales. Dacă> n-aş fi supraveghiat-o aşa pe cealaltă fata a mea, n-aş fi făcut căsătoria admirabili, pe care am fsfcut-o, cu cineva din cele mai nobile familii poloneze. Nu suntem bogaţi, şi în Polonia, ca şi bi Franţa, averea joaca mare rol. Bărbatul meu a fost ruinat În ultima reformă. Era pentru independenţă. Era un nebun. Ţarul Rusiei îi făcuse propuneri foarte frumoase, dar le-a respins.. Frate-său le-a primit şi-i merge bine. Acum. Ocupă unul din cele mai înalte posturi la Petersburg. Exa. Âl doilea copil, de la moartea lui Jean (Jean era numele de botez al soţului meu), el e singurul reprezentant al numelui lor. Averile noastre suit confiscate. Eu care Mm motivele lui Jean să liu patrioată,. Eu sini. Finlandeză, m-am adresat cumnatului, meu, ca s£ intervfojila ’tar pentru noi. Am acum veşti* bune, de asta şi plecăm.

Fata mea cea mare s-a măritat cu un om bogat. Nu ayea zestre şi ştii cum sxnt copiii, când ajung la casa lor! Nu-i mai pasă de mine îmi scrie la scrisori dar s$nt pline numai de vorbe. Nu pot să ml rţzgm pe ea. E frumoasă, dar nu cât Iza. Ai văzut ce succes a avut ieri? Aşa e pretutindeni, unde ne ducem. Fata* asta va ajunge pe tron, ştiu eu ce- spun. Are instincte de regină; am eu planurile mele. În Rusa, căsătoriile între fetele sărace şi prinţi nu SXQt’ rarităţi Petru cel Mare s-a însurat cu o sluj—nicăşi el însuşi era un bastard. Fata mea e nobilă, tot atât de nobilă ca marele Radzywill sau Gartc- ry*ki] Când era mică se juca cu unul din copiii ’ţarului, când veneau la Varşovia. Nu erau decât copii, dar ştiu de undeva că irâ uitat-o şi, când are s-o vadă Iar, are s-o iubească din nou. Restul o priveşte pe- ea, şi pe mine puţin. Nu e prinţ moştenitor, adevărat, dar are lui Nu poţi să ştii cine o să: trăiască şi dne o să moară în familiile imperiale-ruseşti

O cresc pe Iza anume pentru asta. Vorbeşte patru limbi: franţuzeşte, englezeşte, poloneza şi ruseşte. Trebuie să-mi faci un portret frumos al ei.

Asta e bun, dar n-ajunge. Un portret pe care să-) fac să ajungi sub ochii prinţului. Am acolo ur prieten care, dacă mi-ar cunoaşte planurile, &ar împotrivi numaidectt, din gelozie, loc să-şi vădi interesul lui. Intr-o asemenea alianţă, pentru că Iza nu l-ar uiu. Pe ai ei. E o fată foarte bună, are inimă, lucrează ca o zină şi acceptă toate lipsurile.

N-avem de ce să ne ruşinăm. Pot să-ţi spun dumitale, care munceşti ca să-ţi ciştigi viaţa, că am trăit la Paris zile când n-am avut un gologan. Ei bine, Iza cinta şi atunci şi s* intimplat să trăim din lucrul minjlor ei. O Pobronowska să vtndi pungi lucrate de ea! Dar mă Întrebi atunci, ce căutam ■ la bal! Trebuie s-o duc să se distreze puţin, mititica, şi apoi se pare că d-na Lesperon cunoaşte* o mulţime de lume suspusă, care ne-ar putea fi ■de folos.

Zilele trecute, un director de teatru m/l-a oferit patru mii de franci pe an, pentru fată. Iza are o voce foarte frumoasă. Am refuzat. O 4ată ca ea în teatru! Nu m-am supărat însă pe’ el, – nu ne cunoştea. Fie zis între noi, mie mi-ar plăcea mai mult 9*o văd pe scenă, clştigând două sute de mii de franci pe an, dectt măritată cu un burghez, care să n-o înţeleagă. Ar putea o asemenea fată să fie nevasta unui funcţionar? E făcuţi şi strălucească în vârful societăţii. Dar până atunci nu trebuie şi fie ’birfită, de asta o supraveghez aşa. E Însăşi nevinovăţia. Nid eu n-am avut vreo aventură, cu toate că t-. I fost frumoasă, şi-acum chiar aş putea şi ne$ mă:. Foarte bine, dar nu vreau.

S. Utem zilnic urmăriţi pe stradăî, pentru că nu putem îă luăm mereu trăsură. Iza pare mai mare decât • e, rte paisprezece ani, dar e aproape femele. E-făcuta minunat. Un model ca ea, ar fi norocul unui ’artist. Dar nu poţi să-l găseşti în clasa de jos, unde îl cauţi. S.wit frumuseţi care ţin clo aristocraţia. Tai- că-său era superb, cel mai: ir-. Cî ’ v ce l-am văzut. Iată portretul său, -pa care îi;; -a mine,

«deşi» ni stânjeneşte, fiind p1. R. ’ -j. Vum vindut rama; prea îl mărea, şi-apoi am vindut multe lucruri. Poftim, ştiţi de unde vin cu acum? Am şi vă spun: de la Muntele de Pietate. O să pricepeţi acum de ce am ieşit de-acasă aşa de dimineaţă. An pus amanet o bijuterie oferită de ambasadorul Austriei fiicei melc, care îi dase una din micilc ei lucrări fiicei sale. Fără bijuteria aceea nu ştiu ce ne-am fi făcut Să rămânâvorba Între noi, căci aş muri de ruşine să ştie lumea cum stăm. De altfel aşteptăm bani din Polonia, dar, aşteptir^ tnbue să trăieşti.

— R’ ^. Ina, doamnă, zisei emoţionat, de cum r*u- tui strecura şi eu o vorbă, nu sint bogat şi înţeleg mai bine ca oricare altul mizeria, căci mama nu era fericită. Dar clştig o leacă de bani şi, dacă voi avea prilej să vă servesc, aş fi înc iritat,

— Eşti un băiat drăguţ, spuse contesa lulndu-mi minile, dar, pentru moment, nu avem nevoie de nimic. La plecare, dacă ne-o lipsi ceva, o să mă adresez d-tale. Din fericirc nu avem chiria de pl&tit. A- partamentul ăsta ne-a fost împrumutat de un domn bătrin, pe care l-am cunoscut odinioară şi care ni l-a pus la dispoziţia noastră câtă vreme călătoreşte el. Om suferind, stă iama În Orient, la. Fiul său. Nu-i frumos aici, dar am făcut mare economie.

Iza reapăru, îmbrăcată gros în haina de iarnă.

Mama şi fata trebuiausă iasă şi venise riadul mamei să se îmbrace. Am rămas iar numai cu copilul, a cărui fizionomie nobilă luase, deodată, nu ştiu ce expresie de tristeţe, de suferinţă chiar. Ochii ei mari erau şi mai deschişi, obrajii păliseră, şi buzele întredeschise aproape erau albe. Se aşeză înaintea ferestrei şi privea ziua vineţie, silindu-se parcă 5& nu leşine.

Asemănarea ci cu Minaţi mă izbi şi mai mult. Mi se strânse inima, la ideea că ar putea muri ca el.

— De ce mă priviţi aşa? întrebă ea.

— Parcă aţi suferi şi mă îngrijorează.

— Am ameţeli. Asta mi se întimplă când nu dorm destul.

— De ce vă duceţi la bal? Vă oboseşte.

— Vrea mama, şi trebuie.

— Trebuie? de ce?

— Ah, uite aşa.

Altceva nu mai răspunse.

— Şi mai e ceva, zisei, semănaţi grozav cu unul din foştii mei camarazi…

— Cu un băiat?

— Da..

— Mulţumesc de compliment.

— Dar cu un băiat care era frumos ca o fată.

— Cum îl chema?

— Andrei Minaţi.

— Poftim! Unde l-aţi cunoscut?

— În pension, la d-l. Fremin, unde a mur**

Ea strigă:

— Mamă!

— Ce-i? fntrebă contesa din cealaltă cameră.

Iza spuse atunci o frază lungă în poloneza, privindu-mă cu coada ochiului ca să fie sigură că nu înţelegeam. Osteneala zadarnică: nu Înţelegeam o iotă.

— Mama răspunse cu o monosilabă ce mi s-a părut că însemna „nu”.

Ei bine, urmă Iza, întorcindu-se la conversaţia noastră ca şi cum ceea ce-i spusese mâmeijiu avea nici 0 legătură cu discuţia noastră, sunt. Măgulită că vă aduc aminte de un prieten. O să mă ţineţi minte mai multă vreme.

Contesa intră..

— Haide, vino, zise ea. O să umblăm; asta o să- x pr iască.

— I-aţi văzut miinile? mă fintrebă ea.

— Da.

— Uitaţi-vă la lumină.

Şi ea ridică mina fiicti şi mă făcu să admir stră- vezimea extraordinară. Şi lu. Înd mina acefa între ale ei o sărută cu un fel de frenezie, zicjnd:

— Ce frumoasă eşti!

Vorba actesta făcu asupra copilului efectul unui leac: obrajii i se colorării, zjmbi, îşi regăsise» s*te puterile. Coborirăm.

— Ţine-te de rampă, povăţuim naraa.

Se duceau la Champs-Elysees şi le întovărăşi. Cei cu care ne încrucişam, oameni de lume, oameni din popor, oricât de zoriţi, băgau de sigur de scamă frumuseţea tovarăşei mele. Toţi aproape, după ce treceau, se fotorceau s-o mai vadă. Doi, trei se opriră în faţa noastră, neclintiţi de admiraţie şi ne siliră «ă ne înclinăm la dreapta şi la stingă, ca să ne urmăm drumul.

Iza parcă nu băga de seamă emoţia ce o stâmea. Se vedea însă că se plimba de obicei aşa, zilnic, fără să ostenească.

Ne-am înţeles să vină sS pozeze de a d>>ua zi şi m-am despărţit de dânsele în piaţa Ludovic al XV-lea, părindu-mi-se că vor să rănvână singure. Totuşi n-am putut rezista dorinţei de-a le urmări cu ochii, ca să văd dt s£ht de’ admiraţi».

Era tocrtiai Ihtr-o duminică. Lume multă şi ele urcau tiptil şoseaua spre Champs-Elysees. În tot lungul drumnlui, lăsau aceeaşi impresie. Ajungeau la bariera de L/Etoile, încă ascunsă de binale. Apoi cobertră într-o casă mare, din care nu mai ieşiră. Ornam acolo.

Flud au le «mărisem din curiozitate, «dată pteritt Mm dus acasă la mama „unde am povestii ce mS ocupa <fin ijon. Iza avea 14 ani Pleca pate V zde. Mama, nu bănuia pericolul, l-am spus uimirile mele, căci nu-mi dădeam socoteala de tot ce vedeam.

Apariţia aceea, casa în neorinduială, mizeria, cochetăria, nevinovăţiile, ambiţiile, tronul, Muntele de Pietate, talmeş-balmeşul acela mă năucea şi mă intriga tot atât pe cft mă interesa copilul. Aş fi cu- tul înţelege de exemplu: mizeria, Muntele de Pietate, munca, tristeţea şi resemnarea în prezent şi speranţele chiar în viitor. Dar mizeria şi balul, dar apartamentul domnului bătrÂA şi alianţa cu ţarul, dar Muntele de Pietate şi costumul de paj?

Mama nu ştia mai mult ca mine şi se mulţumi s&

spună:

— Cucoana aceea irâre nicio rânduială, mei» chibzuială. E foarte rău pentru fie-so, care spui ci e frumoasă şi că pare bună.

Cât despre d-l Ritz, căruia i-am povestit vizita mea şi impresia ce mi-a lăsat-o, se mulţumi să-mi răspundă:

— Numai viaţa explică asemenea ciudăţenii. Făl im bust frumos fetei, fă chiar o statuie frumoasă, dacă vrea mă-sa_şi de rest ce-ţi pasă? Nu ţi-e nici soră, nici fată.

A doua zi, mama şi copila veniră la atelier, 1» ceasul convenit. Am început bustul dându-i trăsăturile primei mele lucrări: „Intâia deşteptare”, care noi-a creat faima. ’După trei zile ŞI sfârşfi. Apoi am mulat rajinile fermecătorului model, apoi picioarele. Babuşca (poreclă prea familiară ce-o dădea Iza contesei şi care însemnează: bătrsnă) aţât de mult admirş frumuseţea şi frumuseţile fiers {că mi le-ar fi dezvăluit pe toate, după vorba d-lui Ritz, dacă aş £ stăruit puţin, atât era de fericită să găsească 9 admiraţie la fel cu a ei.

Şederea celor două femei la Paris se prelungi şi am luat obiceiul să ne vedem zilnic.

La mine, Iza se considera ca acasă la ea. Stăm împreună patru când ceasuri, în care timp’ ea râdea, se juca, broda, cinta, dormea; cădsşi urma instinctele în totul. Ajunsese să facă parte din munca, din gânnd, din -viiaţa mea. Vorbăria neîntreruptă a mai: 1, -si nu-mi mai era neplăcută. Începuse chia să-rr i placă melopeele ei orientale, care ţi se par la înce, <ut discordante şi false şi al căr’r ritm monoton învăluire încet, Încet „te leagă. Iă, jncit nu-ţi mai vin în minte decât idei vagi ^ desl. Lnate de acea armonie aspră. Nu căutam să-mi” desluşesc sunţimân- tul ce-mi insufla acea fată frumo? r. Ă: mă lăsim lui ea un copil, ca un artist, fe ’î s te o bine lângă ea, ca la soare în primele zile dt.. • . VN smţa el îmi u- acea plenitudine dt ’sr o dobindeşti şi în care toate’ mădularele şi sufletul funcţionează mtr’un echilibru statornic. Inima şi mintea mi se lărgeau cu siguranţă sub acea ihflu-’ cnţă nou? De cum eram singur simţeam trebuinţa de a umbla. Ceasuri întregi.

Atunci, mă duceam s-o iau pe mama şi îi impuneam o plimbare zănatică, după care apoi intram într-un birt La masă, îi turnam mamei vin ca" unui tovarăş, îi vorbeam de viitor, de Artă, de Frumos. O aduceam la ea acasă, o sărutam cât puteam şi mi duceam să mă culc şi să dorm, buştean. La ora 11, Băbuşca şi f’e-sa soseau şi începeam iar ziua din ajun. De două trei ori mama istorisi anecdote din ţara ei cu adevărată voioşie. Avea spirit, clte odată. În zilele acelea, Iza şi eu, rtdeam cu hohote, ca U vtrsta noastră. Aş fi trăit aşa 10.000 de ani. Intr-o zi, am şi strigat faţă de ele:

— Aşa mi-aş petrece viaţa!

— Şi eu, răspunse Iza.

— Mamă, dacă am rămine la Paris?

— Ştii bine că nu se poate. Ce te-ai face tu?

M-aş face mare şi m-aş mărita cu d-l Clemer*

ceau. Nu-i aşa că ai vrea să mă iei?

— Desigur.

— Frumoasă căsnicie! zise mama. N-aveţi bani niciunul din voi.

— Aşa de puţini trebuie ^glăsui Iza.

— Şi de acum încolo încep să ciştig.

— Zău, grăi Iza, dacă nu-l găsesc pe regele ori pe prinţul pe care mama mi-l făgăduieşte Îţi promit să-ţi fiu nevastă. Vrei?

— Vreau!

— Ce bine ar fi!

Şi se porni pe ris.

— Fină atunci, rosti mama, plecăm mline şi se poate să nu ne mai* vedem.

La sfirşitul şedinţei, contesa mă luă la o parte şi-mi vorbi:

— Scumpul meu copil, nu mă sficsc de d-ta, parei mi-ai fi rudă. Aş putea cere altora serviciul pe care ţi-l voi cere, dar vreau să ţi-l datorez d-tale, mai întii fiindcă d-ta mi l-ai oferit şi-apoi fiindcă trebuia, să-ţi fie dragi oamenii cărora să le mărturiseşti anume situaţii... Fata mea are nevoie de multe lucru- şoire pentru cală’ rie şi n: avem bani. Poţi să ml împrumuţi 500 de franci pf care ţi-i voi trimite de cum voi ajunge la Varşovia, unde am de luat o sumă mare? Dar Iza să nu ştie.

îmi venea s-o sărut pe Băbuşca pentru plăcerea ■ce mi-o făcea. Ceva de la mine avea să le întovărăşească aşa dar pe acoi>’c două femei, cărora le datoram atâtea bucurii de o lună; căci, în. Momentul despărţirii, inima mea, confundând pe bătrâna cu tinăra, ridicolul cu graţia, făceau o singură şi aceeaşi amintire.

I-am spus că în aceeaşi seară am să vin să le fac o ultimă vizită şi am să le aduc suma cerută. Cum facerea. Bagajelor nu le mai lăsa timp să-şi pregătească masa, le-am invitat la un birt şi au primit.

Ne dădusem înt Unire la ora şase, la Palais Ro- yal. Venind, îi strecurai Băbuşchii în mină hârtia de cinci sute. Am comandat cele mai bune feluri de pe listă, cu inexperienţa costisitoare a oricărui biet băiaf neobişnuit cu aşa ceva. Mama se lăsa antrenată de băutură şi vorbi mai mult decsţ oricind. La această jumătate de beţie ori cine în locul meu ar fi descoperit zeci de contradicţii cu tot ceeace -spusese la trezie, dar eu nu simţeam decât nevoia să prelungesc cât mai mult bucuria de a fi cu a- ceste fi:» ţe, de care a doua zi aveam să mă despart. Iza era Jeo veselie nebună. La desert a cintat ca o pasăre, ’ntrerupindu-se numai ca să-şi facă profe- ^ siunea ce credinţă din când în când:., când voi fi bogată, am să fac aşa şi aşa!" ca şi cum nu avea nicio îndoială că are să fie f carte bogată într-o zi.

Le-am condus până acasă, şi le-am făgăduit să le trimit bustul, desenele şi i;’u. D’:.: ole care’nu erau încă gata. Ne-am făgăduit, i.: ne dnm merrtu veţti unii altora. O să-mi r/ ’ îconienzi de la farul Rusiei şi mă sărută. Iz*, intr-un elan spontan şi naiv, îmi întinse şi sa obrajii şi îmi spuse:

— La revedere, micul niieu soţ!

— L î revedere, mica mea soţie! îmi strinse mâna, ca pentru un legăm int şi dispăru în gang. În realitate aveau am îndoi lacrimi în ochi.

Ai să mă crezi, prietene? Cuvintele astea: „mica mea’ soţie”, „micul meu soţ”, le-am luat îin serios; ■ mi-am spus: „De ce nu?“. Astea au devenit ţinta lucrului şi.. Viitorului meu. O iubeam, eu dragostea pe care o poţi avea pentru un copil, dar o iubeam. Inima-mi tresărea sub primele raze ale iubirii, ca o cimpie sub razele aurorei, când nu e vorba d^ soare, dar s-a şi făcut lumina.

Am început să trăesc pentru acest viitor jurat între două - hohote de ris. Pentru o fire sentimentală şi superstiţioasă ca a mea, dragostea asta copilărească avea sorţii să devină un sentiment veritabil, cum din acele seminţe care au căzut din întimplare pe păm Intui fertil, creşte întxi un fir de) iarbă, apoi un copac.

De altfel, acest angajament mă întărea În toate hotărârile mele tainice, şi chiar dacă itar fi făcut decât attt, era destul. Chiar dacă nu m-ar fi dus lâ nimic, aşi fi avut Beatricea mea; care ra-ar fi ferit de iubiri profane. Astea mi-erau gindurile. Şi azi le pot. Mărturisi, fără frica ridicolului.

De altfel, îmi jurasem mie de mult, să nu mă’ însor decât cu femeia pe care aş- iubi-o, şi să ajung la ea pur, cu sufletul şi trupul. Nu voiam să* aduc nici unei femei jignirea pe care tata i-o adusese mamei, şi nu voiam o iubită din clasa din care aş fi găsit uşor, ca să nu-mt încurc cariera şi să nu-mi tulbur viaţa. Vedeam în jurul meu destui artişti, care, opriţi în drum de catastrofa unei iubiri neînsemnate la început, ajunseseră apoi în dezordine, mizerie şi sterilitate spirituală.

— Romanul pe care îl imaginam îmi convenea şi începui iar să lucrez, ca şi cum trebuia lin doi-trei ani să-mi stabilesc reputaţia Şi să-mi alcătuiesc o stare materială, ca să-mi iau logodnica aleasă. Era romanul pe care se cuvine să-l trăieşti la douăzeci de ani.

Castitatea mea era pentru confraţi mult mai puţin idealistă decât mine, o pricină continuă de mirare şi glumă I se dădu cu totul altă explicaţie decât cea adevărată, pe care n-o spunem nimănui. Eram comparat cu Narcis, cu Iosif şi cu acel fiu al lui Mercur, cu Venus, pe care nu l-a putut seduce nimfa Samalcis.

Erau aduse pentru mine cele mai frumoase, mal irezistibile şi mai uşoare fiinţe. Le admiram, lucram după ele, şi când provocările lor erau prea evidente, le spuneam că n-am timp de pierdut.

îmi alegeam subiectele în legendele pudice. Am avut şi voi avea totdeauna – dacă voi mai avea ceva – o mare admiraţie pentru nud. E arta cea mai mare şi mai nobilă; dar şi cea mai primejdioasă. Dacă n-ar fi expus decât unor oameni de. Gust sau măcar în toată firea, n^ar fi nimic, dar expus în muzee şi grădini, el devine uii obiect de curiozitate prematură şi un izvor de informaţii prea precise pentru tinerele generaţii, pe care le luminează şi tulbură. Arta e una din cele mai mari expresii a inteligenţei omeneşti, dar intuiţia îi e superioară. Să respectăm copiii, să nu silim fetele tinere să-şi plece ochii în faţa operelor noastre, nici să le privească, ascun- ’zindu-se de părinţi. De altfel, natura îhsăşi indică artistului ce trebuie să arate sau să ascundă, ceea ce nu e nici frumos, nici vrednic de văzut.

Credeam mai mult ca oricând aceste lucruri, rând am’ făcut, după plecarea Izei, statuia Claudiei, acea vestală bănuită, care a fost destul să-şi lege cingă- toarea de vasul care aducea statuia Cybelei, ca să-l facă să mtre în Tibru, cu toate vânturile potrivnice. Influenţă tradiţională a fecioarelor! Ioana d’Arc înoi- eşte această minune, în faţa Orleanului, numai că ’fecioara creştină n-a avut nevoie să-şi scoată cingâ- toarea, a fost destul să se roage, ca vasele care îi duceau armata să urce, împotriva vântului, curentul ţoirei.

„Claudia” mea obţinu tin mare succes şi câţiva prieteni vrură să mă sărbătorească. Mi-au oferit o masă, şi au ascuns sub această sărbătorire o conspiraţie pe care nici n-o bănuiam.

În atelierul elegant al lui Eugâne F. Erau invitaţi cu acest prilej numai bărbaţi. M-am dus acolo, mai mult vesel, decxt mândru de acest succes, care îmi deschidea cariera. Prezenţa d-lui Ritz îndepărta de la mine orice bănuială, pentru că el nu era în stare de nimic de prost gust. Dar d-nul Ritz pleca totdeauna devreme, şi noaptea era lungă. M*am îmbătat fără mare greutate, pentru că de. Obicei nu beam ’dectt apă. Ştiţi ca şi mine pfnă unde poate ajunge libertatea vorbei şi moravurilor unor băieţi tineri, după o masă bogată, când nimeni nu-i ţine de scurt. Mi-au povestit o mulţime de acuzaţii care mi se aduceau, sfătuindu-mă să isprăvesc cât mai curtnd cu această indiferenţă faţă de dragoste, care mă corn promitea şi mă făcea caraghios.

Ei bine, ştiţi^ce am răspuns la aceste glume şi. Epigrame, la aceste provocaţii ciudate? Luat de beţie şi nebunie, m-am ridicat, am aruncat pe masă toţi banii pe care îi aveam în buzrnar, în mijlocul aplauzelor tuturor, şi eu, castul, curatul, nevinovatul Clemenceau, am făcut cea mai grosolană şi neaşteptată prinsoare, am simţit cea mai brutală, mai violentă, mai oarbă dorinţă, mumă a violului şi a crimei, suindu-mi-se în creier şi sufocându-mi gâtlejul.

Cine era acest om nou, pe care beţia îl trezi-* deodată în pieptul meu, în mijlocul celor mai scumpe şi mai curate hotărâri? Eram atât de puţin stăpân pe mine, incit două, trei pahare le vin alb sau roşu, mă puteau transforma într-un ar *nal feroce, într un desfrânat nemernic; egal cu cei mai cunoscuţi descreieraţi? Atunci m-am privit, m-am cercetat şi am înţeles.

Se spune că Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu liberul arbitru; cine o spune? Cei care cred, pentru că

Dumnezeu nu i-a spus nimănui ţintele lui şi elementele din care ne-a alcătuit. Dacă a dat liberul arbitru, l-a dat primului om ieşit din miinile lui şi neajutat de nimeni, şi ştim ce a făcut acest om, sub îndemnul femeii, din această libertate. De la Cain, liberul arbitru a pierit. Cain nu mai e stăpân pe actele lui, c fiul criminal născut dintr-un tată păcătos; cu el începe fatalitatea eredităţii, care ţine până în dlele noastre.

Doctorii au să vă spună c£ g; şese la- ctte un bolnav un rău ciudat, trăsnitor 9i cronic, un rău constituţional care nu se anunţase prin simptome, organic şi totuşi în dezacord cu temperamentul, constituţia şi obiceiurile individului. Dacă medicul suie. Vieva generaţii, găseşte principiul şi cauza acelui râu subit. Acelaşi lucru pentru bolile morale, şi nebunia e o dovadă. Inceptnd cu al doilea om, nu mai suntem creaturile lui Dumnezeu. Fiecare din noi e produsul a două organizaţii pe care dragostea, plăcerea, Interesul şi înttmplarea 1; -au pus În contact şi purtămEn noi, în doze «echivalente sau inegale, dubla individualitate pe care am primit-o. Dacă cei doi producători sunt simpatici, congenerid, paraleli ca şi zicto» aşa, individul, are toate şansele şi fie În armonie cu «1 Însuşi, să fie echilibrat, adecvat, cum spun doctorii şi filosofii. Daci Între cer doi tipi, mama şi tata, sunt diferenţe de naturi, antagoniste, copilul le suporţi pe amtndouă, ptni cţod Una ’triumfi.

• Ptni atunci trăisem sub influenţa bilndâ a mamei, afară de ziua când mi repezisem la Andrei şi era să-l strtng de gtt. În celălalt act monstruos, in- rallficabil pe care l-am făcut acum, tata se descoperea şi se impunea teoriilor mele, şi mai brutal. Acest. Tată care nu se lăsase niciodată cunoscut, pe care- fi ascunsesem În mine &i stare latentă, se vestea prin răul, care fusese şi principiul naşterii mele şi îşi lua public, cu spontaneitatea fulgerului, drepturile oculte ale transmisiunii Era cu attt mai primejdios, cu cât nu-l cunoşteam şi nu ştiam cum să-l combat.

Se trf^ase numai prin violenţă, şi din acea zi, de ci te ori surpţrindeam în mine o înclinare rea, îmi spuneam: „Uite Necunoscutul!” Vai, aveam să fiu împins în lupta asta, pentru că n-aveam să pot oricând 1 uemasc la timpi ’

Când fui singur Li ^°a (cu toate amintirile, trezit din. Beţie şi cu stnge rece, nu-mi putui ştăpâoi lacrimile şi îngenunchiai în faţa imaginii Izei, cerându-i iertare, şi reînnoindu-mi jurăm intui pe care îl ţinusem attt de. Prost, făgăduindu-i să n-o iubesc decât pe ea şi să mă păstrez numai pentru ea. Ruşinea oribilei mele fapte mă logodi definitiv, în gând, de copilul acesta, care poate mă şi uitase. Am făcut din ea îngerul meu păzitor, fecioara iul. Protectoare, i-am făgăduit să-i dau socoteala de via-a mea zilnică şi să nu-i mai povestesc nimic, de care s^ar puwa ruşina.

Viciul, pentru cei ce nu sunt definitiv vicioşi. Şi capabili de remuşcări, produce un efect ciudat, care e pedeapsa viciosului, schimbă planurile Binelui şi dă aparenţă de cinste absolută lucrărilor care sunt cinstite numai în raport cu el. Comparate cu un mare număr de femei, Iza şi maică-sa nu ar fi primit ceea. Ce păreau şi altora şi erau în adevăr; două aventuriere, dintre care una isprăvise şi cealaltă începea.

’ Comparaţie cu femeile degradate şi desmăţate la care îmi petrecusem eu noaptea, păreau două sfinte, şi eu am rămas la părerea asta. N-am mai văzut dedtt partea lor bună, deci poziţia veşnică a mamei, graţia, neştiinţa, frumuseţea fetei, zilele noastre de lu*». Cru şi vorbă, care se deosebeau atât de mult de noaptea Drin care trecusem.

Cu toate astea, cu toate hotărikile şi deci pentru această primă femeie* cu toate amintirile respingătoare care se trezeau în mine „această primă femeie nu-mi ieşi din ’viaţă atât de repede cum nădăjduiam. Senzaţia nouă pe care mi-o făcuse cunoscută, răsunase în mine îndelung, ca în aer sunetul unei coarde trasă violent.. Simţurile mele au păstrat vibraţia a- cestei note ascuţite.

Femeia asta era faimoasă, bună, cu păr bogat, ca cerneala, cu reflexe metalicc, cu fruntea joasă şi 6princene dese. Între genele lungi, ca acei peşti lu- cioşi, jumătate de smaragd, jumătate de argint, străluceau ochii. I Prietenilor mei le fu ruşine de gluma lor, când 1 îi văzură urmările, şi veniră să-mi ceară iertare, atât ’ de grav cât se potrivea cu împrejurarea.

Unul dintre ei îmi povesti că Claudia (numele vestalei îi rămăsese fetei), era nebună după mine. Era un adevărat triumf, pentru că fravea mai multă Inimă decât frumoasa Imperia, păpuşa lui Hofmanu.

Nu ştiu ce impresie îi lăsasem acestei curtezane, dar întâlnind-o încă de două sau trei ori îkx timp de şase-şapte ani, m-am simţit tremurând şi pe ea am văzut-o pălind. Simţurile îşi au amintirile lor.

începui să lucrez cu mai multă îndârjire, fără altă distracţie decât scrisorile Izei.

Uite această corespondenţă, pe care am ■ păstrat-o în îhtregime:

„Dragul meu prieten, *)

Ai să mă ierţi că nu ţi-am scris mai curând. La început am fost obosită de drumul care e lung şi prost În epoca asta. Cu toată dorinţa noastră de a ajunge repede şi de a face economie, a trebuit să petrecem o noapte la Colonia, şi una la Breslau, şi hotelurile erau scumpe. Am ajuns la Varşovia de mult. O să zici că sunt ingrată. Am vrut să-ţi scriu în fiecare zi, dar mama a fost bolnavă şi am avut; mult de făcut.

O, dragul meu prieten, ce mult regret Parisul şi atelierul d-tale. M-am gândit mult la d-ta. Să nu uiţi că eşti bărbatul meu Nu glumesc, domnule. O să mă întorc şi o să ne căsătorim. Mama mă opreşte să vorbesc de asta, fiindcă zice că nu e. Convenabil, dar eu tot trebuie să-ţi spun că te iubesc din toată inima şi cii aş vrea să fiu lângă d-ta, ori d-ta lângă mine.

„Mi-ai terminat bustul? Când uu-i trimiţi? Cred că ar fi mai bine să-mi suprimi florile din păr. Mama zice că părul meu e destul de frumos şi de lu ig şi că deci n-are nevoie de ornament. Ea zice aşa Adevărul e că mi-a făcut cineva o coafură â la greque, care-mi mergea de minune, alaltăieri, ca să mă duc la o serată, la un şambelan al împăratului şi că am avut mare succes. Am petrecut tare bine. Dar era mai vesel la d-na Lesperon. La revedere, prietene. Scrie-mi des şi nu mă uita. Mama îţi trimite complimente. Are să-ţi scrie şi ea, eu îţi fac o reverenţă. Nevestica d-tale.

P. S. Când bustul va *i gata, poţi să-l trimiţi prin ambasadă, adtesându-te secretarului. E prieten cu noi’ şi nu te va costa nimic aşa“.

După patru luni:

„Foarte mult trebuie să te fi mirat, prietene, că n-ai mai primit veşti de la noi de multă vreme şi că nu ţi-am mulţumit de bustul care a sos^t. E aici un domn amator, care l-a văzut şi a spus că e foarte frumos. I-a mai spus mamei că, dacă ea vrea să-l.v. Ândă, îţi dă 2000 de lei. Mama n-a primit. Ne-aija întors abia ieri la Varşovia. Am făcut o călătorie de afaceri] f> Petersburg Mama spera să aibă o audientă la împărat, dar împăratul era la Odesa, fiindcă după cât se pare, se zvoneşte de război', şi împăratul nostru. Dumnezeu să-l păzească; a fost să vadă oraşele din răsărit. Cu voi, franţuzii, va trebui să ne batem. Asta ar fi nostim. Nu se vorbea la Peters- burg decât de stârpirea-pe veci a Fran, ei şi cred că veţi fi bătuti. Soldaţii noştri sunt mai frumoşi şi mai voinici ca ai voştri. E i numai la bărbatul meu rrlă gândeam, mai ales că-mi spuneai că ai să traşi porţii anul ăsta. Am şi găsit un mijloc să te revăd. Dacă vei fi soldat, o să fii repede făcut prizonier, au să te aducă aici şi o să ne vedem cât ne-o plăcea, Dacă ai fi văzut-o pe soră-mea la Petersburg! Dacă ai ştii ce frumoasă el Cumnatul meu a plecat cu împăratul, al cărui aghiotant este. Soră-mea a obţinut o audienţă la Marele Duce Moştenitor. Eram bine gătită, dar parcă nu mă vedea. Mama a spus că e un. Om prea serios, care nu iubeşte femeile'. Nu pricep ce-i asta. E plăcut să vezi o femeie frumoasă. Marele Duce a spus mamei că se va ocupa de noi. Mama mi-a dat rochii şi o brăţară foarţe frumoasă.

Scrie-ne des, scrie-ne ce mai e la Paris. Ni se urăşte adesea. La revedere, bărbăţele. Nevasta ta care te sărută.

„Ce drăguţ e că ţi-ai adus aminte. De ziua mea de naştere şi că mi-ai trimis o floare în plic. A sosit chiar azi dimineaţă, când împlineam 14 ani. Am primit cadouri, dar niciunul ca al d-tale de plăcut. Mama e mai veselă, fiindcă ne merg mai bine afacerile.

A dat aid peste un ofiţer, care e fiul unei rubedenii a noastre, pe care n am cunoscut-o şi care are mare influenţă pe lângă vice-rege.. E foarte spiritual, are un păr magnific, ne-a promis să ne faci să reintrăm în stăpânirea averii noastre. Mama mi-a spus că el îi vorbea de mine, ca şi cum voia să mi ia de nevastă; dar ea nu-l crede destul de bogat. Are totuşi cel puţin 200.000 livre venit. E frumos, dar biată mama vizează mereu un tron pentru mine. El mi-a dăruit un inel. O turcoază-foarte frumoasă, tot ce poate fi mai frumos, cu câte un diamant de a- ’ mindouă laturile. Preţuieşte 500 de franci şi-mt stă foarte bine. Adio, dragă prietene".

Iza

Nofembrie 11.

„Iar a trecut timp mult fără să-ţi scriu, fiindcă mama a fos. Bolnavă şi fiindcă treburile ne merg tot mai rău. Din fericire, în vremea convalescenţei mamei am fost la ţară la mătuşa tânărului de care pomenii în ultima scrisoare, mătuşa lipseşte tot anul şi-i permisese să dispună de castelul ei. E foarte mare şi foarte frumos, cu arbori de peste o sută de ani şi plin de flori. E pustiu de tot, în câmp deschis. Niciodată nimeni, afară de un tânăr, care a venit de mai multe ori să ne facă vizite, ca şi cura au venea acasă la el. M^a învăţat să urc pe cal. Exerciţiul ăsta mi-a făcut mult bine, tuşeam puţin şi nu mai tuşesc de loc şi am mai crescut de două degete. Dacă nu ne-or merge treburile mai bine, voi: petrece iama aici, cu tot gerul; dar sunt sobe maxi în toate culoarele, ca în oraş şi-apoi trebuie să facem mari economii. La revedere, prietene, nu m& uita”.

A d-tale Iza.

„Scumpe Domnule,

„Vă cer o mie de scuze că nu v-am trimis încă mica sumă, pe care atft de galant aţi pus-o la dis-. Poziţia mea. V-a spus Iza, În scrisorile pe care eu le-am autorizat, şi care sunt una din distracţiile ei, că am avut necazuri cu sechestrele.

Ea nu ştie, sărăcuţa, cât mă zbucium eu ca să fie ea într-o zi bogată şi fericită, ca soră-sa, care ar putea să se arate mai recunoscătoare cu noL N-arat fost nicidată aşa de strâmtorate ca de la întoarcerea noastră. Nu roşesc; sunt nume pe care nenorocul le ilustrează totuşi şi noi purtăm unul din acestea. În sfârşit, cerul începe să se lumineze şi cred că, peste puţin, vom apuca sfârşitul necazurilor noastre.

În aşteptare, vă trimit mii de mulţumiri, scumpe domnule, şi, la primii bani ce-i iau, şi cei 500 franci ce mi i-aţi împrumutat şi care mi-au fost foarte utili. Amintiţi-mă, vă rog, excelentei d-tale mame şi vă- rog să credeţi în sentimentele mele de afecţie şi de recunoştinţă".

Contesa Dobronowska.

„Am citit, în ziarele venite din Franţa că aţi făcut o nouă statuie, care a fost foarte apreciată, cunr nici nu se putea altfel. Primiţi toate complimentele unei femei care, deşi locuieşte în nord, nu este cu- desjtvârşire barbară şi care ştie cât preţuieşte fru- itiusuI d-tale talent. Scrieri-mi de astăzi la Varşovia, piaţa Palatului n-rai 17. Ne instalăm aici definitiv'*.

Nicio scrisoare, vreme de un an. Apoi: t „Prietene, fii gentil, răspunde-mi imediat.

Intreab-o pe mama d-tale cât ar cere ea pentru un trusou complet' de femeie, tot ce poate fi mai elegant, cu cifre şi coroane, dar albituri de corp «numai. De asemenea cămăşi de bărbat şi halate de' casă. Aci e obiceiul ca mireasa să aducă aceste două lucruri. Voi plăti peşin şi chiar jumătate înainte, dacă este nevoie. Răspunde grabnic. Vechea prietenă".

Iza Dpbronowska „Nu mă aşteptam, d-le, să primesc scrisoarea aproape obraznică, ce mi-aţf scris-o. Serviciul ce vi-i j ■cerusem era foarte simplu, fiindcă mama d-tale era • lenjereasă pe când plecam noi din Paris, acum doi] ani. Nu ştiam că nu mai e şi, în împrejurările în] -care mă găsesc, era foarte natural să mă adresez ■ d-tale. Nu e o necinste că munceşti ca să trăieşti, căci şi mama şi eu am trăit din lucrul nostru adesea. Sunt foarte fericită să aflu că mama d-tale nu mai ■are nevoie şi te salut, d-le, foarte graţios**.

. Iza Dobronowska încă un an fără veşti, şi iar:

„Sunt foarte necăjită. Dece eşti d-ta prima persoană la care cuget să o spun? Ţi-adud aminte de mine? Mă urăşti? Nu mă întreb dacă mai trăieşti, fiindcă eşti celebru şi aş afla din ziare. _Dar spune-mi dacă eşti fericit, precum îţi doresc, şi dacă păsţrezi în fundul inimii o bună amintire pentru reaua şi nefericita Iza, care are multă nevoie de po- ■vete şi de prietenia amicului ei.

■ Să nu-mi mai scrii în piaţa Palatului; am plecat, de-acolo. Adresează-mi scrisoarca îţi strada Piwna, casa Herthemann, pe numele d-nei Vanda. Am să-ţi Bpun de ce nu trebuie să ştie mama că îţi scriu. Siata mamă este de altfel foarte tristă şi bolnavă**,

I.

., Ce bun eşti şi cât te iubesc, dragă prietene. A- veani ^ -p-ate oă ira rut îndoiesc de buna d-tale inimă.» a» fost mişcată până la lacrimi, primindu-ţi epistola. Mă întrebai ce s^a întâinplat. Sia. Întâmplat că. Mama a avut speranţe care nu s-au realizat' nici pentru ea, nici pentru mine şi că n-am fost niciodată mtr-o stare mai tristă ca aceea de azi. O cunoşti pe mama; îşi face iluzii repede şi crede în tot ce speră. A fost vorba' pentru mine de o căsătorie, ce nu era nici regală, nici princiară, care era totuşi d easupra visurilor pe care mi le puteam face. Mă jertfeam pentru ea, căci nu-l iubeam pe tânăr, deşi era nobil' şi bogat, nu-l iubeam. Mă ceruse, primisem. Nu ştiu cine, ce-a spus familiei lui, că el a fost silit să-şi ia vorba înapoi. Mama reuşise să mă zăpăcească ca pe ea; făceam cheltuieli caraghioase, de plătit după nuntă. De altfel, Sergiu, aşa-l chema, ne încuraja, şi mama socotea că îl leagă pe el şi mai strâns prin mijlocul ăsta, fiindcă el ne cunoştea situaţia şi era astfel moralmente răspunzător de cheltuielile ce le făceam. Când a aflat familia lui de planurile şi angajamentele lui, s^a făcut foc şi pară şi, cum el era minor şi nu putea să se Pnsoare fără consimţimântul lui tată-său şi al mă-si, care ameninţau că-l desmeş- tenesc, voia să mă ia În străinătate şi să ne căsătorim In'Anglia. Dar ce ne-am fi făcut am îndoi fără nicio avere? Tată-său, care era foarte puternic, era cât pe-aci să ne închidă, pe mama şi pe mine. Cred că fiu-său l-a ameninţat că pleacă. Nu puteam lupta noi. Mama a cedat, cu condiţia ca toate cheltuielile făcute să-i fie plătite. Era natural; şi tot am pierdut pi fiindcă biata mama n-are rânduială şi uitase multe lucruri. L-au expediat pe Sergiu în străinătate. El îmi scrie mereu că mă iubeşte şi că să-l aştept, că mă va lua la înapoiere: dar eu nu-i răspund. Afacerea a făcut zgomot mare. Mama era să moară de atâtea supărări, cu atât mai mult cu cât, de la întâmplarca asta, suntem certaţi şi cu soră-mea şi cum- natu-meu, care se bucură că nu mai au de-aface cu noi. Resursele noastre siciau treptat. Vindeam r-ând pe rând bijuteriile date mie de Sergiu şi pe car» nu le-a vrut înapoi. Fără de ele, nu ştiu cum am fi trăit şi pierdeam la ele mult. Sfătuieşte^mă, prietene. Ahj ce fericit eşti că eşti bărbat, că ai talent şi locuieşti într^o ţară liberă! În Franţa, nu mi s- «r fi putut face, ce mi s-a făcut aici. Din fericire am o voce frumoasă şi mă fac tot mai drăguţă. Voi. Putea da lecţii de canto. E greu, dar trebuie să trăieşti. Mi s-a propus un

angajament la Teatrul Sf.. Petersburg, cu cină mii de ruble, adică vreo_- douăzeci de mii de franci, dar mama nu vrea să mă vadă pe scenă. Nu renunţă la planurile de măritiş cu Sergiu sau cu altul, dar eu' nu mai vreau experienţe de astea. Sfătuieşte-mă, fac ce mi-i spune. Sergiu e la Viena, fkni scrie că pleacă la Paris. Când o să ajungă acolo, o să vinăsă te vadă. I-am vorbit mult de dumneata şi nu prea vrea să-ţi scriu. Era gelos şi n^avea dece. Te-am iubit şi te iubesc mai mult decât pe el. Numai de te-ar găsi scrisoarea mea la Paris. Am să aştept răspunsul cu nerăbdare.

La -revedere, prietene, nk> uita. Pe fosta dumitale nevastă".

' Iza

„Ce vrei să-mi reproşezi? N^am făcuţ nimic să mă iubeaşcă Sergiu. Aşa s-a. Întâmplat.. De altfel mama nu ne lăsa niciodată singuri. În faţa ei îmi spunea că are să mă ia de nevastă, ca şi dumneata! Numai că dumneata glumeai, pe când el nu glumea, pentru că aveam 2 ani mai mult decât la Paris şi par chiar mai mare, şi era firesc să fiu iubită, cu toat «j că nu mă gândeam. Mama îl lăsa'să se îndrăgostească şi numai când el m-a cerut de nevastă, mi-a spus şi mie. Ce vrei să fac? N-am avere, irâm nici cu ce trăit Dacă mama ar muri acum, ce m^aşi- face eu?. Nu pot să mă gândesc numai la mine, trebuie să mă gândesc şi la ea, care crescut şi care şi-a pus în mine toate speranţele de fericire şi avere, pentru că una nu merge fără alta, pentru ea.

Crezi că ftm place viaţa pe care o duc de c\ţiva ani? Să mă arăt îp public, să mă privească lumea ca pe un animel uriaş, să aud spunând că sunt frumoasă şi asta să nu ducă Ia nimic! Mama moare.

’ De c\te ori tie-am dus la bal nemâncate, de c\te oii am vândut lucrurile cele mai trebuincioase, ca să-mi cumpăr găteli! C\te datorii, amărăciuni şi scene în faţa creditorilor, pe care frumuseţea mea care trebuia să-mi aducă milioane, îi lăsa nepăsători. Sergiu trebuia să fi fost foarte bogat şi, luându-l de bărbatţs: ar fi isprăvit toate necazurile. Nu-l iubeam, dar era bun şi ţineam la el. Atf ta am auzit la mama că trebui să fac o căsătorie extraordinară, încM mi se părea firesc s-c fac. Totuşi, nu sunt ambiţioasă: dacă ar fi după mine, m-aşl mărita modest cu un om pe care Uaş’ iubi. Şi aş, sta tot timpul l\ng& «1. Văd şi eu că. Frumuseţea nu e tot. Meu sunt fete tot aşa de frumoase ca mine, mai frumoase chiar, şi au şi avere. Pe astea le iau de nevastă oamenii bogaţi, şi au dreptate. Nu trebui să te superi ctad Îţi cer sfaturi.

În aşteptarea răspunsului dumitale, am consimţit să cfat la un concert pe care îl dă profesorul meu de muzică. Am fost foarte aplaudata.. Îmi făgăduise să împartă câştigul cu mine şi nu mi-a dat dec4t cinci sute de franci. Dar dacă aşi şti că pot rfştiga aşa totdeauna, aş;, cânta în fiecare zI Nu e deloc obositor.

Ce păcat că nu m-ai auzit. Aşi şti ce crezi. Nu vrei să intru în teatru, zici că sunt prea multe primejdii pentru mine Ce primejdii? Atunci găseşte-mi un bărbat, ’ un om care să vrea o femeie de* treabă şi care să nu ţină la zestre. Asta e principalul. Spune-i că am să-l iubesc, că am să ctat pentru el, dar spune-i să se grăbească, pentru că vine iarna şi furnicile sunt mai zgârcite în Polonia, decât în Franţa. Dacă ai fi drăguţ, mi-ai trimite portretul dumitale. Trebui să te fi schimbat. Am şi ţi-l trimit şi eu pe al meu. Nu l-am făcut pentru dumneata, dar ştiu că eşti cel mai bun prieten al meu, şi de asta ţi-l trimit. Am să caut o ocazie, să ţi-l trimit.

La revedere domnule, nu te mai iubesc. Eşti prea rău şi crezi prea repede în rele’*.

Iza Dobronowska

„Nu-ţi mai aştept răspunsul, şi strig din ţoale puterile: scapă-mă, te rog, nu mă lăsa în starea m care sunt! Nu pot să-ţi scriu ce ţi-aş spune dacă ai. Fi aici. E prea îngrozitor, dar nu trebui să-ţi acuz) mama, orice ar face. Dar, pentru Dumnezeu, aju- tă-mă! Trebui neapărat şi c. \t mai curând să găseşti un mijloc să mă ajuţi să vin în Franţa, Dar aş;. Vrea să vin singură. Nu mai pot sta cu- mama. Dacă ai ştii ce ceartă am avut şi pentru ce! Nu pot sk> scriu. Gândeşte-te ce-ai suferi d-ta, dacă ar trebui să spui ceva de rău de mama d-tale. Şi d-ta eşti bărbat. Pe tot ce ai mai scump, caută şi găseşte un mijloc de-a mă aduce acolo. N*aş putea sta cu mama d-tale? Să dau lecţii de canto şi să fiu institutoare. Vorbesc engleza mai bine ca franceza, în care nu sunt prea tare, dar o voi învăţa. Nu vreau altceva decnt să-mi câştig existenţa. Vor spune aici de mine ce vor pofti, că am fugit cu un amant, că sunt fată pierdută, puţin îmi pasă. Am conştiinţa împăcată şi stima d-tale. Daoă aş avea bani, aş pleca astâseară, sunt ca nebună. Una din prietenele mele mi-ar împrumuta paşaportul ei, dar numai atât, căci nu-i mai bogată ca mine. Numai un lucru îţi cer, dacă nu-mi. Poţi vem în ajutor îh această împrejurare, să nu pomeneşti niciodată1 de scrisoarea asta mamei şi. Nici mamei d-tale; ele m^ar dezaproba, închipuindu-şi că toate r amele sunt ca ele. Atam gindit să intru întro miri ştire, dar m-am temut că nu voi avea curajul să r mân acolo. Simt în mine forţa şi voinţa de a fi o L.jaae dnstitâ, dar nu de-oparte, în. Lume. Dacă mama d-tale nu mă vrea, poate nwur primi fata d-lui Ritz. Are un copil de trei ani „mar lua ca guvernantă! Ori d-na Lesperon, la care te-am cunoscut (ur. De e seara aceea fericită?) n-ar puţc. A ee, nre cunoaşte atâta lume, să-mi. Găsească un post sşu să mă mărite? Banii nu trebuie să fie totul, şi o fată tânără, frumoasă, modestă, muncitoare, căci am muncit mult fără să spufa nimănui», şi plinea ce-o nrincan\ dimineaţa o câştigasem adesea noaptea, o fată tânără în. Sflişit, o dovedesc acuma, fiindcă numai de mine ar depinde să fiu bogată sacrificând cinstea (e grozav. Doamne?) o fată ca mine face cât o zestre pentru un- om de inimă. În fine, fă cu Iza ce vrei. Sunt sigură că n-am prieten mai bur d-ta poţi fi sigur că mr te Mv niâiţpwi mai mult ca nenorocita d-tale nevestică.

Iza Dobranowska

„Eşti bun ca* bunul Dumnezeu. Pltag de bucurie şi recunoştinţă scriindu-ţi această epistolă ultimă. Adevărat^ mă iubeşti din prima zi? Şi eu te iubeam, de-aceea aşa dar mă gândeam mereu la d-ta. Există* un destin, văd bine. Sărută pe mama dumitale pentru mine.

— Voi pleca mâine, astă seară dacă pot. Ce grăbită sunt să te vădi Vei afla tot. Îţi trimit cea mai lungă şuviţă din părul meu. Cel puţin dacă mor în drum, vei avea ceva de la mine şi vei şti că sunt moartă gândind la d-ta. Din dipa în care ver primi scrisoarea aceasta, nu mai părăsi atelierul şi lasă cheia sub uşă. Când vei vedea că se deschide larg, voi-’, fi eu! Ce feridrelte iubesc, te iubesc, te iubesc! Ce bine-mi face că pot, în sfârşit, s-o spun. Adevărata d-tale nevestică:

Iza

Era sinceră, când îmi scria acestea. Acum, când atâtea acuzaţii am să-i aduc, când am atât de mare nevoie de greşelile ei ca sk> micşorez pe a mea, jur că ea nu minţea, mă iubea. Nu te îndoi, prietene „nu încerca să fad pe nimeni să se îndoiască. Regretă vremea aceea! Ea n-a premeditat nirnic. A îndurat ca şi mine, o fatalitate ereditară. A îndurat-o îndoit, fiindcă era născută din două fiinţe complet: viciate.

A doua zi. După primirea epistolei de mai sus, primii pe astălaltă:

„Ttru luaţi copilul, domnule, unicul meu cdpil, pentru care m-am sacrificat at\ţia ani şi care mă răsplăteşte aşa de unt! Doresc şi fiţi feridţi împreună, -dar nu cred. Aceea care este ingrată faţă de maică-sa, va fi ingrată şi cu soţul eL A luat cu ea toate ■hirtule necesare căsătoriei, la care nu vreau să mă opun, fiindcă nu-i pot nimic oferi 3b schimb. Fiţi liniştiţi, nu veţi mai auzi vorbindu-se de mine. Îmi veri: face datoria până la capăt. Veţi vedea într*o zi că am avut dreptate şi veţi regreta răul ce mi l-aţi făcut.

Am onoare să vă salut.

fttam ferit să arăt scrisoarea aceasta mamei şi d-lui Ritz şi, de altfel, nu le vorbisem încă soios -de Iza sau de intenţiile mele asupra ei, nici unda, nid celuilalt’

Eram la erpoca aceea întnk» situaţie băneascā excepţională pentru un artist la vârsta mea. Nu mai pridideam comenzile. Câştigam Între 30 şi 40 de mii de franci anuaL Punem de oparte şi trăim şi faine, dar niama şi eu eram deprinşi cu munca, ’economia şi simplidtatea. De altminteri aspiram la acea independenţă materială,. Care îmi permitea să dispun de inima mea după chef. Eram robust, -vesel, neobosit; nu cunoşteam limita forţelor mele! Nu mă temeam de viitor, ca şi de prezent şi mă grăbeam să am o sardnă Siplus. Nu voiam numai să-mi datorez totul mie, dar şi alţii şi mai ales femeia ce-o iu- beam, numai mie să-mi datoreze existenţa şi fericirea. Fiindcă natura mă dăruise cu talent, sănăftat*, noroc, mi se-părea că am contractat, o datorie faţă ide omenire şi voiam să împart cu cei mai puţin fericiţi. Auzeam zicându-mi-se adesea: „De ce nu vi însuraţi? În situaţia în care sunteţi, puteţi face o partidă bună. Cu reputaţia şi purtarea d-voastră puteţi ajunge la orice. Intraţi într’o familie onorabilă. Vreţi să. Vă găsesc eu?“… Refuzam. Mai întfi, nu voiam, 1n situaţia ce mi-o făcusem, să supun trecutul mamei mele investigaţiilor unei familii regulate, căreia i-aş cere să mă primească în sinul ei.

O biată fată, adică mama, fusese trădată, părăsită de un bărbat. La rându-mi, numai pe o fată săracă, fără protecţie, o puteam face tovarăşa ’mea. În sfârşit, amor de artist, amor absurd, amor fatal, o iubeam pe Iza.

Ea se încuibase în mine prin acea primă apariţie ce mă uluise, prin acea frumuseţe fără asemănare, prin temerea mea că o voi-.. Piewe, prin gelozie, prin regret, prin apelul spontan pe care îl făcuse biata fată la simpatia mea, rugindu-mă să înlătur pericolele ce-o ameninţă, prin nevoia ce-o avea ea de mine, prin sărăcia ei. În sfârşit, care ar fi îndepărtat de ea de oamenii vulgari Adăugată la aceste raţiuni castitatea În care trăiam şi trebuinţa de a iubi, de a spune, de a dovedi, care era a vârstei mele şi care mă zbuciuma.. Apoi un farmec mai mult: să iubeşti o fiinţă ale cărei trăsături de copil i le ştii, iar pe cele de fenieie, nu. Să-ţi înfăţişezi, să-ţi închipui, dar să nu poţi nici preciza, nici tălmăci şi să aştepţi din minut îii minut, cu toate nelinştile sufletului.

xxvn.

O vestisem pe mama de proiectele mele, nu ca s-o întreb, ci» o avertizez. De mult timp ea era ho* tărâtă să nu mă influenţeze cu ceva, găsind că sunt mai înţelept în toate dectt ar fi putut ea nădăjdui. Ce făceam, era bine făcut. Ea mi-era recunoscătoare că n-o întrebam niciodată despre viaţa ei. Se credea obligată, în schimb, să n-o scruteze pe a mea. Fericirea mea, asta ti era deviza. Să mă iubească toate femeile, i se părea natural. Că am luat de nevastă o fată fără avere, i se părea foarte simplu.

Pe de altă parte, ea trăise' totdeauna în aşa mediocritate, că o mulţime de posibilităţi se găseau în afară de bănuielile ci. Ea suferise de un rău, dar nu-l făcuse niciodată şi deci nu-l prevedea. Poate de asemenea că, văzindu-mă devenind celebru^ se

7

temea să nu mă cucerească ambiţia şi o căsătorie bogată să mă despartă de ea. Orice mariaj în care ea ar Ei fost primită, necesară, înţeleasă, îi surâd ea de mai înainte.

Pregăti camera fi-sei, cum îi zicea Izei, ţi o adastă cu o nerăt.'i.re egală cu a mea.

Prietenia şi recunoştinţa mea faţă de d-l Ritz rămăseseră aceleaşi. Relaţiile însă deveniseră mai rare. În aparenţă, nu se schimbase nimic între noi, dar Întrista el avea mai, mult merit decât mine. În adevăr, la fiece succes obţinut de mine, unii din admiratorii mei, din cei_care nu ştiau să ridice pe unul fără să-l doboare pe celălalt, profitaseră de prilejr' ca să-l lovească. Scriseseră că era fericit că a produs un elev ca mine şi că atât putuse să producă. Era neloial, era nedrept. Dar el nu se. Arăta supărat de această nedreptate. Cu cât îi arătam mai multă dra-; goste, cu atât aveam aerul că mă dezvinovăţesc de repedea faimă. Cu cât mă făceam mai mic înaintea lui, cu atât îl coboram. Atitudinea mea faţa' de el devenea uneori foarte stânjenitoare/ Îi datoram totul, nu eram în stare să uit şi mi-era interzis chiar un sfat să-i dau sau să-i adresez un compliment, ca- să nu-l rănesc cu o aparenţă de superioritate. Venea să mă vadă; mă privea lucrând; îi arătam studiile mele; î& spuneam proiectele mele; îl consultam asupra. Operelor mele. Adesea îl rugam să fie de faţă; aveam aerul că nu pot fără sprijinul său şi că îl rog să mă ajute. Era cea mai mare plăcere ce puteam să i-o fac şi, opera isprăvită, aveam grijă ca atunci c- -d mi se admira un monument, o expresie la care v i să fi luat parte, să spun înaintea Iul:

— Ma strul mi-a arătat asta; pe el să-l complimentaţi.

Atunc. 2I îmi strângea mâna; dar ghiceam în strângerea' aceea- că el mă înţelegea şi că avea mărinimia să mă ierte de acea bună intenţie.

Trăia cu fiică-sa, cu ginere-sau. A. U -ei doi copil ai acestora. Din partea familia. '•   ' nimic de dorit Constantin ieşise de la SauiW; r i- mii şt ajunsese şeea ce natura indicase totdeauna că va fi, unul din cei mai buni ofiţeri ai Africii. Eram în corespondenţă cu el şi, de cum se întorcea la Paris „venea repede să mă vadă.

În împrejurările în care mă aflam, trebuia să împărtăşesc hotărârile mele şi d-lui Ritz şi mamei mele. M-am dus la el. I-am povestit micul meu roman şi deznodământul ce-i urma.

— Ml-anunţi ceva hotărât sau îmi ceri un sfat? mă întrebă d insul.

— Hotărft.

— Atunci, dragul meu copil, şi el mă îmbrăţişă, îţi doresc tot binele şi adu-ţt aminte că sălaşul meu e şi al tău, fie că eşti ori nu însurat.

— Primiţi să-mi fiţi martor?

— Din toată inima.

De ce nu mi-a spus atunci tot ce prevedea? Dar tot nu l-aş fi ascultat.

XXVIII.

Era în 2 martie, la pranz, când Iza intri tiptil în atelierul meu, fără să sc’ârt’iie uşa, în care lăsasem cheia, după recomandaţia ei.

Cu faţa ascunsă întreb eşarfă de dantelă neagră, fafăşurată de trei ori în jurul capului -şi ascunzfri- du-i trăsăturile chiar privirilor cele mai iscoditoare, se opri mută, nemişcată, enigmatică, asemenea destinului, ţininid cu mâinile încrucişate pe piept, căpătâiele bizarului voal. O contemplai un moment, fără să mă pot clinti, aşa Stei bătea inima de tare. Atunci, ea desfăşură eşarfa, smulse pălăria şi, a- runcând totul la întâmplare, desluşi luminosu-i chip care străluci mai viu ca razele. Cum-să nu te po s- terni înaintea unei creaturi cereşti? Cum de fusese lăsată să. Ajungă parlă la mine? Spre mine oare, cu adevărat, venise ea? Graţia, splendoarea, tinereţea, privirile, surâs urile, inteligenţa, sufletul ei, toate acestea erau pentru mine! Toate acestea se întruchir- paseră, se dezvoltaseră, se însufleţiseră la cinci sute de leghe depărtare pentru fericirea şi pentru geniul meu. Ce recompensă^ şi câtă dreptate avusesem să respect iubirea şi să mă păstrez neprihănit pentru această clipă! Ea-şi cunoştea bine puterea şi văzându-mă tulburat de admiraţie, îmi spuse cu vocea ai de copil, pe care vârsta nu i-o schimbase:

— Mă găseşti frumoasă?

Am alergat spre ea, am luat-o în braţe, am ridicat-o. Şi i-am acoperit părul şi mâinile cu sărutări.

— Port pojghiţa asta pe obraji da opt zile, urmă «a arâtându-mi eşarfa. Nu vream să mă vadă nimeni. Mi s-ar fi părut că te trădez, arălându-mă. Şi tu, şi tu eşti frumos, oh, foarte frumos! Cât o să ne iubim! Aici e vesel! No să ne clintim din casă. Ce bun eşti că mă iei de nevastă! Ce mă făceam fără tine? Şi unde e maică-ta, sărut? Odaia mea e gata? Acum singură pe lume. Mi-e mai lesne, pentru ca să te iubesc. Să ne căsătorim c. Ît mai repede, nu-i aşa? Am toate hârtiile în regulă; ţine; la-le. Fuseseră pregătite ’pentru celălalt, Sergiu, tu ştii. El n-a avut curaj să se împotrivească familiei lui. Ce bună- idee a avut! În ultimul moment eu aş Ei refuzat. Te iubeam pe dumneata. Odaia, odaia mea, căci pic de oboseală.

Am chemat-o pe mama. Iza s-a aruncat de g. Âtu-i cu e dragoste filială. Mama o iubi de încéată. O petrecu la micul ei apartament, alături de-al ei, dea supra atelierului.

— Când m-oi,.’ trezi, zise Iza,: am ’ să lovesc în parchet cu piciorul. Lucrează, d-le, până atunci.

Mă sărută pe frunte şi dormi până seara.

Ce dulce -viaţa am dus două lunii căci doua luni au trebuit pentru regularea tuturor actelor! Iza umbla prin casă ca şi cum crescuse-n ea şi nu plecase niciodată. Era -viaţa ei în juru-mi şi eu o respi- 1*3m. Aveatebucniri de păsărică. De odată mă săruta strigând:

— Numai câteva zile mai sunt!

Sau, deşteptându-se noaptea, bătea în parchet cu pantoful, strigând:

■ .

■ — Noapte bună, prietene!

Răspundeam totdeauna, fiindcă c’. Imeam puţin. Mă gândeam la ea necontenit. Se sfârşise, dragostea mă stăpânea.

Ea îmi povestise tot ce i se întâmplase de la despărţirea noastră şi cum amintirea mea plutise peste toate evenimentele vieţii sale. Maică-sa o dusese la Petersburg, cu speranţa că se va îndrăgosti un prinţ de ea. Dar nici primită la Palat nu fusese; atunci, o dusese prin toate localurile publice, până o istovise. Apoi, întoarse la Varşovia, vrusese să-l facă pe Sergiu să cadă întw> capcană fără ştirea fie-si: Era să se işte un proces. Împinsă de mizerie, mama aceea voise SrO dea, s-o vândă adică unui unchiaş- putred de bogat, care i-ar & asigurat o avereşi’âi propusese afacerea asta fiică-sL. Qi urmare-a mărturisirii acesteia, Iza nu mai vru că-mi ascundă nimic. Îmi mai făcu una, care mă întări definitiv în ideea că suntem hărăziţi unul altuia din eternitate şi că există între noi o legătură misterioasă şi providenţială.

— Ţi-aduci aminte, spuse ea, de ziua în care aţ venit întttaşi dată la noi? Te uitai la mine cu încordare. Te-Stm întrebat dece, fiindcă, în atenţia aceea era altceva dec\t simpatie ri amiciţie. Găseai la mine, mi-ai răspuns, o asemănare extraordinară cu unui din vechii tăi camarazi, cu numele Minaţi, mort cu câţiva ani mai ’nainte. I-am sp ^s câteva vorbe pe poloneza- mamei. Am întrebat-o dacă era bine să-ţi Bpuncă-l cunoscusem pe tata băiatului acela. Ea mi-a răspuns: Nu. Şi-atunci am tăcut. Sunt sora lui An- dr£ Minaţi. Taică-său a stat la Varşovia timp de trei ani. Era foarte frumos, după c\t se pare. Venea ades la tata, îyiair tea naşterii mele. Vezi că n-am taine pentru tine. Ce-ţi pasa, la urma urmei, dar e curios, nu-i aşa?

— Da. Cum ai aflat amănuntele astea?

— După ce ne-am ruinat, mama s a adresat domnului Minaţi. Eu scriam scrisorile. El nu ne-a răspuns niciodată. Intr-un moment de mânie, ca a lăsat să-i scape faina asta şi apoi. Mi-a spus tot. Din epoca aceea am aflat ci domnul acela e mort.

Fatalitatea juca cu cărţile pd foţi; aş fi putut da înapoi. Nici nu mă gtadeam! ’-=

Primeam câte două-trei scrisori anonime pe săptămână. Nu numai asupra contesei „dar. Şi asupra Izei, conţineai cele mai ciudate acuzaţii. I le arătam pe toate, afară de acelea cu expresii…: tehnice brutale.

— Asta e. D^la doamna cutare, – r sta de la domnişoara cutare, – zicea Iza cu liniştea cea. Mai deplină. Nu le urăsc, sunt fericită. Dar7 dacă tu le crezi (căci mă tutuia şi încă ce frumos!), dacă tu le crezi, nu mă lua de nevastă, ai tincS timp. Voi', sta totuşi

.la maică-ta. Mă simt bine aici. Nu vă voi-' stânjeni şi ih) sa vă cost mult. Îţi voi sluji de model, dacă vrei: ce-mi pasă, numai să te văd. Vrei să-ţi fiu amantă, ca să-ţi dovedesc că te iubesc?

— Nu vorbi aşa, îi spuneam punându-i mina pe gură. Nu trebuie să vorbească aşa uceea care îmi va fi soţie.

— Eu ştiu că o fată poate să» trăiască cu un bărbat fără cununie, ţi că asta-i o necinste. Dar nu pricep mare lucru şi nu ştiu ce-i aceea. Vreau numai ca -tu să mă iubeşti şi să fiu cu tine, de rest ou-mi pasă.

Strigările făcute, se vorbi de căsătoria noastră cum se vorbeşte de orice, mai ales ih lumea artiştilor. Vestea neaşteptată da loc la comentariile cele mai opuse. După unii, mă însuram cu o bogată moştenitoare pe care o răpisem; după alţii, o aventurieră. Se folosea de ignoranţa mea bine ştiută. Pentru un», Iza en o prinţesă străină, căreia îi inspirasem o patimă nebună şi care îmi devenea nevastă împotriva părinţilor ei; pentru alţii, ea era un model, care “bătea de multă vreme atelierele şi care nu mai şti* câţi aqţanţi Înşirase înainte de mine.

La Paris, când cineva'are un nume care iese din rânduri, este la dispoziţia oricărui soornitor de năzbâtii. Din fericire, Parisul a grăbit şi nimic nu-l

opreşte multă vreme, nici cinat- bârfeala. De fapt, Iza era necunoscută, nk» văzuseră, căci. N-o arătasem ■oimănuia înaintea nunţii. Nu rămâneam niciodată singuri şi, când ea era în atelier, era şi mama. Eram prea îndrăgostit şi prea cinstit ca să-mi scontez fericirea. Luptam totuşi împotrivă-mi; căci, când se Tace dragostea stăpână pe o fire aşa de aprinsă şi aşa de mult timp înfrânata • "a a mea, arde de exigenţe rî Je curiozităţi.

Când am intrat în biserică, străbătu. Ui finăt de admiraţie, care deveni un cor de aplauze în sfinţenia lăcaşului. Dumneavoastră vă aduceţi aminte «moţia aceea, căci aţi asistat la nunta mea. Aven* turieră sau prinţesă, cucoană sau cocoţi că, Iza fu, pentru toţi, cea mai frumoasă fiinţă ce văzuseră şi, fu salutată cu izbânda frumuseţii, unită cu tinereţea şi cu o deccnţă ce nu putea fi făţărnicie şi nici nu era. Eram mindru, repet, nu numai fiindcă eram iubit de o făptură atât de frumoasă, dar şi de actul ce-l împlineam. Îmi realizam visul; îmi ţineam cuvântul. Dădeam rara şi nobila pildă de om: cinstit, muncitor, celebru, datorindu-şi totul sieşi, căsă- torindu-se liber, firă calcul, fără interes, fără convenţie prealabilă, cu femeia ce vroia, care avea să-i datoreze totul lui şi care îşi păstrase, cu un fel de superstiţie, intacte: mintea şi inima.

Aşa mă căsătoream. A fost din partea mea, un

— Act absurd, dar loial şi sincer.

i. Xxix. -

i

[Ne-am petrccut luna de miere singuri-singurei, la ţ tară, Pntr-un pavilion po care prinţul de B. Îl pusese

}

! «dispoziţia mea. Pavilionul era situat pe malul Senei, puţin mai încoacc de Melun, la poala pădurii din

i

: Sainte-Assi. Se. Era păzit de un grădinar, nevastă-sa, ţi fie-na, care nu ne cunoşteau şi care aveau să poarte sarcina nutririi noastre tot timpul. Fiinţe necunoscute, ce bucurie!... Eram, pentru oamenii aceia de treabă, amicii prinţului, care aveau nevoie de oleacă de aer şi de odihnă, după o călătorie lungă. Scăpăm aşa iscodirilor de care nu scapă, ori unde ar fi doi nov. Însurăţei. Aveam spaţiu, libertate, anonimul fericii. Găsec. — acolo, cu toate elementele luxului interior, toate simplicităţile vieţii naturale. Servitorul livrea, cu cravată şi armorii, care se întorcea vara cu stăpânii, nu intra încă în apartamentele tapetate cu caşmir, ori cu mătase. Abia dacă auzeam pasul uşor şi discret al fetei grădinarului, făcându-şi în cori serviciul de femme de chambre, în vârful picioarelor, ca să nu-i trezească pe oaspeţi, care erau desigur oameni bogaţi şi care or să-i plătească ospitalitatea regească ce-o primeau.. Maică-sa ne gătea bucatele gustoase pe care grădinăriţele ’le ştiu găti.

Inima şi stomacul sunt foarte buni vecini când impresiile sunt pure şi bucuriile sănătoase şi apoi tinereţea înveseleşte ceea ce. Dragostea înnobilează.

. Ne apropiam de mai. O, Primăvară! Care e omul aşa de dizgraţiat de Dumnezeu, care măcar odată În. Viaţa lui să^nU te asculte revenind din fundul a tot ce există? Cine din noi irâ siniţit cu bucurie mişcându-se în sânul pământului copilul plin de făgăduinţe care să fie vara? Cine n-a avut, fri acea epocii nehotărâtă, mai ales dacă era îndrăgostit, un fel de ameţeală fizică, ce te făcea să crezi că sfera noastră începea să se învârtească mai repede? Şi când norii lejeri, ultimi aburi ai iernii pe goană, se sfâ- jte brusc ca o muselină şi lăsând să se vadă albastrul, strălucind ca safirul, dulce ca iertarea, n: ai văzut, limpede zâmbetul lui Dumnezeu; şi nu te-ai trezit mai bine? Ce frumoasă revoluţie în natură! O rază de soare a transpus totul în concertul universal: ceea ce plângea, rtde, ceea ce striga, cântă. Ploaia e veselă; nu te mai temi de ea. Cade ca să facă flori.. Dacă fulgi de zăpadă tot mai zboară, ca nişte puf de columbe, îi urmăreşti batjocoritor ca pe măştile în carnşval. Se aprinde focul, dar se deschid ferestrele. Totul este al vieţii şi eşti prietenul lucrurilor şi al făpturilor. Se pare că umanitatea are să Encheie în sfârşit o alianţă definitivă cu restul creaţiunii. Că s-a isprăvit cu răul, cu îndoiala, cu războiul, cu durerea şi că o să vezi venind un înger proclamând Împăcarea generală.

Primăvara aceea, cine mi-o va mai da? Mergeam toată ziua printre adorabile crânguri aproape neştiute şi ale căror poteci întrerupte ne duceau razna, dar totdeauna undeva unde ne găseam bine şi unde ’ ne sărutam, fără să supărăiţ nici păsările, care ştiau, că e vremea cea bună pentru noi ca şi pentru ele.

Arborii aceia din Sainte-Assise iii cunosc pe toţi. Şi-i iubesc încă. Nu e greşeala lor dacă am fost nenorocit. Ei nu m^au amăgit.’Au concurat pe cât au putut la fericirea mea şi mi-au dat bucuros frunzele şi umbra lor.

O, Natură! Câtă vreme va rămâne un. Om pe pă-*- mint şi un suflet în acel om, el te va întreba, ca şi mine, ce-ai făcut cu promisiunile şi iluziile sale. De ce-mi surâdeai atunci? De ce mă aprobai? De ce- păreai că ne binecuvântezi cu toate glasurile tale, când acum. Fără să-ţi fi schimbat înfăţişarea, nu: vreai să mă cunoşti şi nu mă mângâi? De ce, atunci când, nenorocit, disperat, nebun, am venit cu încredere la tine, mamă universală, să-ţi ccr o povaţă, o- încurajare, un surâs, de ce'nu mi-ai răspuns, tu, pe care te ştiusem clocventă şi binevoitoare? Era totuşi în acelaşi sezon, aproape la aceeaşi dată. Nimic nu se schimbase În tine şi în jurul tău. Tot aşa fugeau pe cer norii, zburau pasările din creangă în creangă» gâzele prin iarbă umblau. Dar nu erau nici aceiaşi nori, nici aceleaşi păsări, nici aceleaşi gâze. Şi nici eu nu mai eram acelaşi. Tu văzuseşi petrecându-se mii de vieţi şi de morţi, fără ca nimic să-ţi strice sau să-ţi modifice faţa nemişcată şi ce-ţi pasă ţie de o durere mai mult sau mai puţin!

Ici colo, pădurarul doborâse câţiva copaci, paşi omeneşti bătuseră potcci noi iarba acoperise cărăruile pe care paşii noştri uşori şi repezi nu lăsaseră urme, iar tu, mută şi indiferentă îţi urmai opera, fără să-ţi aduci aminte, fără să-ţi pese. Nu-i greşeala ta, la urma urmei, dacă noi suntem nesimţitori, 'ţi dacă preferăm emoţiile, pericolele şi părerile de rău după cele pieritoare, splendorilor tale eternei Fii binecuvântată, sfântă Natură, şi tu, mai ales, mic colţ de pământ unde-am fost deplin fericit!... Deplin fericit! Care om poate să afinne aceste două cuvinte, uitrmdu-se în trecut? Cea mai bună parte din viaţa mea a rămas în colţişorul acela. De l-ar găsi altull,

XXX.

Într-o zi în care vei fi liber, prietene, şi vei avea nevoie de reculegere şi de singurătate, ia, intr-o dimineaţă de mai, drumul spre Fontainebicu. Opreş- te-te la Cessou; acolo, coteşte la stânga şi mergi ca. La o jumătate de leghe până la o alee mare de castani. Sări bariera de lemn care o închide pentru trăsuri. N-o să-ţi spună nimeni nimic; e stăpân un mare senior ospitalier. Ia-o pe alee până la locul unde se povâmeşte calea. Vezi, la dreapta, cărăruia a- proape e acoperită de lemnul bobului? Dă intr-o portiţă joasă, veşnic întredeschisă, copiii din sat având dreptul să vinăsă se joace prin parc, sub mari brazi care o parfumează. După ce-ai trecut de portiţă, cărarea duce la o casă ascunsă după nişte stejari mari. Piivfe^tt; cî-R? aceea şi spune: „Aici a fost un om deplin fericii' ' remeia care păzeşte casa aceea. Nelocuită de nimeni, nu ştiu pentru ce, e nevasta grădinarului. Bărbatu-său lucrează acum la castelul ve- ■cin. Fie-sa e măritată. A luat de bărbat un cultivator din Beaulieu, satul pe care-l zăreşti. Pomeneşte-i de mine grădinăritei, o să surâdă şi-o să zică: „Frumoasă căsnicie! Cum se mai iubeau! Ce fericiţi! Ce mai fac?" Să-i spui că. Veşnic ne iubim, că fericirea dăinuieşte. Nu trebuie să descurajezi pe nimeni. Eşti foarte vinovat, că nu mai eşti fericit! Şi-apoi " de ce să te căineze acei care te pismuiau?

Plimbă-te prin grădină. Pajiştea verde de tot mai este. Era, pe vremea noastră, o pereche de potâr- nichi care nu se despărţea ca şi noi. A iămas acolo sau s-a întors?.. Întoarce spatele casei şi ia-o după tufele de liliac care ascund râul. Traversează-le. Sunt acolo, nu-i aşa? Aplecate spre apă şi oglindindu-se, sălcii mari, noduroase zburlite ca nişte oameni furioşi. Stai la a treia, de la pavilion. Intr-o di* mineaţS de mai, pe la ceasurile zece, eram acolo, ea şi eu: ea culcată pe arborele acela înclinat, cu manile după cap, eu întins pe pănrfnt şi săruttndu-i picioruşele goale, pe care ea le scotea unul după altul din. Papucii de catifea roşie, blăniţi pe margini şi "• care mă nrângmau pe obraz. Păru-i lung şi greu de aur era în neorânduială. Lungi şuviţe ieşeau din pieptenele mare, ca nişte cascade printr-un baraj şi se rostogoleau pe rochia ei şi pe scoarţa copacului Drept orice costum, purta o robe de chainbre de caş- mir albastru, aidoma cu cea de-acasă, anume ca'si am sub ochi prezentul şi trecutul.

În poza graţioasă ce-o luase, minecile-i largi descopereau braţele-i albe, aduse ’ -asupra capului ca urechile unei amfore. Lăsa să rătăcească spre cer ochii tot aşa de albaştri ca eL Comparaţiile banale, de care nu cutezi să te serveşti, mimai acelea i se ’ potriveau. Aurul semănăturilor, omătul gheţarilor, albastrul ci corilor, crinii, rozele, granatele şi perlele; aşa-i erau părul, ochii, obrazul, buzele şi dinţii. Ce să faci? Aşa: era şi totul topit: În armonia tinereţii, a plăcerii şi a sănătăţii În afară de marmură, alabastru şi ceara curată, ai fi căutat înzadar săram-* pari acel trup tare, elegant şi mlădios, ştiut nmr4^ de mine, ascuns de veştminte. Nicio făptură de jur împrejuri Numai noi şi apa străvezie şi adâncă, ce călătorea în tăcere. O dimineaţă spţendidăl O dimineaţă de august rătăcită în mai După freamătul lăuntric ce însufleţea liniştea, rimţpam că pământul se zoreşte să înverzească, ca o fată care a doitnil prea mult şi se grăbeşte să o împodobească pentru â-şi găsi prietenele şi a ’petrece.

Florile, înainte de-a se deschide, parfumau ca mărturisirile sufletului, care se trădează p^nă a. Nu vorbi. O ceaţă străvezie, opalină, ultimul văl pe care abarele avea să-l- ridice de pe pinH nţinată ci a fast surprinsă, plutea încă În sare.

— La ce te gtadeşti7 am’ântrebal-o fa goqtiL

— MS iubeşti suit? xispoise ea.

— Mal Sntrebil ’

— Mult, nuilt; mult?

— O, mult!

— Atunci du-te de caută un cearceaf şi adn-fti lapte cald întrun givănel de argint cu armele prhi- ţdur

M-am supus. După zece minute, m-am întors cu cearceaful sub braţ şi găvăneiul cu lapte âld, muls sub ochii mei Iza nu mai era la locul eL Hainele îi atirnau în salcie. Un fior mă străbătu. M-am oprit,

. «wttvirfeninH să fac im pas, cu glasul sugrumat în gţtlej. Un mare hohot de rts răspunse spaimei mele.

— Ai tot timpul, strigă ea. Sunt bine aici.

. Vocea venea din gârlă. Iza, goală, înnota în apa îngheţată, zburda, bătea apa cu picioruşele, cufun-

— Dându-se, aruncându-şi părul, ca o adevărată naiadă, ale cărei graţii le avea toate.

— Tu eşti nebună! am strigat eu. Te omori.

— Nu; sunt deprinsă.

— Dacă te vede cineva?

— Nu i-âr părea rău! Dar, fii liniştit, nu mă va vedea nimeni

— Ieşi de-acolo, te rog.

— Încă: un minut.

Se cufundă iar. Apoi, înnotând: la faţa apei, până la ţărtn, apucă rădăcina şi, dintr-un salt fu afară, cu capul şi umerii acoperiţi de ierburile smulse ieşind din apă. Desfăşurasem cearceaful, s-o primesc.

— Nu, mai întâi laptele.

Şi, apucând cupa, udă toată şi trandafirie, se puse

— Să bea domol, zicând:

— Poftim, un motiv de statuie. Uită-te. Nu-i frumos aşa?

Bău pnnă la ultima picătură, apoi zvârli vasul pe iarbă.

— Dar dacă-l dădeai pe gârlă! o certai eu.

— Ei şi, nu-i al meu?

A fost primul cuvânt care nu mi-a plăcut la ea: Din cuvântul acesta, un observator ar fi văzut caracterul. Mi l-am amintit adesea… mai târziu.

Când am desprins de pe Iza ierburile şi am Infâ- şurat-o în cearceaf, nu avea o picătură ae apă, pe tot corpul. Căldura sângelui ei uscase pielea.

— Vezi ce cald mi-e, zise ea.

În adevăr, din trupu-i arzător se degaja un abur, parfum vizibil.

— Să nu mai faci nebunii de-astea, îi spusei îmbrăcând-o şi uitându-mă în juru-mi, ne-ar putea vedea careva.

— De-ai ştii ce bună e apa rece! De un ceas mă munceau aceste trei pofte: sa mă dezbrac, să mă cufund În apă şi să’ beau lapte în căuşel de argint. Dacă ţi-aş fi cerut părerea, m-ai fi împiedicat; aşa am făcut mai cuminte.

Şi, sărind de gâtul meu, mă strânse în b. Aţe din toate puterile ei şi întinse buzeie-i roşii, ude de lapte.

XXXI.

Povestesc scena asta în toate amănuntele sale fiindcă conţine, în sâmbure, cele trei viţii care trebuia s-o piardă mai întâi pe ea, apoi pe mine. Lipsa de pudoare, nerecunoştinţa, senzualitatea. Totuşi, afară de uimirea ce mi-o căşunase răspunsul asupra vasului, această întâmplare lăsă fai mintea mea o amintire de iubire, de inocenţă, de copilărie. Iza făcu aceeaşi ispravă de mai mnite ori, de faţă cu mine, căci voiam să-i împărtăşesc toate senzaţiile. Ea-mi zicea Daphnis şi eu ei, Chl) e şi ajunsesem să găsesc naturală acca baie mitologică, exclusă de mult din moravurile civilizaţiei.

Exerciţii, lupte cu elementele, intrau în gusturile mele şi n-ar fi fost cine ştie ce rău în plăcerile acelea singuratice, dacă ne-am fi mulţumit cu itâta;

dar dragostea ce i-o insuflam I/ei era în esenţa a fizică; sufletul nu se amesteca la fel, deşi aşa ni» dăjduiam eu. Tot aşa credea şi Iza atunci şi cus cununia îi da dreptul de a cunoaşte şi a mărturii! toate efectele căsătoriei, ea nu-mi ascundea bucurii^ materiale ce le găsea în ea.

Aci vine o mărturisire delicată. Că nvam servit de v soţia mea ca de un model. Mi se poate reproşa că am demoralizat pe copila încredinţată mie prut lege şi că eram dator să-i respect inocenţa şi can* doarea.

Primul punct e adevărat, al doilea e fals. Vai^ dfr moralizarea o avea din instinct, viciul era din ottff» şie la fecioara aceasta. Şi dacă a fost unul din noi d|| demoralizat, a fost bărbatul de către copilă. Ftvam născut cu toate văpăile fizice ale iubirii me& şi cu c^t, înainte de căsătorit, le jertfisem munS mele şi amorului meu ideal, cu atfta, căsătorind* mă, găseam în femeia mea setea de a le cunoasS, Nu eram deci vinovaţi niciunul nici altul. AveaŞ 26 de ani, Iza abea avea ÎS. Ea era Frumuseţea, y Forţa şi ne iubeam. F

Vă voi spune totuşi, fiindcă îmi sunteţi acu| duhovnic, că prunul meu simţimant, tfnd am ayf (jl dreptul să descopăr din valurile sale fiinţa aceasta divină, cuprindea mai multă admiraţie şi respect dfr cât dorinţe. Acesta este privilegiul Frumuseţii. % exaltă spiritul, pătrunde inima, înainte de-a strigi simţurile. În admirabilul său tablou „Venus şi Ad» nis”, Prud’hon a tălmăcit impresia aceasta, cu dcH» cateţea unui veritabil poet şi veritabil amant. Cm mai frumoasă din divinităţile Olimpului, cu deal- virşire goală şi femeie, se dferă dezmierdărilor |l sărutări1 or celui mai frumos muritor. Acesta o aj&> templă, fermecat, dar nu cutează, _ nici cu degetell, nici cu buzele, să atingă trupul ceresc, pe care IhW ofili parcă şi atingerea cea mai uşoară. Această ern^ ţie firească am înţeles-o ca pictor, am simţit-o fi Adonis. Totuşi ea a făcut loc, încet-incet, pentru mijn ca şi pentru fiul Cinyrei, unui sentiment mai orn# «nesc. Dar încă mult timp, chiar? n posesiune, rămâneam pudic şi aş ’fi rămas totdeauna, dacă m-aş i» supus numai inspiraţiilor mele. Din nenorocire, rezervată şi decentă la exces înaintea străinilor, Iza nu avea de fel pudoare înaintea mea. Mândră de-frumuseţea sa, îmi dădea spectacolul ei la orice clipă, cu orice pretext şi scena băii a fost numai unul din miile de tablouri ce-i plăcea ei să-mi ofere.

Nu numai atât. Spunfadu-mi, pe când bea, „Iat-o statuie gata făcută”, ea revenea, poate pentru a douăzecea oară de la căsătoria noastră, la ideea ei fixă: să-şi vadă înfăţişate, fixate, eternizate îta. Marmură, formele a căror eleganţă şi puritate mă fermecau şi ca soţ şi ca sculptor. N-a avut nevoie de multă stăruinţă, ca să mă convingă. Şi mai tari ’ca mine’ ar fi sucombat. Să-ţi iubeşti arta, să posezi în femeia ce o adori, expresia cea mai perfectă şi din aceste două iubiri să facă una singură, ar fi fost greu, poate, mai presus de forţele omeneşti. Fac apei la sinceritatea femeilor, dacă există în adevăr femei sincere. Există o femeie care, găsindu-se în condiţiile ’ de frumuseţe şi de dragoste, în care se găsea Iza» că nu fie cuprindă de acelaşi orgoliu şi aceeaşi ambiţie?

— Fiindcă te iubesc, fiindcă sunt geloasă pe toate femeile şi tu mă găseşti cea mai frumoasă dintre ele, îmi spunea ea, fiindcă^ din fericire, cultivi o artă Ir care frumuseţea mea poate fi utilă, dispune de ea pentru gloria ta, ca şi pentru plăcerea ta. În felul ăsta, * voi. Fi pretutindeni în viaţa ta şi mă vei găsi în toate gândurile tale. Sunt geloasă: nu vreau săi te închizi singur ca alte femei; nu vreau să fii fericit şi nici să poţi fi inspirat, fără mine. Voi îmbătrvni. Îţi va trebui atunci dovada că am fost frumoasă. Şi* dacă sar întâmpla să mor m'Une, ce-ţi va rămânea din Iza? Amintirea trece, marmura rămfae. Nu vrei să străbatem Smpreuni veşnicia, precum am străloâ- tut viaţa? Nu întâmplarea, crede-mă, a dat de tovarăşe şi de prietenă o fată frumoasă unui mare ar tist, ci Destinul. Şi îmi va face plăcere, iată adevărata raţiune.

Ce s-ar. Putea răspunde la asemenea argumente? '

XXXII.

Prima statuie ce am executat-o după ea, a fost Biutoarea, al cărei motiv mi l-a furnizat la Sainte- Assise, şi a cărei reducţie numai a fost cunoscută de public. Vă amintiţi succesul obţinut de această compoziţie. Nu numai că nu voiam s-o vând cu niciun preţ, dar n-o arătam la nimeni, exceptând pe d-l Ritz, şi pe mama, statuia în marmoră, mărime naturală, pe care am aşezat-o ca pe un etern suvenir al zilelor fericite, între cele două ferestre ale camerei noastre de culcare. Este reproducerea exactă a Izei, pe care am mulat-o de la picioare la cap, cu uşile închise, uitr-o noapte. Am adus apoi, ca să rătăcesc bănuielile, un model care avea pe atunci o mare reputaţie, pe celebra Aurelie. Dar, în realitate, nu lucram dectt după mulaj. Regreta acum. Era o dovadă aceea, cum nu se va mai găsi alta, ca Natura. Poate, nnwu» i ea, să creeze perfecţia şi arta, cel puţin; poate profita de acea frumuseţe, care căşunează atţta rău. Iată tot adevărul în această privinţă.

Din momentul acela n-am mai avut alt' model de- c^t pe Iza. Realizam visul lui Pygmalion. Aceea pe care o iubeam, era, pe rând, nevastă şi statuie. Totuşi, fiindcă tremuram să nu ne surprindă nimeni taina, schimbam dimensiunile operelor mele.

Succesul meu poate că sporea, dar valoarea me: des rescu de sigur. Mă depărtam de ideal, de arta pu’j, de marea artă în sfârşit. Mă plecam la pro- po ’ile strimte ale preţiosului, al drăgălăşiei. Stă- pviut de amor şi de simţuri, fără să vreau intram’ în şcoala senzualistă a Beminilor şi Clodionilor. Nu puteam’ suferi comenzile. Atelierul, nu mi se golea. Mă limitam totuşi fin pro 1 ~», cu toate sfaturile, la Iza însetată de be., –,: T/ ina se în- săr cinase cu gospodăria, pe care nevastă-mea i-o lisase bucuroasă. Să fie frumoasă, sămă audă spunân du-i-o, să mă iubească şi să-mi furnizeze motive plastice, căci ingmiozitatea nu-i lipsea, iată tot ce ştia să facă. Jumătate din talentul meu ea acum îh ca. Dacă aş fi pierdut-o la. Epoca aceea, aş fi murit de supărare, ca autorul Venusei şi lui Adonis după sinuciderea iubâtei sale, căci se întâmplă foarte des, la noi artiştii, ca femeia să ne ucidă. Necredincioasă, il ucide de Georgione; îndrăgostită, îl ucide pe Ra- phael; T» ’|artă, îl ucide pe Prud’hon.

Evident, în toate precauţiile ce le luau-, lume^ Locuia adevărul şi, în numărul amatorilor care se prezentau, mai mult de unul, nu mă îndoiesc, cumpăra imagineafrumoasei fiinţe care făcea uneori onorurile atelierului. Beneficiam de asemenea de o curiozitate dezonorată pentru mine şi mă desconsideram, fără fă bănuiesc ceva.

Ce bănuiam şi mai puţin, era plăcerea ce-i făcea Izei această denunţare a persoanei sale. Ea, ea voise să fac, pentru comerţ, o reducţie a Băutoarei şi, din acel moment, simţii o adevărată desfătare să se dea în vileag, incognito, admiraţiei publicului. Când ieşeam Împreună searea, se oprea înaintea ’magazinelor unde se găseau Băutoarea sau Daphe şi îmi şoptea în mijlocul grupurilor care priveau:

— Habar n-au că sunt eu.

Era încântată de miile de dorinţe pe care le trecea şi de omagiul obraznic ce se dădea bronzului sau marmurei care o înfăţişau. Nu era atunci, d£cât infidelitatea spiritului, dar începuse infidelitatea. Cu toate acestea, nu mă părăsea o secundă şi chiar faţă de vizitatori îşi modera puţin expresia de tandreţe faţă de mine. Se făcea că o sclava, lucrul meu. Ţinea să se ştie că mă adoră şi că este inatacabila. În adevăr, nu era femeie mai castă ca Iza în veştminte; ai fi zis, zărind-o cu lungile-i rerhii albe, fără talie, care-i lăsau la vedere numai mâinile, picioarele şi faţa, că e o figură de Peru£ino sau o statuie de Donatelo.

Afectarea aceasta de modestie în toată persoana ei, care deruta revelaţiile secrete ale artei, imposibilitatea pentru curioşi de-a afirma asemănările pozitive, pricinuiau o plăcere de nespus minţii ei, care căuta ciudăţeniile.

Fiindcă era pentru ttine, fiindcă numai eu, voia 4tasa s-o iubesc şi^-0 admir, mă făceam complicele acestei depravări. Ce tulburare poate arunca o femeie năşpută vicioasă, inocent, în delicateţele omului pe care ea îl domină! Zic inocent, fiindcă viciul are inocenţa şi naivitatea sa. Există făpturi create pentru rău, făpturi care au instinctul, trebuinţa, şi’ care-l săvârşesc fără să aibă nici premeditare, nici conştiinţă. Şarpele dă moartea, lotusul dă p^inia. Animalul şi floarea ştiu oare ce fac? Nu. Iwiura vrea aşa; misiunea lor este să nimicească şi nimicesc. De ce? Dumnezeu ştie. Unele sunt înzestrate, ca şi şarpele şi lotusul, cu acest prilej fatal. Iza era unul din _ aceste suflete, ignora însăşi, pe vremea aceea, adică în primul’ an de căsnicie, unde vrea s-o ducă dispoziţiile sale primitive.

Eram fericit, e sigur, între femeia mea; lucrul meu şi mama. Ce-aş fi putut dori mai mult? Un copil poate? Nu venea; ca şi cum natura şovăia, fie de teamă că ar distruge una din cele mai desăvârşite opere, stricând liniile armonioase ale acelui, corp ca să dea la iveală o viaţă, fie că rezervă unor asemenea creaturi maternitatea ca pe o- pedeapsă.

Intr adevăr, Iza se temea de întâmplarea aceasta posibilă, se spăimânta de primejdiile şi devastărîi» ce le aduce. Cât despre mine, suferisem atâta 8n copilărie că, deşi copilul meu nu se putea să îndur î aceleaşi suferinţe, nu ţinear: să am. Ştiam că copiii suferă fără vreo pricină şi atâta mi-era de-ajuns. Mica făptură nu ne lipita. Dintre noi trei, mama îi dorea mai mult. Socotea ea fericirea lui fiu-său, gata făcută, ca pe o compensaţie a durerilor feciorului ei? Vedea ea mai departe în viitor şi aştepta de la naşterea aceea să modifice caracterul noră-si, alei cărei tendinţe nu-i puteau scăpa?

— Avem lot timpul, îi spuneam când ta îmi pomenea de dorinţa ei. Iza c aşa de tânără! Las să fie ea singura copil câţiva ani. Încă. De altfel, asta priveşte natura.

XXXIII.

În privinţa asta, voi menţiona o observaţie ne • înţeleasă de mulţime şi absolut adevărată: cci care trăiesc de pe urma mintii lor, savanţi, muzicanţi, scriitori, sculptori, arareori sunt născuţi ca să fie părinţi. Acelora cărora le-a dat Dumnezeu harul creaţiei intelectuale, numai’ântâmplător le-a dat gustul procreaţiei fizice. Oamenilor acestora le sunt. Dragi copii altora, dragostea aceasta nu-i angajează la nimic şi i-ar iubi bucuros pe ai lor, dacă ar avea. Le e groază uneori de cci care au. Dintre părinţii aceştia denaturaţi, Jean-Jacques este tipul monstruos.

Ei bine, acest sentiment împotriva firii este perfect explicabil, pot spune, pentru că l-am avut ca ţ-i alţii. Il expiez astăzi, fără a înceta să-l înţeleg. Şi facem-o mărturisire: geniul este egoist şi absorbitor. El nu cere declt să se răspândească, dar numai acolo unde are chef. Are groază de tot ce-l înlănţuie, de tot ce-l asimilează cu ceilalţi oameni, de tot ce-i ţine în loc desfăşurarea şi-i şi "mjeneşte zborul. Familia, aşa cum a instituit-o socictatea, este una din piedicile lui. De aceea aproape toţi oamenii mari au ocolit-o sau sacrificat-o, şi femeile care au putut trăi legitim ptnă la s/îrşit cu soţi cu adevărat iluştri, au fost nevoite;» a jertfcască multe din speranţele şi iluziile lor, dintre cclc mai scumpe şi mai dulci. Leii nu sunt uşor de împăcat şi, cnnd vrei să vie- ţuieşti cu ei, rişti să fii sfişiat.

Iată însă şi scuza geniului, dacă este nevoie de ea, căci el vine clin cer şi nu e supus convenţiilor care domnesc peste vulg.

A creea este, cu siguranţă, punctul culminant al puterii, prin aceasta se apropie omul de Dumnezeu. În dragostea unui tată per.?»-u copilul rf i, orgoliul domină în mar 2 cantitate. „Eu am dat viaţă făpturii acesteia!” Iată ce-şi zice, când priveşte şi. Ad-, miră pe copilul său. Dar acea ’viaţă n-a dat-b el singur; i-a trebuit tovărăşia femeii, tovărăşie în care femeia este mai mult mamă decât este bărbatul tată. Adesea părinţii sunt geloşi de ccca ce li se pare că nu-i al lor în copil. Mai mult: opera aceasta e pie- ritoarc, supusă tuturor întâmplărilor materiale, victimă a pieirii, fiindcă simplul lucru sigur pe lume este moartea. Plăcerile ce le hărăzeşti pot, din clipă în clipă, să se schimbe în veşnice păreri de rău, inutile. Opera de artă nu emană decât de la tine; singur şi conţine în ea principiul eternităţii. Ea ilustrează pe veşnicie pe acela care a conceput-o, ea-i poartă numele prin veacuri, _pa face parte din lumea firă de moarte, deşi fictivă, pe care cugetul omenesc a creat-o alături de lumea reală, ca să ne consoleze de aceasta. În producţia nunţii, numai omul a născut, hazardul nu are ce căuta şi copilul său, ieşit nu dintr-o secreţie a sângelui, ci din ceea ce conţine sufletul mai neprihănit, cugetul, voinţă, stăruinţă, durere adesea, va fi un tovarăş, un amic pentru mii de indivizi, pentru pmenirea întreagă, în ziua în care aceasta va pricepe în sfârşit tot ce este chemată să înţeleagă.

Creatori divini sunt: Moise, Mohamet, Homer, Vir- Ril, Dantc, Shakespeare, Raphael, Columb, Galileu; Michel-Angelo, Moliere, Pascal, Montaigne, Mozart, Voltairc, Newton! Ce emoţie, comparată cu aceea care le-a dat-o naşterea prin spirit, poate să le de i oamenilor acestora naşterea unui ţânc plângăreţ ţi muritor, pe care şi un hamal l-ar fi putut crea? Poat 2 să so reducă la familie, cercetătorul căruia lumea îi este prea strâmtă? Poate să se concentreze în adorarea unui atom (gigantul care vrea să escaladeze cerul, şi să părăsească regatul fără de margini al ideilor, pentru domeniul îngust al sentimentelor? însuşi Isus a fost silit să aleagă! şi, pentru a dovedi că e Dumnezeu, n-a fost nici fiu, nici soţ, nici amant, nici tată. Aşa a putut naţ>. E cea mai mare idee cunoscută nouă.

XXXIV.

Cât m-am depărtat de mine! Căci tot ce am spus aci de oamenii de geniu, n-are nimic aface cu mine! Nu m-ai socoti niciodată drept unul de ai lor, pe mine, biet om de talent, strivit de patimă. M-am crezut totuşi multă vreme de-ai lor. Dar, punând pasiunea mai presus de artă, nt-am despărţit de dânşil. Ar fi trebuit să nu iubesc, sau să nu cer amorului decnt inspiraţie şi plăcere. Pentru înaltele inteligenţe, pasiunea cată să fie numai un motor, ceea ce vântul este pentru mare: o frământă, o face furioasă şi măreaţă; apoi el dispare şi ea rămâne.

Eu, eu nu vedeam decât prin Iza. Ea nu voia să aibă copil. Nici eu. Am fost aproape consternat, când ea mi-a vestit că era însărcinată. Toate imprudenţele care ar fi putut distruge acea stare, ea le săvârşise, înainte de a-mi spune ceva. Nu mai era speranţă: trebuia să fie mamă. Ea nu cuteză să-mi propună o crimă, dar s a gândit la ea, sunt sigur.

îşi petrecea zilele şi nopţile plângând. O linişteam cât puteam, spunnndu-i că tot frumoasă va rămâne şi că lacrimile şi nesomnul o pot uriţi mai rău ca accidentul acela natural. Era mai cuminte să se resemneze şi să ia toate precauţiunile care i-ar îngădui să dea viaţă, fără să piardă nimic. Ea era de altfel, din firile acelea privilegiate, atât de mult făcute peatru dragoste, aşa’ de suple, aşa de tari, că îndură maternitatea fără să le rămână vreo urmă de trecerea ei.

Nu mai voiam să umble; o purtam în braţe. Desenam şi modelam copii, îngeri, amoraşi durdulii, cu chipuri rotunde, cu pântecel şi o împresuram pe Iza, cum ar fi făcut un artist grec, ca mama să nască o Frumuseţe. În acest timp, ea-mi vorbea de o moarte posibilă; mereu pomenea de ea, îi era grozav de frică. Un fior o cutreiera toată la gindul gropii reci. Mă punea să jur că nu mă voi mai însura şi că mă voi duce zilnic la cimitir. Dorea să fie îmbrăcată în dantelă şi acoperită de flori. Să-i fac statuia, de mărime naturală, sa i-o pun pe mormânt.

De la nunta noastră corespondase rar cu maică-sa. De la sarcină î# scriau mereu. Eu o îngrijeau pe mă-sa, pe care nedreptatea şi ingratitudinea ţarului o lăsase în mizerie. Şi iată că Iza voia s-o cheme pentru leuzia ci.

Am trimis contesei bani de călătorie. Sosi. Plânse, Ke arunca de gitul meu, îmi sărută mânilc, se instală în casa noastră. Îşi trecca timpul lângă fie-sa, îi vorbea poloneza când eu sau mama mea eram de faţă şi am prins-o pe Iza ascultând-o mai mult decât obişnuia. Am întrebat-o ce-şi tot spun: mi-a spus ce i-a trecut prin cap.

La 30 aprilie, acum 4 ani, a născut pe băiatul pentru care încerc să mă dezvinovăţesc şi să trăiesc. Iza nu voia să-l alăpteze. Il vedea o jumătate de ccas pe zi, şi attt ■ Mama voia să plece cu pruncul la ţară, pentru aer.

Era vădit că mama nu se înţelegea cu contesa. Eu nu bănuiam. O întrebai pe Iza; ea, ştiind bine pricina, zise:

— Degeaba, mama are să plece.

Contesa, sigură de fie-sa, piccă. Treburile’ ci, eternele-] afaceri în care cu nu mai credeam, o chemau în Polonia.

La o lună de la leuzic, Iza era mai frumoasă ca oricând.

XXXV.

Spre toamnă, am primit o scrisoare de la contesă. ’CC mă vestea că vine iar şi se stabileşte la Paris. Avea să-mi înapoieze banii ce-i dasem. Procesele i se sfârşiseră. Căpătase o sumă mare şi n: avca să mai fie în sarcina mea. Nu va sta cu noi, să ne stânjenească. Se bucura că o va ajuta pe mama la edu- . Carca băiatului

Sosi-şi ir-chirie o căsuţă în vecinătatea noastră. Iaa se ducea s-o vadă zilnic, cu copilul şi cu doica.

O întovărăşeam uneori sau o luaiu de-acoio. Contesa cina cu noi, când voia. Era; >atriarhaL Lăsase orice ifos, primea bătrâneţea cuminte. Avea din ce trăi bine, era sigură de viitor. Serile noastre ccie mai frumoase se petreceau aşa: sau desenam, sau modelam, mama îşi adormea nepotul, contesa broda ori povesteaj Iza c^nta, râdea, mânca bomboane.

Da-un. Timp, mama era tot mai tristă. Am văzut-o şi cu ochii plânşi. Am întrebat-o de pricină şi a tăgăduit tot.

Legăturile cu d-l Ritz se răriseră. Bolnav de ficat, a junsese ipohondru: şi osnndât la nemişcare, sta cu fie-sa şi ginere-său. Nu mă mai trata ca pe un fiu. Iza sponca că de gelozie, elevul îl eclipsa prea mult pe profesor. Poate. Iar fică-si nu-i plăcea s-o primească pe Iza. Iza era mai frumoasă, mai elegantă. Rivalităţi de femei. Se vizitau la zile oficiale,

29 de miluite. Purtarea asta a d-lui Ritz şi fiică-si ar fi trebuit să mă lumineze: Eu n-am priceput nimic.

30 — Cu Constantin era altceva. Făcuse mai multe campanii în Africa; apoi, rănit, decorat, venise la Paris $t era aghiotant al ministrului de războiu. Ducea veselă. Totuşi, venea la noi des, abia încetase să mai ’vină. Când îl întâlneam din întâmplare, se mulţumea să-mi strtngă ro^na şi să se scuze banal, înainte de marile întâmplări, văz-îndu-l, mi-a spus, ca un prooroc:

— Te stimez şi te iubesc. Dar omul nu face tot ce vrea. Când vei avea nevoie de un adevărat prieten, eu sunt.,

I-am spus Izei conversaţia asta şi ea mi-a răspuns znmbind: ~

— Să-ţi spun eu ce este. Constantin mi-a făcut curte şi eu l-an* ^rugajt să bu şim dea pe-aid>’-Nu ţi-am spus, fiindcă b5rşp£al nu trebuie să ştie tot.

O femeie care se respectă, ştie să se facă respectatâ.

Tu ţi-l crezi prieten, dar. Ţi-a vorbit vreodată rău de mine?

— Niciodată.

.

— Mă mir. Bărbaţii răniţi în amorul lor propriu, îi ştim noi. Dar, tăcere.

— Fii liniştită, n-o să-i spun.

Dar dacă 0. Întâlneam în ziua aceea, cine ştie ce se întâmpla. În altă zi, Iza Pmi spune:

— Să-ţi fac o mărturisire şi să-ţi cer • • iertare.

— Ce anume?

— Bustul pe care l-ai făcut după mine, la 14 ani, pe care mi l-ai trimis în Polonia…

., – Da.

— A rămas. Acolo, ca amanet cu alte lucruri.

— Şi am vrut să le scot.

— Mama nu voia. Prea ţi-era datoare. Dar bustul este acum la soră-mea. E bine aşa?

— Bine-ai făcut.

Peste două luni, de ziua ei:

— Ştii că am făcut un bun plasament trimiţan- du-mi bustul, la soră-mea. Iată.

Deschise o cutie cu un colier de diamante şi de smaralde, ca 30—10 de mii de lei.

— Sorâ-ta ţi-a trimis-o?

— Dar dne? Citeşte-i scrisoarea. Fermecătoare.

— E prea mare darul. Mă încurcă.

— N avea scrupule. Soră-mea e bogată şi fudula. Cât eram săracă, mă miluia; acum, când sunt nevasta unui om ilustru, e mândră de mine. Mi se pare că eşti mai celebru în Rusia, ca în Franţa.

V-ni citi epistola, scrisa în franţuzeşte, plină d' – XE- ţumiri şi complimente pentru mine.

— Şi eu, rosti contesa, am să-ţi dau cercei la lei.

• Mamă, cercei cu smaralde şi diamante costă If— -12.000 de lei, cât ai tu pe an venit.

Dar n-am şi moşia de la Starckan?

— Adevărat.

— Şi am şi cumpărător pentru ea. Banii ăştia sunt pentru voi, copiii inei!

N-am vrut sa rărrr. I: mai prejos faţă de sora Izei şi i-am oferit o marmură.

Peste vito '. Şase săptăirnni. Iza, foarte naturalH mă întrebă. Întoarsă de la plimbare:

— Ghici pe cine am întâlnit azi?

— Nu ştiu.'

— N: ai să ghiceşti niciodată.

După ce mă lăsa un văstimp curios, ca un copiV răsfăţat zise:

— Pe Sergiu.

Am îngălbenit, fără bănuieli, fără presimţiri. Dar Sergiu îmi mai venise în gând ente odată.

— Ţi-a vorbit? am întrebat.

— Da. Era o plăcere să-l veri. Un om care. Zicea că nu poate trăi fără tine, că se omoară dacă. Nu-l iei de bărbat, îl vezi răsărind, teafăr. I-am ras- în nas. De altfel n-a făcut nicio aluzie la trecut.

— Cred că nu l-ai poftit aici.

— Nu. Dar poate să vie, poate să nu vie, tot una. E. Făcui rău că ţi-am spus? Vrei să am secre. E- faţă de tine?; Spune-o.

— Ba ai făcut bine. Pupă-mă

Şi ea începu să istorisească despre plimbarea ei „de mid cumpărături, de lumea depe stradă.

XXXVI.

— La o lună după scena aceasta, am ve: nt la Au— teuil, pe neaşteptate. Când deschideam uşa salonului, auzii vocea Izei, ridicată, de să n-o cunosc:

— Ah, mă plictiseşte!
Am intrat.
— De cine vorbeaţi? am întrebat.
— De servitoare, zise contesa
— Dar, dragă, nu i se prea p.’triveşte unei slugi; – ce ai să-i reproşezi?
— Nimic grav; dar azi sunt supărată.
— Maică-ta. E bolnavă.
— Mama? Şi stă culcata?
.
— Nu, se plânge de durere de cap.
— De ce nu stai cu ea?
— Vrea să fie singură.
Am găsit-o pe mama palidă şi foarte agitată.
Prtnsese, de sigur, şi sta gata să plângă, mai ales ■văzându-mă. Abia se stăpânea.
— Mi-a spus Iza că eşti bolnavă.
— N-am nimic, dragă; dureri de cap.
— Ai plâns. *
— Da, mă durea rău.
— De ce voiai să fii singură?
— Fiindcă zgomotul cel irai mic mă enervează.
— Ai să te plângi de careva?
— De nimeni.
— Nu se mai putu ţine şi mi se aruncă în braţr, izbucnind în lacrămi. Începui să mă sperii.
— Ce este, spune-mi.
— Nimic.
— Întâmplat ceva Copilului?
— Copilul’e bine, eu sv, nt posomorită. Sufer de-un timp. Dar acum mi-e bine. SS cobo. Râm în salon.
Toată, seara fu liniştită. Opt zile, cât am stat la ţară, nu-ma, nevasta şi contesa se frnpăcau de minune.
Dar mama slăbea’ văzând cu ochii. Am întrebat un medic, prieten. Avea o hipertrofie a inimii: boala celor care au iubit, au muncit şi au suferit mult. Boala era veche. I re recomanda lipsă de emoţii.

Nu-mi mai părăsi mama, care ştia adevărul. Dacă.ar fi fost vorba numai de moarte, ea ar fi primit-o vitejeşte. A muri pu-i nimic pentru cei cam au luptat; e ultima luptă. Dar ea ştia intrigile care mă împresurau, şi le tăinuia, căci se temea că m ar ucide dacă le-aş afla.

itimic nu arde viaţa ca o taină, ce nu se poate dezvălui, care vine de o mie de ori la buze şi recade «cu toată greutatea ei pe inimă. Din fericire, mama avea un confident, pe Constantin, care mi-a spus totul mai apoi. Dar între el şi mine sta zid cele cerni spusese Iza despre el.

— N ai alt prieten decât pe Constantin, zicea mama. _’■*. Uita că familiei lui îi datorezi totul. Fere şt e-te de ingratitudine.

Iza o îngrijea pe mama cu. Aparenţă de devotament. Dar casa devenea tristă pentru ea. I se ura. Îi dam toate distracţiile posibile; chiar mama stăruia; dar cu câtă grijă o întovărăşeam, fie la spectacol; fie la serate. Ades o lăsam să se ducă cu contesa şi, spre uimirea mea, se ducea bucuroasă. Poate ar fi trebuit să-mi împărtăşească grija şi durerea. Era aşa de tânără!

De două-trei ori, mama, care-şi simţea sfârşitul ■apropiat, a stat mult de vorbă cu nevastă-mea, singure. Şi Iza ieşea foarte turburată.

— Dragă, îmi spuse în ajunul morţii sale, dulce făptură, nu am de ce să mă mustru decât că. Ţi-am dat viaţă în condiţii rele. Dar de cum te-ai născut, numai fericirea ta mi-a fost grija. Dacă binecuvântarea aceluia care te-a iubit pe lume mai mult îţi poate face bine, ţi-o dau din toată inima. Greşelile ce le-am săvârşit le-am ispăşit. Am, ca dovadă, dragostea şi respectul fiului meu şi fericirea ce mi-a • dat-o el, căci iva fost mamă mai – fericită ca mine. "M-am întrebat de multe ori dacă, înainte de a muri, să-ţi spun secretul ce-a apăsat pestei Iviaţa mea toată? La ce bun? Iartă, copilul meu, fără să ştii pe cine. Eşti plin de talent, de glorie şi de sănătate, tntre nevasta şi fiul tău, pe care. Îi iubeşti şi care îşi vor împărţi curând locul ce-l las gol. Dar nu mă uita prea degrabă.

Totdeauna mi-aduc aminte de o flaşnetă, care începu să cânte sub ferestre, când mama încetă să ■vorbească. Am vrut să-l gonesc.

— Nu; lasă-l să-şi câştige pâinea, a şoptit ea şi dă-i ceva gologani.

Mi-a cerut preot. A murit a doua azi, după o lungă agonie populată de vedenii, dar na scăpat. Niciun cuvânt asupra tainei care îi grăbea moartea.

Am crezut sincer că fac cunoştinţă cu cea mai mare durere. Vai, de ce nu m-a lăsat Dumnezeu cu> credinţa asta? Iza plânse mult: emoţie pur fizică „al cărui privilegiu îl au fetmeile. Negrul le înspăi— □rântă: A doua zi^uită. Eu, vreme de rşase luni n-airt putut să zâmbesc, nici ei, nici copilului. Îmi Uecea. De-odată pe sub ochi o scenă, o imagine şi începeam să suspin sărutând manile Izei şi amuţeam în»- delung.

Lucram îhverşunat. Începusem să pun de-oparte bani pentru fiu-meu. Mă gândeam la moarte. Faima, talentul, chiar dragostea începură să mi se pară ’bucurii vremelnice. Preocupări religioase mă cuprin- seră. Dacă aş fi fost singur la moartea mamei, arta singură nu nrar fi putut consola. Un an întreg, am. Fost cuvios ca un artist din evul mediu. Atunci am făcut statuia sfintei Felidt6, merg.’ind la supliciu alăpt’indu-şi pruncul şi i-am dat chipul mamei, caie- se numea aşa.

Ca un artist adevărat, îmi utilizam durerea. Fiindcă era o durere prevăzută, anunţată, împăcată cu natura, judecata mea, ajutată de muncă, de nevasta mea, de tinereţe şi de trebuinţa de a uita şi nădăjdui, care este egoismul uman, m-am familiarizat _cu ea. Ttadu, m-am pomenit înfeso zi rtztad, ca şi cum poama nar fi murit. Biată omenire!

Iza voia să poarte doliu ca şi mine. N-am vrut şi, după vşase luni, s-a întors la haina veselă.

. Intra zi am primit o scrisoare anonimă:

„Eşti un soţ cum rar se vede. Nu bagi de- seamă că nevastă-ta pleacă în toate dimineţile „că bate drumurile. Urmăreşte-o şi-o să afli nostimade. Scrisoarea. Ăsta însă nu i-o arăta.

Un prieten".

Scrisorile anonime ţintesc bine totdeauna. Sunt o- armă scârboasă, nesuferită, dar sigură.

Mi-am ascuns cât am putut emoţia. De douăzeci de ori c*i. Să arăt Izei epistola şi s-o întreb. M-am ■Btăpânit totuşi.

A doua zi, eram îmbrăcat din zori şi, ascuns după perdele, îi prindeam plecarea. Pela opt, Iza, voalată, în negn» ieşi din casă, uit^ndu-sd împrejur. Cum îmi bătea inima! S-a: birjă. Intr-un salt, am fost în stradă. M-am luat după ea. Mergea spre ■cimitirul Montmartre. Acolo, Iza coborî, intră. Grădinarul o salută ca pe o vizită obişnuită, şi o întovărăşi cu flori până la mormnntul mamei, pe care nu-l vizitasem de câteva zile. Iza îngenunche, risipi florile; apoi se întoarse acasă.

De cum intră o îmbrăţişai şi-i dădui scrisoarea anonimă, certndu-i iertare. ✓

— De ce ţine încrederea unui om care te iiibeşte.1 suspină ea.

Din ziua aceea, când pleca cernită, o sărutam şw no mai întrebam unde se duce.

XXXVIII.

D-l de Merfi, iubitor de artă şi mare proprietar, mă poftise adesea la vnnătoare. Am primit anul trecut şi tr-ebuia să plec la 30 August, la ora 6 dimineaţa.

Primisem din politeţe, zic Vi du-mi: „Data e depărtată, n o să mă duc nici atunci”; dar data vine şi trebuie să te urci întro trăsură, să laşi o plăcere sigură pentru o petrecere îndoielnică, să-i laşi pe cei dragi, fiindcă ai promis.

— Hotărtt, n-am să mă duc; am să-i scriu d-lui de Merfi..

— Nu se poate, zise Iza, c preş \ ’irziu.

— Nu, e ora zece şi el vine acasă la miezul nopţii-

— E nepoliticos.

— Atnt mai rău.

— Ai fi petrecut bine.

— Dă-mi cerneală şi hârtie.

— Servitorul s-a culcat. I s-a spus că nu e nevoie de el şi că să te deştepte la ora cinci.

— Sună-l.

Şi mă gfindeam:

— Dacă c culcat, mă duc mome la vânătoare.

Destinul! Dacă – omul ăsta ar fi dormit, nu s: ar fi Întâmplat nimic din ce s a întâmplat.’-" I-am dat scrisoarea şi am oftat de uşurare. D-nul de Merfi,

— Primind-o, ar fi avut poate ideea să vină să asiste. M^am hotărât să’mă aştern pe lucru două ceasuri, Ta să creadă el că im lucrat toată noaptea.

— Bun, zise \nselă Iza; lucrează şi, dacă d-l de Merfi vine, te va lua la vânătoare m’Une. N-ai încotro; i-ai promis mereu.

Am început să desenez. Lucram în tăcere, arătindu-i desenul Izei, care mă săruta când se pleca să-l vadă. I

Nu veni nimeni. La miezul nopţii intrai în iatacul meu, Iza întinai ei. Am dormit rău, ca şi cum trebuia să plec la ora cinci. M-am trezit de dimineaţă şi m-am aşezat la lucru, în tăcere.

XXXIX.

Era aproape ora işase c’tnd Iza deschise uşor uşa odăii ei, care da în. Atelier. Cum şedeam, Iza nu. Mă putea vedea, dar eu o vedeam într-o oglinduţă. De Veneţia, Shelinată şi în care se zărea aproape tot atelierul. Cu părul desfăcut, în cămaşă şi în jupon, Iza îşi ţinea răsuflarea, înainta pe vârful picioruşelor ei desculţe, ascunzând ceva în mină. Era cu ochii la camera mea, ca să fie sigură că nu ies de-acolo.

Mi-am închipuit că vrea să-mi facă una din acele vizite de dimineaţă aşa de bine primite de un tt- nfir soţ şi care sunt motivate şi întovărăşite de primele cţotece, de primele raze şi de răcoarea verii. „Altfel, de ce ar fi părăsit odaia ei aşa de dimineaţa. Mi-am reţinut respiraţia şi ea trecu prin odaia mear mai lalorctadu-se odată, ca să nu fie surprinsă, şi se Îndreptă spre tindă.

— Ah, unde te dud? o întrebai.; *

Scoasc un ţipăt dej neînchipuit, ţipătul unui suflet care era la o mie de leghe departe de locul pe care se afla şi, întorctadu-se, se rezemă de perete ca să. Nu cadă, cu mina la inimă şi albă ca p^nza.

Alerga* la ea. Îşi reveni.

— Cht m-ai speriat! ripe f. -*i şterse sudoarea de- pe frunte. Ai fi putut să mă omori.

— Dar ce căutai?

— Mă duceam la Nounou (poreclă dată lui Felix),. Ca săi văd copilul. Sunt două ceasuri de c^nd rrv-anv trezit, tresărind şi- nu ştiu de ce sunt ingrijorata. De copil.

În. Adevăr, odaia doicii. Era la celălalt capăt a}.

pspl, /

— Şi scrisorile din mfaa ta? ce simt? • . >t. ’ Le cercetă de parcă le uitase.

— Două scrisori scrise de mine, neputfind să dormL una mamei, care trebuia să cineze cu mine în lipsa, ta şi pe care o contramandam; cealaltă... şi ea citi adresa ca şi cum nu-şi mai amintea, unei modiste- noi’. Şi vreau să-l rog pe Nounou să le ia clndE se plimbă dimineaţa. Poftim, ia-le tu. Tremur încă „ce fricăl

Le-am luat, le-am aruncat pe* masă.

— Pentru răul făcut, du-mă în odaia mea, unde- n*aş mai putea merge singură şi adoarme-mă. Căci tot mai trăgeam nădejde să mă culc.

Am luat-o în braţe ca pe im copil şi am dus-o- bi odaia ei.

— Nu meriţi, spuse ea attrnându-se de gâtul meu, provocându-mă cu ochii şi cu buzele; dar bine av

’ făcut că nu ai plecat. Cei cari se iubesc e mai bine să nu stea departe unii de alţii în zile aşa de frumoase. Mă iubeşti?

Am aşezat-o în pat şi, când să mă întorc la lucru:

— Nu-mi uita scrisorile, glăsui blajin.

Vezi, prietene; aş fi ignorat şi azi că una din epistolele acelea conţinea cea mai infamă şi mai îndrds- neaţă trădare, dacă hazardul nu intervenea.

Ce sigură era feir-ia de încrederea mea, de orbi- «rea, de prostia mec!

M; am dus să-mi sărut fiul, Ca de obicei:, dimi- • neaţa. Dar vremea trecuse, era ora 9 şi Nounou plecase. Am chemat servitoarea. Deschisei fereastra: nimeni. Doar câinele meu la uşa grajdului, mă privea şi da din coadă. Era un timp minunat. Iza dpr- -mea; nu mai aveam chef de lucru; îmi luai pălăria şi “biciul şi-mi chemai câinele. Nu făcui zece paşi şi mă întâlnii cu servitoarea.

M: am dus insă singur cu scrisoarea la contesă şi • apoi în strada Marchfr-d’Agnesseau, 12, unde scria -pe plic că stă modista.

— Doamna Henri? întrebai pe portar.

— Nu locuieşte aici.

— Cum aşa? Nu-i aici numărul 20?

— Ba da.

1 — Şi nu-i strada Marchâ d’Agnesseau?

— Dar o doamnă Henri nu se pomeneşte.

— O modistă.

— Nu e modistă la noi, rosti batjocoritor omul, • care părea să fie uşier la vreun minister.

— Ba da,.ba dai. Strigă portăreasa, care-şi sfârşea treaba în chilia ei. Este o doamnă Henri. Tu nu • eşti la curent. Dacă este o scrisoare pentru dânsa, -să mi se lase mie.

întrebasem aşa de firesc de ea, că nici. Nu-şi dâse ’osteneala să mă privească. Se ivi după ce vorbise şi,

• văzându-mă în jachetă de vară, cu şapcă şi cu câine mă socoti un fel de comisioner.

— Dă scrisoarea şi fii liniştit. Şi ea dădu din ’umeri, către bărbatu-său, parcă-i spuse: Nu ştii tu • ce-i.

Atunci mi-adusei aminte de epistola anonimă ce-o primisem şi, în loc să întind răvaşul cerut de portărească, îl băgai la loc în buzunar.

— Vin mâine, când o fi cucoana aici.

— Dar nu ţi-a spus s o iei înapoi. Las-o aici.

— Nu.

— – Treaba dumitale.

Plocai tremurind tot, cu capul înfierbântat şi cu Inima imobilă. În stradă m-am rezemat de zid. M-am rugat la Dumnezeu să nu fie nimic din ce aşteptam. Rupsci plicul şi citi:

„Imposibil să ne vedem. Nu se duce la vânătoare. Gândeşte-te la mine. Îţi sărut gura a- doratâ“.

Nicio semnătură. Dar nu era nevoie. M-am întors la portărească. Parcă o văd. Ah! făptura care a contribuit la tortura ta fără să te cunoască, fărS sS vrea chiar, să-i smulgi maţele, să-i sfărtmi ciolanele, să o auzi urlând, rugându-se şi să n-o ierţi nici pe ea, nici pe copiii ei. Răzbunare! voluptate a sângelui! cine-ar cuteza să vă tăgăduiască? Da.’ -toate (cruzimile, toate trădările, toate mişeliile sunt de drept natural şi au o logică omenească împotriva a- coluia care ne-a izbit În onoarea, în dragostea, în sufletul nostru. Nu ştie totdeauna cât rău face, e posibil Dar ce-mi pasă! N are decât să ştie.

Am intrat în chilie şi-am închis uşa după mine.

— Ai să-mi spui tot! fu primul cuvânt, aşa de ameninţător şi cumplit, că femeia ghid catastrofa.

— Ce să vă spui?

— Cui e adresată scrisoarea asta?

Nu mă mai stăpâneam. Bărbatul înainta.*

— Suntem oameni cinstiţi, plecaţi de aici, zise el.

— Ticăloşi! sunteţi complicii unei crime şi o sS pun să v& aresteze pe amândoi.

[Se priviră.

— Ştiu tot atât cât d-ta, grăi femeia. Apartamentul de sus este închiriat unui domn.

i — Cum îl chiamă?

— D-l Henri. Atât ştiu. A p’ătit înainte.

— Stă în el?

— Nu, vine din când în cina.

— Singur?

— Singur.

— Dar ca su primcascâ pe nevastă-mca. Arată-mi ipartamentul.

— N-am cheia.

— Şi unde locuieşte el?

— Nu ştiu.

— Şi scrisoarea asta pentru el era?

— Fireşte. Dar ce ştiu eu? Duceţi-vă la comisar, eu sunt în dreptul meu şi habar n am.

Adevărat. Eram caraghios; bolborosi;

— Aveţi dreptate.

Am ieşit ca un om beat, clătknndu-mă. Nu înnebunisem, simţeam că mă tnmpesc. Mă temeam că voi ride şi voi- cânta în stradă. Tncă un minut aş. Fi căzut cu faţa la pământ, paralizat. M-am speriat că voi muri fără să mă răzbun. Am alergat spre casă.

M-am oprit în curte. Mă apropiam. De sigurar’1; nu mat puteam respira. Ar fi trebuit poate să t.

• mai înmi pe la contesă. Scrisoarea pe care i-o du* sesem, ei poate conţinea. Amănunte. Dacă m-aş duce? Nu. Intrai. Iza uni pândea, de sigur, întoarcerea. Îmbrăcată, îmi ieşi înainte. N-a fost nevoie să-mi’vadă chipul, ca să priceapă. Se opri şi îngălbeni. Găsi puterea şi curajul să-mi spu. Iă:

— Ce ai?

— Cum îl cheamă?

Şi i-am arătat scrisoarea.

— Linişteşte-te, o să-ţi spun tot. Nu sunt aşa de vinovată pe cât crezi

Vasăzică, nicio îndoială. Mărturisea’că epistola aceea era trimisă unui bărbat. Până să vorbească, eu tot mai sperasem! Şi-acum, în adâncurile sufletului, Întrevedeam putinţa ca. Adevărul să nu fie adevăr. Mi-aş fi dat vi aţa s o aud pe Izâ scoţând ţipătul inocenţei calomniate. Ea însă explica.

Spre! ruşinea naturii omeneşti trebuie să spunem: gelo-ia este cu desăvârşire trupească. Îi iertăm aceleia pe care o iubim mii de dorinţe adultere, numai să nu fie urmate de fapte: îi iertăm că a idolatrizat *un bărbat străin, dar să nu fi aparţinut lui; în s/îr- şit, scuzăm sufletul, dacă tr apul n-a fost complice. Deaceeâ femeile neagă faptul fizic, nu din pudoare, nu din r^museaiv. Nu din ruşine, ci fiindcă ştiu că ne pot recăpăta dicn credem în inocenţa cărnii.

Dacă, cu toată dovada sdrobitoare ce-o aveam în mâmi, Iza ar fi putut să mă convingă că n-a aparţi- uut material niciodată (o! laşitate a iubirii!) l-aş fi iertat pe cel căruia îi săruta gura adorata şi, cine ştie? poate dam vina pe mine.

— Înainte de orice, spune-mi numele lui.

— Sergiu.

— Ţi-e amant?

— Nu.

— A fost?

— Ascultă… «

— Nu ascult nimic. Da sau nu?

— Nu.

— Minţi ca o ticăloasă. Nu-ţi citii eu scrisoarea?.

— Lasă-mă să-ţi vorbesc. Vrei să-ţi spun?

M-am aşezat, am căzut pe un scaun şi am privit-o în faţă.

— Ştii bine că era să mă mărit cu Sergiu. Nu te cunoşteam atunci sau mai bine nu ştiam că te voi iubi şi ne vom căsători. Ţi-am scris pe vremea aceea. Cine mă silea? Nimeni. Mama visa căsătoria cu el; voia să-l forţeze împotriva vrerii familiei lui. A fost neprevăzătoare.

— Âi fost amanta lui înainte de-a-mi fi nevastăl

— Ştii bine că nu. Mai’te poţi îndoi? Bănuieşte- m& după căsătorie, eşti în dreptul tău, şi toate aparenţele te îndreptăţesc. Dar nu vesteji începuturile iubirii noastre. Poate am fost greşită apoi, dar pe atunci!

— Lasă trecutul, spusei, răspunde la prezent.

Schimbă manevra.

— Nu mai spun nimic, nu vei crede nici de prezent, ca şi de trecut.

— Bun. Am să-ţi ucid amantul, te previn.

— Ce importă! Parcă-l iubesc? Ucide-l, dacă vrei, bietul băiat. Vei avea remuşcări.

— Atunci d: j ce il tutuiai? de ce vorbe dulci? de ce sărutare?

— În ţara noastră, asta nu-i nimic. To:'. Tă lumea se sărută pe iţură.

A: >: mi-o ani aur. *, l-in-w.

Nu Mai stam gata să leşin. Simţeam că se urcă dt'p L'. Jmă la creer, mereu, zgomotos, ca valurile, voinţa de a şli tot şi forţa, să o silesc pe ea* să* spună. Iscusinţele Izei nu mă fâstâceau.

La ce să discut? Să pedepsesc, atât îmi râm? nea 'de făcut. Dar ce pedeapsă echivalează o crimă? În clipa aceea mi-aduc aminte vorbele maniei: „Dacă bi vreodată nevoie de un prieten adevărat, Constantin c acela".

Mă liniştii de-odată. Iza se înfricoşa. Începuse să Înţeleagă ce poate face mânia unui bărbat. Căută cu privirea pe unde ar putea scăpa' sau pe cine thema în ajutor.

— Ce vh? i să faci? mă întrebă.

Servitorul veni.

— Aleargă la d-l Constantin Ritz şi roagă-l să vin» îndată aici. Am mare nevoie de el.

Când am rămas singuri:

— De ce l-ai chemat pe Constantin?

— O să vezi.

— Nu vresj să stau cu voi doi. O să mă asasinaţi…

Dădu buzna spre uşă. Numele de Constantin o: speriase irai rău ca toată mţnia mea.

O apucai de braţ, i. —am pus m^na pe r^că şi i-am spus rece şi hotărit:

— Dacă Încerci să ieşi ori să chemi pe cineva, te' strivesc cu picioarele. Am totte dovezild Sunt în dreptul meu. Stai şi aşteaptă.

Şi am împins-o spre di van, pe care a căzut cr moai'fâ.

— Reau să dau ochii ca mama.

— Voa» ă-tc lui Dumnezeu să nu vie.

—! r-. Bnnccşti o femeie fără de apărare. Eşti un laş.

Ciuviiit! Toate simţimintelo care mă frământau de un ceas zburară şi le luase locul un dispreţ imens.

— Vrei scandal cu tot dinadinsul? întrebă în’r un târziu Iza.

N-am răr. Pur*:».

— E incn timp su ocolim;. N

Sergiu îi scriam. Am zis aşa, ca să înlătur bănuielile tale. Nu sunt atf t de proastă să mă trădez îndată.

Tăcu şi apoi iar:

— O să ne despărţim, nu-i aşa? Nu mai puteni trăi împreună. Trimite după mama; lasă-mă să plec cu ea şi jur că-ţi voi > spune numele amantului meu.

„Amantului meu!“ Ea rostea vorba asta? Şi mie mi-o spunea? Credeam ca mi se face inima ţăndări.

— Da, am un amant şi-l iubesc, numai pe el il iubesc! Dacă ai şti cine e!

Uşa 50 deschise. Era şi vremea. Constantin venise. La vederea lui, ea îngălbeni şi mai tare. C’ rr petrecuse. Oare între ei doi?

— Nu sunt pentru nimeni acasă, porunci servitorului.

— Ce este? întrebă Constantin.

— Doamna are un ibovnic; ştiai?

Constantin nu răspunse. I-arătai scrisoarea.

— Ştiam, glăsui el, citind numele de pe plic.

— Îi ştiai numele?

— Da.

— De aia nu mai veneai pe aici? ’

Dădu din cap că da.

— Iartă-mă că te bănuiam. Doamna pretinde c& tu îi făceai curte.

— Doamna se înşală.

— De ce nu m-ai informat?

— Fiindcă maică-ta mă rugase să-ţi respectăm fericirea, chiar iluzorie. Dar doamnei îi spusesem ce trebuia să-i spun.

— Ce mă sfătuieşti să fac?

— Să te desparţi de doamna cât mai repede.

— Şi amantul?

— Asta-i treaba mea.

— A ta?

— A mea.

— Atunci nu mai e nevoie să stau eu aici, zise Iza şi se ridică, arătând o mare nepăsare. Pot pleca?

— Când vrei.

Între: în odaia ei şi se; neviisc.

Constantin îini strfnsc r.’/n;!!?!; i ne îmbrăţişarăm.

— Să nu plece ptnă nu mă întorc, zise el. Nu stau mult Ht trebuie să vorbim. Mă duc la Sergiu. Unde locuieşte?

.

— Aproape: strada Penthidvre.

— Cât despre tine, nici slăbiciune, nici iertare; al ’de furcă cu un monstru, să ştii.

Am rămas singur. Cât de mult ne pot ajuta, În asemenea împrejurări, prezenţa şi fermitatea unul prieteni Neputând smulge săgeata ce mă rănise, o întorceam în rană, mă trudeam cu suferinţa mea, mă Îmbătăm cu nenorocirea mea. Înţelesei deliciile durerii, pasiunea martirului, dispreţul faţă de călău. Să zoi despart de iza, s^o dispreţuesc, s-o uit, şi vieţuiesc între muncă şi copilul meu, mi se ţ’S’V’. A ci sunt în stare s-o fac.

Constantin se ivi iar. 1

— Nimic nou? mă întrebă. ’

— Nimic.

Fără îndoială că Iza îl văzuse, prin fereastră, venind, căci se ivi şi ea îndată. Nu fusese niciodată mai, frumoasă. Îmbrăcată cum nu se poate mai elegant, ţinea în mfmile înmănuşate o geantă de catifea în care îşi luase, de sigur, toate giuvaeticalele. Ce plăcut mi-era, adesea, s^ îmbrac chiar eu, să-i aleg hainele care-i stăteau mai bine, pentru ca toată lumea s-o găsească frumoasă.

— Am să trimit să-mi ia toate lucrurile de aici.

Şi se îndreptă spre uşă şi plecă, tot aşa ca şi cuirt ar fi făcut actul cel mai simplu.

XL.

Dar nu era cu putinţă, visam: era-nevasta, iubirea, numele, cinstea mea care pleca aşa! Cumj ca gn- sea că este firesc să-ţi laşi casa, copilul şi pe mine şi. Să nu ne mai vadă! O uşă îinchisă, şi s-a sfârşit cu jurămintele, datoriile, cu familia, trecutul, viito- tuI, dragostea! Tot ce ne spusesem, moft! Ea era liberă. Avea să treacă pe stradă, să lie admirată, urmărită, iubită!

— Unde se duce? am spus c4nd a dispărut.

— Ascultă, rosti Constantin, privindu-mă, încă nu ştie nimen?. Dacă nu poţi trăi fără ea, spune, o chem şi rămâne totul o taină între noi trei. Nu vei fi cel dintâi bărbat care pune amorul mai presus de demnitate. Dar niciodată dojeni, • răzbunări, regrete. Nevastă-ta a avut cinci amanţi, din câţi ştiu eu.

— C. Spui tu?

— E cea mai vicioasă fiinţă, pe care-o cunosc.

— Cinci amanţi! Şi numele lor?

— Doar n-o să te baţi cu ei toţi. Toată lumea îi ştia piu-tarea, afară de tine. De douăzeci de ori era r i-ţi spun; dar adevărul felul ăsta nu se spun, dec _ când evenimentele! le dau pe "v în odaia asta, am ameninţat-o cu dovezi în mâna. Din prietenie pentru tine. Şi ştii ce mi-a răspuns? „El să şi vadă n-’iir crede.

— Dar de ce-l înşeli? E tfclăr, e frumos, e celebru, te face bogată şi fericită.

— L-am înşelat cu d-ta? Nu; lasă-mă să trăiesc cum vreau, sau denunţă-mă, îmi faci poate ur. Serviciu".

— CÂnd asta?

— De cfad s-a întors Sergiu. El â fost cel dintâi… Şi el a rămas ibovnic, nu de alta, ci pentru că eo afacere.

— Uhnează, ucide-mă.

— Da, te ucid, cum aş vrea şi eu să fiu ucis, dacă aş fi supus la asemenea chin. Fiindcă noi suntem oameni de onoare, iar cinstea, valoarea şi viaţa nosttă nu pot să fie veşnic prada fanteziilor ticăloaselor acestea; fiindcă un bărbat cinstit trebuie să spună fără de lacrimi, fără ruşine: „Am gonit-o pe nevastă-mea, care era o destrăbălată şi o las să-mi prostitueze numele. Contesa Dobronowska a fost măritată cu un tâmpit, nobil şi bogat, pe care l-a ruinat, îndată, lja părăsit şi el a murit într-o casă de sănătate. Un general rus i-a urmat contelui, ln- tr-^o zi, prinzând-o cu vizitiul, i-a tras un toc de bătaie şi a gonit-o. Asta e soacră-ta. Ginereie contesei, de care tot pomeneşte, bărbatul fie-mi, al celeilalte fete, e om de treajbă. Dar n-are niciun fel de relaţii cu soacra, căreia fe-a dat<fefiumâ de bani, pe care a şi păpat-o repede. A. Vrut s-’o ia pe Iza şi s-o mărite. Mama s-a îknpotrivit, fiindcă visa ca să-şi refaci averea prin ea. Când a fost la Petejrsburg, spera sk> vândă prinţului moştenitor Acela a dat-o afară. Au. Dus mizeria la Varşovia până au cunoscut pe Sergiu, ’ un naiv ca şi tine, care ar fi luat-o pe Iza de nevastă, dacă-l lăsau neamurile. Era Iza complicele maică-si? Nu ştiu, dar aşa cred. Tânărul şi-a vândut caii, giu- vaerurile, mobilele, ca să le dea bani.

„Tu seri ai, erai amorezat. Ea, ostenită, ruşinată poate, ţi-a scris Sntr-o zi că vrea să fie nevastă cinstită, departe de mă-sa? Cred că era sinceră. Femeile sunt în stare de orice, chiar de fapte bune. Poate că dacă nk> lăsai slobodă de loc, i-ai fi învins instinctele rele. E îndoelnic însă; avea o tradiţie de v rasă. Cu ea poate ai fi scos-o la capăt, d ui mai era şi mă-sa.

„Major, stăpân pe faptele sale, Sergiu sa întors la Varşovia, a aflat de căsătoria cu tine, i-a reproşat contesei şi a spus că-i iubeşte necontenit fiica. Contesa a văzut ce pierduse şi şi-a propus să câştige prin adulter, ceea ce pierduse prin disătorie. I-a scris atunci în poloneza. Izci. Apoi contesa s-a stabilit la Paris, unde aveau loc întâlnirile fie-si cu Sergiu. Diamantele şi smaraldele trimise de soră-sa de la Sergiu erau. Toate astea le ştiu de la Sergiu sau de la. Colegi de-ai lui de la ambasada rusească. Acum pricep răceala tatei şi a soră-mi f^ţă de ne-vastă-ta.

„Felul ăsta de femei nu este pe pământ pentru bucuriile vieţii casnice. Să le cânţi, să le pierzi, să le mulezi, să le iubeşti, da’, dar nu se iau de nevasta. Născute pentru plăcere, cucoanele astea naau al ă lege decât capriciul lor. Căsătoria e un galantar poi. — tru ele. Nu le pasă nici de clasa, nici de mintea, nici de vârsta adoratului lor. Să strălucească şi să domnească vor. Sunt ca suveranii, fată de care toată aclamaţiile sunt bune, din orice gură ar porni. Cu cât vine mai de jos tămâia, li se pare mai parfumată. Pentru o femeie frumoasă, un bărbat frumos nu e de loc admirator ori amant, o un egal, e un vrăjmaş. Nici omul celebru nu le convine, fiindcă ele vin după el în glorificarea viitorimii. De aceea preferă un tâmpit, să-l stăpânească, să-l ţină în lanţ.

„În primul mom&nt, ea a vrut să tăgăduiască. Apoi nici atât. Se duce la Sergiu, care este arhimilionar. Înţelegi! Liniştea în care o închideai, o aureai, nu era un cadru vrednic de frumuseţea ei. Ea visează celebritatea Aspasiei, a Ninonei. Dar va fi pedepsită, şi eu i-am găsit pedeapsa! În loc să-l provoc pe Sergiu şi să pun în joc. Viaţa ta şi a lui, i-am spus tot ce &a petrecut aici şi ce fel de femeie este ea. El nu mai vrea sk) vadă, mi-a jurat şi îşi va ţine vorba. Femeiuşcă ta va fi nevoită să trăiască cu mă-<” ’: ~ Sergiu n-are sa ie mai dea niciun gologan. şi eu?

— Tu, tu îţi vei da copilul soră-mi, ca să-l crească şi vei pleca la Florenţa sau Roma, ca marii artişti când au o mare durere. Am să te însoţesc, ca să nu-ţi zbori creierii şi când îţi va trebui o femeie, ai s-o cumperi cu cât merită. Odată vindecat, ai să te întorci la acei care te iubesc cu adevărat.

— Fac cum vreţi tu.

— Astă seară dormi la mine. Mâine plecăm în Italia. Să ne facem bagajele.

XLI.

Avem toţi destulă putere în noi, a zis un moralist, ca să suportăm nenorocirile altuia. Acestei forţe şi poate tainicei plăceri ce o simte cineva mângâind, îi datora Constantin avântul şi voia bună cu care el făcuse satira şi portretul Izei. Adevăr adevărat, dar care îmi ardea rana ca lin fier roşu. Această cauterizare era cel mai bun leac pentru cazul în în care mă găseam, dar operaţia era grozav de dureroasă.

Eram căsătorit sub regimul separării bunurilor. Notarul meu, prevăzător, ţinuse la clauza aceasta.. N-avem deci de dat Izei socoteli, fiindcă ea nu adusese nimic. Evaluai toate mobilele odăii ei, care nu voiam să se amestece cu «Mia ti viaţă. Suma fixată de expert o încredinţai lui Constantin. Fiecare din obiecte era un suvenir şi o durere. Băutoarea suri-

<iea în mijlocul ruinelor acelea cu nepăsare a tot ce se ştie Am plătit şi concediat servitorii, care toţi ajutaseră pe nevastă-mea să mă înşele, de la Nou- nou începând. N-am făcut nici aluzie la complicitatea lor. L-am trimis pe copil, cu lucrurile şi jucăriile lui, la d-na de Niederfield şi marea singurătate se mai mări în juru-mi. Amurgea; se îlntuneca în odăile în care fusesem aşa de fericit cu două. Ceasuri mai înainte,

1D eodată se auzi clopoţelul. Iza se întorcea. Avea ■ceva de spus! Era să deschid uşa. Veneau hamali să caute bagajele unei doamne care le aştepta în aleea Marbeuf. Le-am dat ce cereau şi mă uitam cum trec cuferele ca nişte sicrie. Când oamenii aceia plecară, suna ora opt.

— Haidem acum, zise Constantin, nu mai aivem ce face aici. Am să trimit după bagajele tale.

N-am răspuns şi am plecat. Greu mi-a fost să cobor scara; ameţeam, picioarele mi-erau ţepene şi în- ■gheţate; nu vedeam unde calc.

Am intrat intr-un birt. Cina isprăvită, Constantin mă duse la el prin bulevarde. Mă uitam la oameni, ca şi cum nu făceam parte dintre ei. Mi se părea că locuiesc o ţară de umbre, umbră şi eu. Din când în când, numele mamei îmi izbda inima.

Constantin îmi dădu patul lui, dar nu ip-am culcat. Mă plimbam în lung şi în lat.

— Dacă am merge la tata? zise el, văzând că nu pot să mă culc.

— Nu astă seară, nţâine.

M-am întins pe un divan. Am aprins o ţigară şi ■nvam silit să privesc necontenit într’un punct, pe perete. Ochii mi se împierdelară, căzui într-o nesimţire, care nu era somn. Aşa am stat până la 5 dimineaţa. Am deschis ochii cu încredere, ca ih fiece zi; încercam să dorm. Deodată văzui realitatea; se mări, se apropie de mine, se aşază la căpătâiul meu, hotărâtâ să mă mai părăsească. Inima îmi izbucni; mi-adusei aminte! Sării în picioare.

„Cum! auzeam ca nişte urlete în urechi, cum! Un om ţi-a răpit fericirea, onoarea, viitorul, şi tu-l laşi liniştit? Pedeapsa dată nevestc-li, deşi a găsit şi chibzuit-o un om de treabă, c o laşitate. Şi ţt-ajunge atât! Dar Constantin, ca soldat, tot aşa ar fi făcut pentru el? Dacă i-ai fi luat pe soră-sa, nu te-ar fi ucis? Ori eşti fricos?

— A, nu! eram nebun ieri!

Şi, neştiind ce oră este, pomii spre strada Pen- thievre. Găsii degrabă casa rusului bogat şi risipitor.

Suna ceasul opt. Valetul nu vru să mă anunţe stăpânului; stăruiţ, spunând că sunt afaccri grave, de familie, că veneam din străinătate. FuK introdus într-un buduar plin de flori, ca de femeie.

Primul lucru ce-mi izbi privirea fu, Între două ferestre, bustul de pământ ars al Izei, când ca avea 14 ani; şi pe care spusese că-l dăduse sorâ-si. Ia vederea lui, luai grătarul din sobă şi sfărâmai bustul în bucăţele.

Stţrgii’ se ivi* şi văzu ciuda privelişte. Mă cunoştea, -desigur. Înţelese şi aşteptă în pragul uşii. Poate se temea că-l voi; izbi şi pe el, dar, din fericire, am pus fierul la loc.

Sergiu era un tânăr voinic, cu figură sinceră şi deschisă, nici urită, nici frumoasă, boier în toată fiinţa sa.

Spusei numele meu.

— Ceea ce s-a stabilit între prietenul d-stră şi mine nu vă convine, d-lc? întrebă el.

— Mi-am schimbat părerea.

— Dar nu -trebuia să spargeţi un obiect, care nu vă aparţine.

— Bustul ăsta? strigai.

— Era proprietatea mea. L-am plătit cât merita şi sunt aci acasă la mine. Spuneţi-mi scopul vizitei d-stru şi retrageţi-vă.

— Să vă ucid, d-lc.

— Foarte bine. Dacă sunteţi tot atât de grăbit ca mine, să fiţi la ora 11, cu martori, în pădurea_Saint- Germain, la grilajul terasei. Arma d-talc va fi a mea.

Sună. Valetul apăru...

— Adună rămăşiţele bustului acela, ^răi Sergiu, şi aruncă-le.

Apoi, snlutându-mu. Intră în camera

Mă pusesem îântr-o situaţie falsă şi ridicolă, dar dasem o haină firească frământării mele cumplite. L-am găsit pe Constantin, care mă căuta pretutindeni şi i-am spus tot.

— E o nebunie, dar tot aşa aş fi făcut şi eu. Du-te dej sărută m. Îna tatei şi sărută-ţi copilul, eu mă duc după încă un martor.

La ora ştiută mă aflam la Intâlnire. Alesesem sabia. Sergiu o mânuia mai bine decât mine şi mă cruţa. Când am băgat de seamă, mi s-a urcat sângele la cap şi ţinând sabia ca pe o lance, m^m repezit năuc la adversar. Căzu. N străbătusem.

— Lovitura nu prea este în reguulă, rosti el ferm. Dacă mor d-le. Să ştiţi că aş fi fost nemângâiat să-ţi fac vreun rău. Dacă trăesc, nici odată nu va mai fi nimic între mine şi persoana aceea. De altfel^ ea a şi fost înştiintată.

Leşină. Fu dus la castelul du Val şi noi ne întoarserăm la Paris.

— A ieşit bine, grăi Constantin îmbrăţişându-mă. Eşti mai uşurat?

— Da.

— Să sperăm că vine şi celălalt. E un om nobil. Tu eşti victima şi el păcălitul.

Acasă la Constantin ne aştepta o epistolă;

„Fiindcă am ajuns aici să nu mai ascundem nimic. Felix nu este copilul tău. Dărmi voie să-l iau de unde este şi nu vei mai auzi vorbindu-se nici de el, nici de maică-sa.

Jzabelle Climenceau născaiâ Dobronowika

Îi d idui scrisoarea lui Constantin.

— I linte, rosti el, ştii prea bine. Se înşală în socotc’,: vrea să se răzbune pe tine. Dar? iâscur<î Dobrurtowska c o capodoperă. E caraghios.

— Să-i spui cucoanei aceleia că păstrăm copilul şi că plecăm.

— Iar tu, fii liniştit. Felix va stu la soră-mea, unde nevastâ-ta m- va rir? ’*e. La drunv

Singele vănsat mă uşurase. Aceeaşi uşurare aş fi almţit-o vfizând curg ind sângele meu. Aveam nevoie de o faptă bărbătească. Dacă nu l-aş fi provo- . Cat pe Sergiu, l-aş fi provocat pe ti miri cino. Enua mulţumit de mine. Aveam senzaţie că Iza fusese " azvirlită violent din • v iaţi mea, pe' totdeauna. Ml se părea că a; pbtea ramvifila Partaj că aş putca-o fntllni pe femeia apeea. Mi se tntimplase ceca ce ae lntimplase şi altora, mai iluştri chiar. Îmi râmi- neau sănătatea, munca, ' gloria, conştiinţa, stima ţ. I amiciţia oamenilor cinstiţi. Mulţumită lui Dumnezeu, greşeala unei femei nu răsturna lumea. Soarele, primăvara, florile arta, tinereţea, frumuseţea, ptaă? i dragostea existau tncă. Talentul meu poate că avusese nevoie de o 2guduirc tare ca'si devină geniu. Ce-ar fi făcut Michel a_ngolo în locul meu? Ar fi dat din umeri şi ar fi, făcut'o capo ioperă.

— De ce sări deranjez pe Constantini spusei d-lui ftitz. Mă simt tare. Am fost îndrăgostit da o fată frumoasă; a fost a ipnţa şi a ifttirU într-un fel aşa ca >5 no regret. Îmi rei^u viaţa, ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic. Am să stau cu. D-strfi. Fiica d- «tr/. Îmi va creşte copilul. Voi*, munci acum. Cu igl mai. Mare libertate. J

— Tot ax fi bine să pleci. Durte la Roma, N-ai. Fost niciodată şi ţi-ar folosi enonn.. Daci n-aţ, fi bătrin şi ostenit te-aş întovărăşi eu.

XLIIL o

Am vizitat Milano, Veneţia,: Ferrara, Bolonia, Pisa, Florenţa.

Constantin era incţntât de mine. Îi explicam, epocile, arhitecturile, monumentele şi curiozităţile. Despre Iza vorbeam iar, ca de^p străină. L-am ti – trebat, tot conversând, despre multe amoruri ale ne- vesle-mi şi numele amanţilor. Mi le-a spus fără tea-, mă, atât de completă. I se pă. Sa vindecarea din. Le ştia chiar de la ei, fiindcă nu î crezuseră obligaţi la tăinuiri, faţă de asemenea femeie. Din' cinci barbeţi cărora le aparţiiţuse, unul singur fusese Îndrăgostit odată. Celorlalţi Îl se oferise, căd lor Ou i-ar fi trecut prin minte că o femeie de 20 de ani, măritată cu un bărbat de 28, ar umbla după ei. Unul din accştia avea 46 de ani, cel mai bătrân 60. Iza nu colecţiona decât celebrităţi. Stranie plăcere pentru o femeie cu închipuirea dezonorantă, de-a putea să-şi spună, când se vorbea înaintea ei de un om superior: „Ştiu cum e. L-am văzut la picioarele' mele, modest, umil, încurcat poate”.

Iată-le numele: lordul Affenbury, orator englez, celebru pentru duh şi elocinţă; Gautelot, savantul elenist, falsul ghebos, cum i se zi-ea. Apoi Hatter- mann, compozitorul, Tartin pictorul şi. Jean Dax, toate specialităţile.

XLIV.

Cu cât mă apropiam mai mult de Roma simţeam că vream să încep a lucra. Până atunci luptasem cu contemporanii mei, pe care nu era greu să-i întrec într-o artă aşa de puţin cunoscută şi cultivată ca sculptura, în Franţa. Studiam şi admirasem antichitatea în muzeele noastre, ih reproduceri şi gravuri.

Mă zoieam să sosesc la Roma, ca să mă cufund în apele calme ale reculegerii începeam să simt nevoia de a fi singur. După 24 de ceasuri de şedere în cetatea eternă m-am crezut salvat. În jurul meu se aflau lucruri în stare să consoleze inima într-o. Viaţă de patru ori mai lungă ca a mea. Durerea. Mea personală mi se păru. Strimtă şi meschină faţă de toate splendorile de-acolo. Scrisei d-lui Ritz, ca să-i mulţumesc de sfatul ce mi-l dase. N pofteam şi vină şi dânsuL Proiectam ca la 20 de ani; mă pregăteam sincer"şi hotărî! să-mi reîncep -. Viaţa. Lucrurile mele erau mai cunoscute, mai preţuite în Italia ca în Franţa. De la sosirea mea la Roma, âu venit la mine, cu sinceră admiraţie, toţi tinerii pentru care eram maestru, deşi nu făcusem studii oficiale. Am fost sărbătorit. Vizitam monumentele cu o ex- cortă de discipoli voluntari. Ei se ocupară de instalarea mea, îmi găsiră un atelier central. Mă rugară să r&mân la Roma.

Constantin se mira că are de prieten un om attt de remarcabil. Amorul meu propriu era satisfăcut. Gloria avea să mi răzbune de dragoste. Atât mai rău pentru femeia care nu văzuse şi auzise ce a- veam în mine. Dar ea murise în cugetul meu; se isprăvise.

Noii’ mei prieteni ştiau de adevărata cauză a depărtării mele de Paris? Simpatia lor era sporită cu nevoia de a fi susţinut şi întărit? Cred, fiindcă nici- unul nu mi-a pomenit de nevastă-mea şi toţi mă ştiau căsătorit, cum ştim, în lumea noastră de artişti, care este Viaţa intimă a confraţilor..*

Constantin, chemat de serviciul lui, se hotărî^ să părăsească Roma, dar jură că se va întoarce.

XLV.

Nerăbdător, îmi pregăteam, uneltele, îmi suflecam. Mwmefle, ca pe vremuri. Vai! lucrul nu e un rob, supus la prima chemare; inspiraţia nu. E, ca o curtezană, gata să zâmbească.

T.inifl» mfşr&rfif, gesturile, atitudinile pe care le găseam uşor în entuziasmul tinereţii, in'bucuriile fecunde ale amorului, îmi erau acum rebele şi ostile. Ochiul nu mai vedea, mina nu mai ştia. Stăm zile * întregi neclintit. Inima golise creierul- şi ajunsesem la neputinţa spiritului.

Veneau tinerii:

— Maestre, ce ne vei da? Aşteptăm.

Le spuneam că lucrez greu. Că trebui să cugeţi mult, ca să lucrezi hine. Le făceam teorii de artă, de estetică. Apoi mă duceam la ei acasă. Le priveam încercările. Erau incorecte, dar veneau din incre le- rea lor. Inima mea avea nevoie să se topească într-alta. Aş fi vrut să strig, să j ling, să cad în braţele vnunuia. Unul dintre tine i îmi arătă o figură pe care o terminase, capodoperă de graţie şi de gust, de mişcare şi de proporţie, Fata cu ciorchinii, premiată apoi la Roma. Gelozie şi ură am simţit. Era să iau un ciocan şi să sfărâm marmora. Un nor trecu peste ochii mei. Avui puterea să mă stâpinesc şi am întins omului o mină asudată.

— E una din cele mai frumoase lucrări pe care le-am văzut. Va avea un mare succes.

Am inccrcat zece subiecte, dar n-am terminat niciunul. Acea femeie, ticăloasă îmi furase iniipa şi geniul.

XLVI.

Constantin nu se întoarse. Viaţa pariziană îl prinsese. Totuşi, mă ţinea la curent cu faptele Izei. D-l Ritz, neştiind în ce stare mă aflu, ind îi scria lui fiu-său, nu-i pomenea de ca, la Roma. Constantin mi informa. El mă socotea vindecat.

— Când Iza aflase de plecarea mea, fusese furioasă. Reclamase împotriva d-lui Ritz că-i ţine copilul cu sila. 11 rugase pe d-l Dax, fostul amant, să-mi intenteze proces. Acesta nu primise şi luminase Parchetul asupra ei. Judecătorii fusese inconruptibili. Când ea fusese pe la dânşii-

Instalată la maică-sa, trăia simplu, se îmbrăca în haine de fetiţă şi părea de 18 ani. Nu se arătase" niciodată aşa de modestă şi de decentă. Constantin

- o urmărea şi o supraveghea. Nimic de zis.

Pentru mai multă siguranţă, Sergiu părăsise Parisul. Era foarte îndrăgostit de Iza; era aproape tot aşa de nenorocit ca mine. Dorină să-şi ţină cuvin tul se depărtase. Ea avea bani mulţi de la el, Dezordine în simţuri, ordine în socoteli, lucru care nu este rar la femei. Despărţirea noastră făcuse* zarvă. Eram cunscut, ea era frumoasă. Adevărul se răspindise iute, cu toate spusele contesei şi fiică-si. Femeile cinstite le închisese uşa, în jurul lor rămăseseră numai bărbaţi.

xlvn

„Noutăţi! îmi scria Constantin. Nevastâ-ta şi mai- că-sa au dispărut, după ce şi-au vindut mobilierul. Te poţi întoarce liniştit. Nu se ştie unde sunt. Dar! n nidun caz nu s «u dus după Sergiu. Am primit o scrisoare de la el: este la Petersburg şi se însoară**.

La vestea plecării Izei, nu ştiţi ce mi-a trecut prin cap! Mi-am zis că se dieşte, că se poartă aşa de bine ca să mă convingă de pocăinţa ei, că încă mă iubeşte, că are să vină să mă găsească şi că are să-mi ceară iertare. Inimă omenească!

XLVIII.

Am pretextat o vânătoare la ţară şi n^am dus la Civita Vecchia, convins că Iza are să debarce acolo. Opt zile am stat pe ţărm, cu friguri în suflet şi În trup, căci simţurile începuseră să-şi amintească şi să dorească. Dacă ea vine, intr-un. Avint şi-mi «pune că mă iubeşte, uit tot. Nu vom mai pomeni de ce-a fost. Trecutul va fi mort. Să fie aci, s<> duc cu mine! Zică lumea ce o vrea!. Voiv. Fi cel dintâr care iert? Femeia a greşit, bărbatul a suferit; femeia se căieşte, bărbatul iartă. Totul e dragostea, să simţi c& trăieşti şi că dai viaţă altor fiinţe, fictive sau reale. Vine! O simt! O văd! E colea!

Ea nu veni. Dar poate c-a venit pe pământ, Ia Borna. Mram întors la Roma. Nimic!

XUX.

întors la Roma văzui că sunt la capătul puterilor. Nu mai voiam decât să depun povara (nea grea cu care destinul îmi Incărcase inima şi minteja.

Aţi văzut, de sigur, un animal sălbatic surprins ’de vânător, atins de plumb, ţâşneşte, aleargă şi piere printre copaci. Dacă ai putea să-l urmăreşti, ai vedea după o vreme că se opreşte, mai face câţiva paşi, apoi i se moaie picioarele. Văzându-se singur, • se tirăşte ptnă la o vizuină. Acolo suferă şi moare în taină.

Cu animalul ăsta rănit mă asemănam. Ceea ce socoteam că e putere, în prima căldură a luptei, erau friguri. Rănit adine, trebuia să mă resemnez a muri ctt mai simplu posibil. Am închis dar uşa casei tuturor făpturilor vii şi fericite, la tot ce făcea parte din umanitatea cu care nu mai aveam nimic comun. Zile întregi stăteam îngheţat şi mut, cu privirea pierdută în g Ind un.

Unde putea să fie? De ce părăsise Franţa? Spre care zare dusese \ * aţa ei şi-a mea? CU timp. Respirase aerul pe cre-l respirasem amândoi era încă a mea. Fusesem prea bun. Ar fi trebuit s’o arestez, s’o condamn, s: o închid; să mă răzbun în sfârşit. Fără’ fndoială, aşteptase catva timp să mă întorc. Era sigură c o iubesc; ştia că nu pot trăi fără ea. De unde 5*0’ iau acum? Avea iar amant? încă unul!

Făcusem rău urmând sfatul lui Constantin. Ce-i păsa lui de mine acum? Dar mama îmi spusese’să mă adresez lui. Mama! de ce mă născuse? Din pricina’ păcatului ei nu mă putusem itnsura cu o fată cinstită. O familie cinstită nu m ar fi primit. Biata mamă! Murise de supărare! C^nd o dojenea pe ne- vastă-mea, aceasta, care-i ştia trecutul, îi răspundea, de sigur, că nare drept s’o certe. C’t trebuie să fi suferit! De-aceea tăcea.

Dacă m’aş întoarce la Paris? Mi-aş creşte copilul; el m’ar consola! La trei ani, ce ştie-el? Şi ce pot eu pentru el? Nu-i lipsesc; jucăriile îţi ajung. Şi parcă-l iubesc, c*: nd e leit. Mă-sa? Mai bine să nu-l văd. Poate că şi tata tot aşa m’a primit. Cine ştie daci emai vinovat decât mine?

De ce s’o aştept? De ce nu i-aş ieşi eu înainte? Se spune că. Sinuciderea este o crimă; nu-i adevărat Este dreptul omului, ctjid sufere peste puterile sale.

LI-,

Mi se năzărea Iza în toate atitudinile pasiunii. N’aveam nevoie să-mi aduc aminte, ca sŞ ghicesc ceea ce nu văzusem. Atunci, tremurând din to* trupul, acoperit de o sudoare rec& mă daml jos dinţat ■gata să sfărâm totul în juni-mi, ca să sperii şi să izgonesc vedeniile.

’ De câte ori – am deschis fereastra, noaptea, ca s& Hă asvarl! De câte ori mi-am apropiat briciul de g;; t! De câte ori mi-am descoperit pieptul, la oglindă, ca să-mi aleg locul unde să lovesc! Moarteaune- ori nu uu se părea suficientă: nu era destul de dureroasă pentru minia de care fierbe am. Voiam un supliciu. Aş fi vrut să sfărim şi să aud oasele tros- nindo-mi! -

Şi pv ucideam. Vrei să pujci, să ieşi violent din lumea asta în care. O fr.7\: pi şi te opreşti pe pragul celeilalte. Nici speranţa secretă a consolării, nici teama instinctivă nu te opresc, ci imposibilitatea de a muri. Doreşti moartea ptnă la spasm, la exasperare, la frenezie; o mină te împinge, o mină te reţine. Nu mai trăieşti, nu mai mori!

LDL

J

Trebuia totuşi sa iau o hotărfre: să trăiesc şau să mor. ".

Intră seară – trecuseră trei luni de când nu mal văzusem altă fiinţă_omenească afară de servitor – m-am hotărit să mă arunc brusc 3ki -. Viaţa celorlalţi M^am dus la teatrul Apollon. Sala este plină, orbitoare de lumină, de diamante şi de umeri gen. In-tsi am ameţit. Unde mă aflam? Ce erau toţi oamenii accia? Automaţi?

M: am plimbat prin coridoare până la ridicarea cortinei. Doi elevi de la Belle-Arte mă întâmpinară. N^am ştiut ce să le spun. Îi priveam năuc, nu înţelegeam ctj spun. Mi se păreau ciudaţi, îmi venea sS-i pipăi. I-am părăsit, ca să nu fac vreo prostie.

Mi-am ocupat locul. La primele note mi-a venit să ţip, apoi să-mi mp hainele şi să dansez jocuri obscene despuiat, în mijlocul sălii. Îmi auzeam sângele Iţ urechi, – parcă aş fi avut un torent în cap. Stringeam. Dinţii şi pumnii, ca să mă stăpinesc.

În faţa mea un t. Ţnăr şi o tinără şopteau şi îşi. Ztmbeau. Nu-i lăsam din ochi.

— II omor pe omul ăsta! îmi ziceam.

Şi toată făptura mi se prăvălea cu un răget lăuntric către inocentul acela, care nu-mi bănuia nebunia şi şoptea mereu. De ce era aşa de fericit?

Vecinul din dreapta dădea din cap, cel din stingă se chiondărea la loji. Mă gtndii să-i rog să mă supravegheze; dar mi-aş fi trăit nebunia. Şi mereu îmi ziceam:

— H omor pe omul ăsta!

Ce să fac? Orchestra mă exaspera. Mă smulsei din loc, murmurai către vecin:

— Pardon, domnule, şi străbătui sala.

Nu cutezai să privesc nidun obraz din cele care se îndrepta să vadă cine deranjează aţita lume. Mă (M> să mă strâmb la ei şi-o să-i insult.

Ajuns în odaia mea, rn^am rostogolit pe pămint, şi am rămas pe podele până în zori. Când nrâm trezit, dudtiam, aveam friguri. Am chemat un medic, care m’a întrebat ţi de obiceiurile mele din trecut. I-am spus cum am trăit, că venisem la Roma după o mare supărare care îmi dezorganizase viaţa, îmi prescrise umbletul, munca regulată, o hrană u- şoară, distracţii şi femeie din când În când, fără dragoste. Mă sfătui să am răbdare, să uit, sfl nu mai am suflet şi să petrec.

UJL

Vă miraţi, cum mă mir şi eu, de luciditatea eu care vă povestesc această -perioadă a vieţii mele. Era În mintea mea turburarea şi bezna dintr-un vis rău. Astăzi, şi mai ciudat lucru, sunt calm. Nu mai am nici temerile, nici simplul mijloc definitiv, de o realitate care tortura -. Viaţa-mea şi-mi mărina judecata. Mi se pare foarte simplu cum să fi făcut te-am făcut. Dar ptnă să ajung aici m-am împotrivit, nmm adresat muncii, rugăciunii, prieteniei, singurătăţii, sinuciderii, ştiinţei, credinţei, în/sfirşit căinţei aceleia care mă ofensase şi rănise. Natura, cu o mişcare irezistibilă, udgaşă, m-e liberat dintiso- dată de demonul care mă obseda. Crima im liniştit, însănătoşit. Mi-am redobândit voinţa după cum yi dovedeşte această istorie. Sunt gata să lucrez, şi, dacă mi-e dat să trăiesc, cred că voi: *, uita această parte a vieţii mele, care nu era potrivită cu mine. Intr^un cuvânt, când mă cercetez, când mă judec, mă socotesc cu desăvârşire nevinovat.

Cazul de legitimă apărare nu există nuţnai pentru corp; există şi pentru moral. Am fost atacat, insultat, rănit în Sentimentele mele cele mai sincere şi mai respectabile de o făptură căreia numai bine U făcusem.

Din această creatură pe care am iubit-o pţnă la turbare, sufletul, inima, mintea mea n-au păstrat nici cea mai mică urmă. Când voi., arunca pe’ hârtie ultimul cuvânt care o priveşte, va fi cu totul ieşită din trecutul meu şi nu mi-o voi: ; mai aminti. Fiecare din paginile acestea au îndepărtat de mine cum- plitelel întâmplări. Von. ZSmbi de-acum naturii, mimrii, amiciţiei, vieţii, divinităţii pe care am blestem mat-o adesea. Inii iubesc fiul care îmi era indiferent şi era să-mi devină odios. Respir, înţeleg, simt vin* decât, întrain cuvânt de când am sfărimat capul • şarpelui E mult adtivăr în proverbul: Moartea fiarei, moartea veninului.

Poate că am fost ursit pentru crimă. Poate că, ftind născut În afară de legile sociale, nu puteam să mă protejez decât dincolo de legile sociale. Poatî sunt un criminal prin natură şi prin naştere, şi dezvolt aici argumente monstruoase care, de singure constituie o crimă. Se poate, dar, în acest caz, sunt un orb, mi am conştiinţă de actele mele, sunt supus unei fatalităţi moştenite. Dar. Atund nu pe mine trebuie să mă judecaţi şi condamnaţi, atund nu eu am săvirşit crima, ci făptura misterioasă pe care o port în mine! Tata! Necunoscutul!

LIV.

Sfaturile şi căutarea medicului îvaveau să-r îi schimbe starea îmi erau inutile, pe cât de raţionale mi se par astăzi. Şi' iată că primii o scrisoare de la d-l Ritz:

„Scumpul meu copil, am două: omisioane plăcute de îndeplinit. Mai mulţi din colegii mei se gândese să te aleagă la Institut, deşi ai numai 30 de ani. Eşti iubit, stimat, şi vor să-ţi arate, mai ales; n împrejurările în care te afli, o mărturie publică de simpatie. Pregăteşte-te să vii, dacă primeşti. Ştii casa în care va fi sărbătoare la întoarcerea ta.

Altccva: Am fost întrebat din partea unui străin, dacă modelul în marmoră al Băutoarei există şi dacă ai consimţi să-l vinzi. Se oferă 40.000 de lei. Sumă frumoasă! Cred că aş obţine şi 50.000. Ce zid? Trimite o vorbă.

Ginerele meu şi fiică-mea te salută. Constantin se Întoarce zilele astea.

Şi în litere rău scrise:

„Sărut pe tăticu.

Felix".

Era o lacrimă, un strop de apă în pustiul meu. Ambiţii academice nu aveam; am refuzat. Am prl~ mit şi v-ind Băutoarea. 50.000 lei mai mult pentru Felix.

I-am scris maestrului meu fot ce aveam pe suflet. Era singurul meu prieten şi nu trebuia să-i ascund nimic. I-am spus hotărârea mţja de a sfirşi cu viaţa.

II rugam s&. Fie executorul testamentului meu şi să-mi crească fiuL Mă rosteam ca un muribund şi nu băgăm de seamă că asemenea epistolă se putea rezuma îţi: „Impiedică-mă să tnor!“.

Răspunsul veni grabnic. IatS-1:

„Nu îţi pot spune decât că Dumnezeu dindu-ţi Viaţa, e singurul care are drept sft ţi-o ia. Şi te întreb ceva: Să fi suferit oare mama d-taţe cât d-ta? De sigur, de o sută de ori mai mult S «ucis? Nu. Te-a crescut, cu toată sărăcia, cu toată părftstrea • ei, cu ruşinea! Şi copilului tău li lipseşte, ca şi ţie, unul din reazimurile fireşti, şi are nevoie dtl tine, cum ai avut tu de maiefi-ta. Asta este! Ntoi dea -dreptul să mori.

Să te Înlocuiesc eu? Da, dacă ai muri în război:., copilul ar fi al meu şi l-aş creşte în venerarea părintelui său. Dar, dacă dezertezi, treci la inamic, ce pildă îi eşti lui? De câte ori nu te-am auzit învi- nuind. Şi blestemând, pe bună dreptate, pe cel care te-a părăsit, şi tu aveai încă pe maică-ta! Ai să-i hărăzeşti fiului tău dreptul de a dispreţui pe mă-sa şi să-l condamne pe taică-său? Ştii bine că mila şi indulgenţa, pentru părinţi vinovaţi, nu se prea vede la copii. Trimite-mi o reproducere, în marmură a lui Moise, de Michel-ajigelo.

Suferi! Dar omenirea întreagă nu sufere?

Te sărut şi cred că suntem înţeleşi.

LV-

Când silueta marelui Ebreu începu să se desluşească din bloc, când. Viaţă făcu să tresară materia, am ţipat de bucurie. Eram scăpat, dacă nu se punea nimic Între opera mea şi mine.

I-am scris d-lui Ritz o scrisoare de recunoştinţă şi de entuziasm. M-am dus la Belle-Arte, unde nu mai fusesem de două luni.

— După opt zile primii o «crisoaie:

, T» r o noutate: nevastă-ta • * Întors, descoperind noimine În California; numai aşa se explică îmbogăţirea ei subită. Ştii palatul contelui Attikoff? L-a cumpărat ea, mobilat. A numărat două milioane moştenitorilor contelui. Are cele mai frumoase trăsuri in’ Paris. Vin acolo numai bărbaţi din lumea mare. Are lojă la teatru şi la Operă şi e mai frumoasă decât a fost Regina mamă e mereu lingi ea. Incrustată în diamante ca o tabachere diplomatică. Un cupeu cu opt resorturi, cu armele Dobro-nowskilor îi aşteaptă la poarta teatrului. De la patru la; ^ase, plimbare în caleaşcă descoperită. Ce zici? Şi nu se văd bărbaţi. Adică vizite numai, încolo virtutea însăşi. Toţi vechii prieteni excluşi. Care e taina? Se spune că a moştenit mai multe milioane. Sau că e întreţinută. De cine? Şi numai un rege ar putea să dea asemenea hix.

Tronul visat de maică-sa a fost găsit Care? Pe semne stă o zi, două, neştiut de nimeni, la Paris ţi dispare. Uneori dispare ea 48 de ore şi călătoreşte singură.

Am socotit că e bine să te informez, fiindcă vreau şi te întorci la Paris. Va fi cred o nouă barieră Între creatura asta şi tine. Are bunul gust şi mi. V- dria de a purta numele ei de fată".

— Neaşteptata veste mă lăsă calm. Pusei scrisoarea pe masă, hotărât să nu mă g îndese la nimic, până n-oi sfirşi pe Moise. După opt zile mai primii o epistolă:

„Iza îmi scrie că are nevoie să mă vadă, ca să-mi vorbească de afaceri foarte însemnate. Mă duc la ea; amănunte pe curând.

Constantin".

Aşteptai, – tăcere. Capul lui Moise îl făcusem tot.

Într-o dimineaţă, sosi o epistolă cu scrisul cunoscut lată ce conţinea:

„Ţine-te de poveţele amicului d-tale Constantin.

Află ftisă că e amantul nevestei d-tale“.

LVI.

»

Paharul se umpluse.

îmi chemai servitorul. Umplui o valiză mică cu obiectele necesare unui călător grăbit. Mai privii o~ dată marmura mea, care parcă-mi spunea: „SS te Întorci; te aştept”, şi luai drumul Franţei, fără să ştiu ce voi*, face acolo, dar cu presimţirea celui mai grav eveniment din toată -viaţa mea.

N-am rostit o vorbă cât ţinu călătoria, patru zile. Şi patru nopţi. Pentru cei care mă înconjurau păream sigur un automat. Mincam şi dormeam tocmai atât cât era nevoie pentru întreţinerea’tnipului. Nu mă gândeam la nimic lămurit.

Am ajuns la ora. Şase dimineaţa. Am luat o baie, am schimbat costumul şi mi-am depus valiza la hotelul de Paris şi m-am dus la Constantin.

Văzându-mă răsărind, el îngălbeni oleacă. Totuşi mă în^răţişă. I-am arătat ultima scrisoare primită: el o cir; dintr-o ochire.

— E adevărat.

— Ti amantul ei?

— Am fost, un ceas, chiar în ziua în care ţi-am scris. Dumnezeu ştie că nici nu visam, dar ea dai Dacă mă putea zăpăci şi să mă chinuiască un ţie» ce izbândă, după cele petrecute între nr’ ’! Dar isprava mea e urâtă. Liţeleg acum cât Irtbu; * -? fi. \ufe- rit tu/ I-am simţit puterea şi eu, care mi socotesc aş» de tare. Părăsind-o, mi-am apos:

— „Ai vrut şi te răzbuni, – şarpe; dar creaturii» de speţa ta nu au trecere la nanei, N-o A mai oi vari. **.

Şi a doua zi ntam întors. Ifam fost primit. Bunf Trei zile am fost amorezat Ah! daci aş fi fost bărbatul ei şi mtar fi trădat-

Se opri şi-şi trecu mina pe frunte.

— Ce i-ai fi făcut?

— Nu ştiu.

— ^ a ucis-o?

— Nu zic nu.

— Atunci, eu sunt mai tare ca tine.

— Poate! Eşti supărat pe mine?

— Nu, dar aş fi preferat A fii sincer şi să-mi fi spus adevărul.

— Am vrut ai vin la Roma, şi-ţi spun tot şi-apai…

— Şi-apai?

— ApoL_ n-am plecat Ce vrei şi Zaci*la Paris*

— Ifam întors, attt

— Numai atât?

— Da. La revedere.

— Unde te dud?

— Acasă- mai întti, apoi la taică-tău.

LVTL

M-am dus la palatul prinţului Attikoff. Am sunat Marea poartă se deschise. Am urcat treptele» unui peron faţă – n faţă cu cheiul. Un mare lacheu deschise uşa.

— Doamna Iza?!

— Este la ţară.

— Eşti sigur?

— Da, domnule.

— Când se întoarce? *

— Astăzi, cred. *Domnul să-şi înscrie numele $fe să se intoarci..

— EUie.

Omul ăsta înţelesese cred, după tonul cu care îmi vorbea, -i ^ia vorba de lucruri serioase.

Zisei iar:
— Doamna contesă locuieşte cu fiică-sa?
— Nu, d-le, ea stă aproape., dar e la ţară cu doamna.
— Bine, dă-mi pe ce să scriu.
Am intrat în vestibul. Pe un piedestal lmpresu* rat de flori de apă am văzut Băutoarea, ca. O statuie a templului acela. Am scris at.lt:
,. Aşteaptă-mi astă seară".
Ce-aveam să fac până seara? Atunci am venit la d-ta, scumpe prietene, ca să-ţi spun ce se petrece şi şi te întreb ce mijloace pune legea la dispoziţia mea, Împotriva unui asemenea antagonian. Legea nu putea decât să mi despartă judiciar de femeia mea, s-o întemniţeze vreme de un an, doi, dacă dovedeam adulterul. Cât despre numele, libertatea, sufletul meu, legea nu putea nimic. Iza va fi totdeauna doamna Clfanenceau; va putea locui în ţara În cărei locuiam, să fie bogată şi să necinstească nu- jnele meu şi al fiului meu. Numai moartea ne va putea despărţi.
Am hoinărit toată ziua, covirşit de amintiri Am stat mai mult de o jumătate de ceas cii -obrazul lipit de grilajul de care v^am mai vorbite M-am dus cu vaporaşul la salcia de care se rezema ea odinioară, în locul unde. Rie scăldam am Îndoi. Am traversat parcul, fără să mă vadă cineva şi m-am aşezat sub brazi; apoi am mers pe-acolo în lung şi În lat; am absorbit, în sfirşit, tot ce fusese odată fericirea mea.
La ora. Şapte, umbra năpădise. M-am Îndrumat spre Paris. La zece m-am prezentat iar. Lacheul deschise. Alţi doi lachei statură drepţi când am trecut prin faţa lor. Conducătorul meu mă duse printr-o serie de săli’mici îmbrăcate în satin de China, de brocard şi de ghipiură, cu tablouri, cu oglinzi şi cu bronzuri. Apoi ftni deschise o uşiţă şi mă găsii intr-un budoar Ludovic al XVI-lea. Covor de Smirna, mobile de lemn de trandafir şt de ke, vase de S£- vres, gravuri de feaxa, pendule şi candelabre de Gouttierc, toate în mare lumină, ca pentru o sărbătoare.
În budoar, mă aştepta o femei:. Era contesa, dornică desigur să-mi afle intenţiile şi să mă studieze înainte de a mă lăsa să-i văd fiica. Ca să facă ceva, repara înaintea unei oglinzi dezordinea toaletei sale şifonate de trăsura, din care descinsese. De altfel, măreaţă în rochia-i de catifea neagră şi cu inele scumpe, multe, pe degete.

— Bon jur, dragul meu copil. Ce mai fad? făcu contesa, de Îndată ce ieşi valetul, ca şi cum nu ştia ce se petrecuse între mine şi fie-sa.

M-am fistâdt de simplitatea primirii.

— Mulţumesc, doamnă, bine, am răspuns.

— Ai venit de curend?

— Azi dimineaţă.

— Noi am fost la ţară şi am sosit acum zece minute numai Iza îşi schimbă toaleta. E plină de praf; suflă un v. Înt groaznic afară. Vii din Roma?

— Da, doamnă.

— Sunt patru, zed de ani de când n-am văzut Borna. Eram tânără. Vei rămine’. La Paris?

— Încă nu ştiu.

— Ai lucrat acolo?

— Foarte puţin.

Mi-ar fi venit poate s-o întreb dacă nu-şi bate joc de mine, ctad o uşi se deschise.

— Iat^fncă-mea! ase contesa.

Şi ridiclndu-se, rămase dreaptă ca o damă de o- noare înaintea reginei.

Iza apăru. Vă puteţi închipui ce se petrecea Ta pieptul şi în capul meu.

Iza străbătu odaia şi mă salută cu o înclinare de cap, cu umbra unui suris, fără să spună o vorbă. Mi se păru mai înaltă; poate fiindcă păşea cu mai mulţi cutezanţă şi autoritate. Era izbitoare, în plină dezvoltare, în plină înflorire.

Avea mai degrabă aerul unui portret al el, iar nu al ei însăşi. Imagina ei prezentă nu era chiar aceea ce o păstram în mine. Orice modestie, orice ascundere fusese ştearsă de pe faţa ei, devenită mândră şi provocatoare.

Privirile mamei şi fiicei se încrucişară. A mamei parcă voia să spună: „Să stau?” a fiicei: ttE inutil".

În adevăr, mă stăpâneam şi niciuna din ele n-ar Îi putut prevedea, ca şi mine, ce avea să se îi. Împle.

— Îţi mulţumesc, mamă, vorbi Iza tar», apropiindu-se de maică-sa; pe mâine!

Contesa îşi sărută fata pe frunte.

— Pe mâine, rosti ea.

— Mâncăm îknpreună.

— Da, aici, la ora ’. Şase.

— Poţi veni curând; stau acasă.

— Bine. Să mă crezi, spuse privindu-mă, mi-a făcut plăcere să-l văd. Ce nenorocire că nu vă puteţi înţelege! Dacă m-aţi fi ascultat amârdoi! În fine…

îmi întinse mâna-i. Credeam că visez. Rămăsei singur cu Iza.

Lvm.

îmi făcu semn să mă aşez, luând loc în faţa mea la o masă, ce ne despărţea, şi începu să se joace cu un cuţitaş de tăiat hârtie.

Am crezut că nu voi putea vorbi. Se făcu o tăcere stupidă. Ea începu itâai apoi:

— La ce datorez vizita d-tale, pe care o prevedeam de altfel?

— O prevedeai?

— Da.

— Fiindcă?

— Fiindcă după epistola ce-ai primit-o la Roma, era probabil că vei veni la Paris.

— Dumneatâ mi-ai scris-o?

— Eu am scris-o.

— Şi pentru ce?

.

— Ca să te informez asupra prietenului d-tale, cum şi el te-a informat asuprs nevestei d-t «*â.

— Şi faptul e adevărat?

— L-a tăgăduit?

— Nu. Şi dece această nouă mişelie?

— Ca să mă răzbun.

— Altă răzbunare nu se putea?

— Ba da; dar asta mi s-a părut mai bună.

— Eşti aşa dar o fiinţă pierdută?

— – Sunt ceea ce ai vrut să fiu.

— Cum aşa?

— Trebuia să mă ierţi alună.

— Era posibil!

— Mă vei ierta astăzi.

— Poţi crede aşa ceva?

— Sunt sigură că mă iubeşti şi că nu vei Iubi niciodată altă femeie \ altfel n-ai fi aici, palid cum eşti- Şi de ce nu m-ai iubi, când şi eu te iubesc necontenit?

— Tu?

— Eu. Sunt lucruri care nu se uită.

Şi mă privi în faţă. Ameţeam.

— De ce m-ai înşelat^ dacă mă iubeai?

— Nu ştiu; fiindcă mă plictiseam, fiindcă eram nebună.

— Iar bărbaţii aceia?

— Care bărbaţi?

— Cei cărora li te-ai dat.

— Parcă-i cunosc! M-am uitat la ei? Cum li chca- mă? Nici nu mi-aduc aminte. Eram bolnavă, cred. Mi-era sete de senzaţii noi.. Dar, În fond, numai pe tine te iubeam. Dej ce m-ai luat de nevastă? Ţi-a» fi fost amantă şi ne-am fi iubit. Nu ţi-am spus? Nenorocirea e că-ţi sunt nevastă! Dacă ar fi un mijloc să-ţi dau libertate deplină, aş fi bucuroasă. La noi, poţi divorţa când ai o soţie ca mine. Nu-i vina mea! Ce s-a făcut, s-a făcut Unde ai fost de azi dimineaţă?

— La Sainte-Assise.

— Ce frumos trebuie să fie acolo, acum! Mi-era dor. Vrei să mergem împreună?

— Vreau.

— Da? Ce bun eşti! zise şi se apropie de mine. Când? Mâine?

— Da, dar cu o condiţie.

— Care?

— Să rămânem acolo.

— Totdeauna? Totdeauna? £ mult. Şi iama? Şi eu nu mai sunt liberă.

— Ticăloasei

Am ridicat pumnii asupra ei. Dădu înapoi şi îşi acoperi faţa cu palmele, ca să nu fie desfiguraţi, cred; şi, piecându-şi capul, ca şi cum aştepta lovitura:

Dacă vrei să mă omori, spuse cu glas de copil, să nu mă faci să sufăr.

— Ascultă.

îşi întredeschise degetele pe obraz şi mă privi printre ele.

— Vrei să plecăm?

— Bucuros.

— Şi să murim împreună?

— Ce nebunie: la virsfca noasfril De ce am muri, când ne iubim? De ce duci lucrurile la dramă totdeauna’ N-am mai putea trăi ’laolaltă, după cele petrecute? Ar C urft, şi-ar bate lumea joc de noL Asta n-c vreau, căci ştiu că tu eşti cei nai cinstit om, precum şi cel mai mare artist, oleacă mulţumită mie. Să lăsăm lucrurile cum sunt. Eu am nevoie de lux, de larmă, de nebunie în juru-mi. Bis Epraânăm În fond. Tu eşti un copil: eu, o fiinţă nea; dar te iufcesc şi -vreau să nu mă despart de tine de- TOt Te cunosc; sunt sigură că tu mi-eşti credincios,. Tiar urându-mă. Nu-i aşa c& frai avut niciodată altă f aneie? Dacă ai ştii ce fericită sunt când mă gândi % la asta: e aşa de bine să poaezi 1 o_fiinţă, care 1 umai ţie să-ţi aparţină1 Tu îmi aparţiL Suixt o curtezană eu. O creatură josnică şi de dispreţuit, aţa este; dar tu mă iubeşti. E o fatalitate; accept-o1. Uite ce să facem noi. Tu să rămâi ia Paris, trrfcuie, şi să fad lucruri frumoase! Yr?? w» să ştie nimeni că m-ai revăzut; să nu v.’r – rkor^tă de mine, sau, când v^i pomeni, să spui că sunt o neruşinată; nu-mi pasă. Vrei să mă dezonorezi puţi’ic? Să-mi faci proces? Lerea ne va desparţi, fiindcă nu suntem despărţiţi. Poţi să mă duci la tine acasă, dacă vrei. Nu asta vrei? Sau stai singur – şi-mi împreună gâtul cu braţele – şi cA.nd vei vrea să mă vezi, scrie-mi o singură vorbă:,. Vino!“. Voalată tare, n-are să ştie nimeni ca sunt cu, şi vo:. Sta o zi, o noapte, cât îţi va plăcea; voi. Fi a ta, Tza de odinioară, lucrul, căţelul tău, vrei? Eu vreau!

— Cu alte cuvinte, zisei, nevasta să-mi fie amantă?

— Voi bele nu însemnează nimic.

— Şi de când să începem viaţa asta nouă?

— De când vei vrea.

— De îndată.

— Vrei să stau ia tine până rr. Îine?

— De ce să te deranjezi?

— Aici?

Şovăi un moment:

— Dacă vine regele, zisei ca şi cum primeam.

— Ţi s-a spus?… Niciun pericol! Sunt bogată a- cum. Stai, am să, concediez toată lumea; dar rvai să pled. Decât în zori. Rămli aici, te voi-, chema.

Simţii pe buze buzele ci şi arzătoare şi îngheţate.

— Te ador! rosti ea.

Şi pieri. Nid^o vorbă despre fiul ei! Şezui ca ua tâmpit câtva, apoi auzii ca un şuier:

— Vino!

Am intrat în iatacul mirşav, capitonat de jos p. Înd sus: cuib de vată şi satin ca să înnăbuşe ţipetele dragostei. O lumină moale şi pală, aidoma unei raze de lună într-o noapte de iarnă, cădea din tavan. Ce ibovnică aveam să am! Ce ştiinţă şi ce punere în sarcină! Ce curtezană în stare, cu adevărat, să înebunească un rege şi să piardă un imperiu.

Două zeci şi trei de ani! Pe la unu noaptea a a- dormit, calmă ca o fecioară. Ah! dacă făptura asta mai trăia, avea să facă din mine omul cel mai vrednic de dispreţ.

LIX.’:

’ • • • i M-am sculat să iau din budw cuţitul cu cai» ea se Jucase cu două ceasuri mai-naintcL Amreintrat În iatac şi m-am Întins alături de ea. Respira ’dulce şt regulat. Zimbea. Jiu Şiroe tfklodată atât de frumoasă. O contemplal o cjipă- Ceasul bătu ora două. V T-atinsei uşor umărul. Îşi mişcă buzele ca pentru un sărut — Mă iubeşti? o Întrebai incet.

— Da, murmură ea! ntr-un vis.

Fu ultimu-i cuvânt. Voiamsă fie cel’diiv târnă pe care ea să-l spună. Apăsai mina-mi stingă pe fruntea ei, îi dădui capul pe ceafă şi, cu toiafŞ puterea m\nji drepte, ii înfipsei cuţitul & piept, deasupra sanului stang.

Se ridică sub tăria loviturii, dar numai un suspin scoase şi recăzu pe data.

Am sărit din pat şi am ascultat Nu mai respira. Tiana, lăsase să curgă numai câteva picături de sange.

LX.

Am părăsit casa. Am hoinărit până dimineaţa prin uliţe şi, la primele lumini ale autvrei. M-âm constituit prizonier.